

Ons Indisch Boekje

STICHTING INDISCHE DOCUMENTEN

919.170

Ons Indisch Boekje

door

Dr. H. F. Tillema

Redactieverspreid door Jan Otter

Deeltje III

Uitgave Drukkers Vereeniging Assen

1842

10

910

53

L.S.

De 75 artikelen in deel III opgenomen, sluiten aan bij die der voorgaande twee deelen. Doornik de eerste verscheiden te eerst in de dagbladen, van 28-12-'39 tot 11-4-'41. Weidige gepubliceerd, bevolkten te 600.000 gezinnen over heel ons land verspreid. In die stukjes vroeg ik vooral de aandacht voor Indis bevolking, niet in de eerste plaats in haar hoedanigheid van producent van de voor ons allen noodbare goederen, maar in die van consument.

De onderwerpen in het eerste aangeweerd, loopen zeer uiteen en het zijn er vele! Waarom niet te zeggen, dat de voornam is uitgeest. Hoewel niet! Uit die verscheidenheid blijkt o.a. het uitgebreid de vlandengroep met haar bevolking van ± 75.000.000 is! Van die uitgebreidheid hebben weidige het juiste begrip! Kan men die archipel openemen, verplaatsen en leggen op de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, al zou hijken te rijken van de Grote Oceaan tot in de Atlantische! Op Europa gezegd, zou zij zich uitstreken van hetland tot de Kaapische Zee. Noemen alleen is groter dan Engeland. Rond 200 verschillende talen spreken de menschen van dien uitgebreid archipel. Westward koosten in Iriehemache talen verscheiden! De beschavingen loopen er zeer uiteen. Plaan een Javan naast een Papoea; een Minangkabau naast een Dajak; een Minangkabau, Mandaners of Arabians naast een Poetar; een Atjeher naast een Koeloe en U niet dedelijk de groote verschillen en de verscheidenheden.

„Widder“ noemt men ten eerste sommige Indonatische stammen. Zeker, in technisch opzicht staan ze ver bij ons ten achter, maar menschen zijn ze, niet alleen uitwendig, maar ook innerlijk. Niet menschenlijks is hun verstand. „Eij zijn van hetzelfde vleesch en been als wij, ze behoeven tot de familie, al zijn ze dus ook niet“. Dit goed te beseffen en te begripen is noodzakelijk, want den „politiek“ (dat zijn er nog weg gesproken de menschen, die nog geen letter-schrift kennen) kennen omheersopelijk „in den groep van het Westen“.

Aan de illustraties besteed ik bijzonder veel zorg, omdat goede afbeeldingen den weg wijzen tot den tekst. Samen vormen beiden dit geheel. Toen ik ± 100 artikelen had gepubliceerd, reakte de voorraad plantjes geschikt voor reproductie in de dagbladen op, hoewel ik ruim 12.000 foto's bezit! Ik slaagde mijn mond aan Kapitein J. G. Smit, den begaafden teekenaar. Slechts een hand die vrieden en konnen van Indis zijn hulp aan. Dit aanbod tot belangrijke samenwerking trof mij bijzonder! Ik was geres, kon mijn arbeid ten bate van Indis bevolking voortzetten! En nu vertien wij al gedruken bij samen. Op deze plaats den trouwen vrieden van Indis mijn hartelijken dank!

Dit dank gaat ook uit naar de redactie der dagbladen, die zich nietogvriendende zeer groote medelidheden, ook in dienst van Indis hebben getoed.

3. Rubber en guttapercha.

Voor ons bestaan zijn wij afhankelijk van tropische voortbrengselen. Zonder die stoffen geen Europeesche samenleving! Want natlijk zijn de behoeften, die wij uit de tropen dedden. Ik denk aan rubber en guttapercha. Zonder de laatste genoemde stof geen telegraaf-, telefoon- en brandstofdelen! Zonder rubber geen banden voor auto's, fietsen, bussen, vliegende Hollanders, bestelwagens, bakfietsen, vliegtuigen, enz. Geen elektrische techniek met haar isolatiemiddelen. Van rubber worden steeds meer voorwerpen gemaakt, onmisbaar voor de huisbedding en ziekteverpleging: handschoenen, halloonguiten, nachtkousen en -sokken, enz. enz. dingen voor stofzuigen, strijkers, snoren voor ballen, voor loef-, ringen voor Weckflesschen, geléegaten, enz. Bij slecht weer wapenen wij ons met gummischoenen en -kussens, -schoenen, -laarzen. Als de lippen zich vergif koert „chiloon" er bij te pas. Zonder tropisch melksoep geen kauwgom, waarop de Noord-Amerikanen zoo ingesteld. Een groot deel hiervan produceert het Braziliaasche woud. De Amerikanen gevelen 150-200.000 per jaar. Het stukje is startpunt. Daaronder volgen dan bal, die over het veld rollt; zonder tropen geen voetbal! Ook geen zolen voor toeristischeeren. Eveneens lastriewagen voor de snel loopende treinen; noch auto'sperzen, geen moderne berichtiging. Verder geen moderne verkeer, geen groote steden. In het kort zonder dit tropisch product geen huidige samenleving, maar terugval tot de daemeren der middeleeuwen.

Het Braziliaasche oerwoud leverde het voor enkele tientallen jaren het onmisbare product. De Indianen verzamelde rubber. Een omvangrijke misstanden gingen hiermee gepaard! De boschen raakten uitgeput. Zaden werden naar andere tropische landen gevoerd en daar uitgezaaid. Vooral in Britsch en Nederlandsch-Indië was de cultuur een heuge vlucht. Men schat, dat er in ons Indië alleen 700.000.000 aan kapitaal in is belegd. Ook voor de bezetting bleek de rubberboom zeer ruttig te zijn! In korten tijd werden uitgeputte landstroken met den boom beplant. Dank zij de hulp der producties werden zielden bestreden, ophervolgen verhoogd. Rubber verloor niet van de volgende manier: van de bast wordt een dun laagje met een liggender omvang verwijderd. Het melksoep komt te vollen, druipt in bakjes. Die bakjes worden geléegd in bussen, die overeenkomstig verbonnen met een melksoep (zie foto). Die volle bussen worden naar de fabriek gebracht, waar de latex met chemische werkt behandeld. In groote potten of bakjes stroomt het melksoep, waarin verdunde koperking volgt (zie foto).

In heel groote fabrieken past men ook wel een andere methode toe: het melksoep wordt onder hooge temperatuur verwarmd, ongeveer op dezelfde wijze als melksoepdeer verkregen wordt.

4. „Drentsche Brinken" in Indië.

Op tel van plaatsen op Java leeft men een groote vierkante graafvakte aan, waarop de majestaeuze vorstgine, de heilige konnes staan. Die vakte heet „sloen-sloen". Ze is te vergelijken met de Drentsche brinken. Aan dat plein staat de woning van den heegten Javaanschen ambtenaar, den Regent. Hij is behut met de onafdelijge leiding der inlandsche bestuuring, een taak, even aanspreeklijk als belangrijk en schoon! Een Regent heeft het recht een zonnescherm te voeren, dat door zijn kleeren en christe diens heegten stand in de maatschappij ontgroeft. Een Regent is gewoonlijk een Javanen van heegten adel, evenals zijn echtgenoot. Krijfelijkheid speelt bij de bestuuring een voerzame rol.

Hij een bestuuring woort bij door den heegten Europeischen bestuurs-ambtenaar geinstalleerd. Dat is voer een Regentbestuursbestuursplaats de dag der dagen. Van heide en verre kornen autoriteiten, colleges en belangstellers. De wegen zijn vol. De landman heeft zijn werk op den akker laten rusten. Het is een feestdag. In christe srommes trekt de bevolking op naar de sloen-sloen. Stampvol zijn de wegen: Java is uitant dief bewoofd. Het terrein is met vlaggetjes en vlagpels versierd. Neemt kindert er uit die dichte menschenmassa één wandelk op! Van gedrang of drukte geen sprake. Dit is een feestig van de groote innerlijke beschaving van den Javanen, van den laagste tot den heegten. Elke Javanen is een heer!

In de groote representasie woort de bespeler van gamelan en de vele gasten. Het voer de installatie vastgestelde tijdstip rustert. Een groote auto, omzoomd door een vierigte Javaansche ambtenaren te paard, stoep voer de woning. De heegte bestuurs-ambtenaar der provincie stapte uit. (Een aanspreking: één Javaansche provincie telt meer bestuurs dan een beste goede Nederland). De gamelang kindert. De officiële plechtigheid begint. De gouverneur wijst der pas bestuurs op het schieven van zijn taak, den Vader te zijn van bestuursbestuurs bestuurs. De foto krent in beeld den toen pas bestuurs Regent van Kewid (bij Semarang) met zijn echtgenoot en beide dochterjes in midden der vele kleeren, de bestuurs — zoo in de tijd der echtgenoot — in de friske, gedistingeerde Javaansche kleed, de Regent in ambtenaars, de dochterjes in Europeische kleeren. Na afloop der plechtigheid is er feest.

Tot slot een geschiedenis uit de oude doos. Op het zgn. Javaansche-Nieuwjaar is het de gewoonte, dat de Resident den Regent komt gelukwenschen. Dit geschiedt te Semarang ook. De Resident was een man van de klok, steeds op tijd aanwezig, op de minuut af. Maar de beste resident laat wel eens een steek vallen. Een nu was de Resident niet som op tijd! De Regent geeft order de klok stil te zetten. Kladdige, na lang wachten, draakt een groot rijtuig met de goetken pakong (zonnescherm) op den bek de sloen-sloen in. Tijd!

het erf van den Regent op. De Resident stapte dichtbij gevestigd uit den wagen. Daar kindert regent weere klokklagen door de pendoppo (voorgelief). Het gezicht van den heegten ambtenaar in het gewest is plotseling opgeklaard: de Resident was toch op tijd! Dit is een staafje van Javaansche heiligheid!

5. Kleuterzorg.

Kleuterhuis Semarang (Oost-Java). De telefoon rinkelt. Pedagogen, ook een kunstjuf, plm. 80 kilometer afstand van eenigzins groote stad, belt op. 'n Familie in nood. Man en vrouw moeten hard werken om aan den kost te komen. Ze hebben bijna geen tijd om op hun pas geboren tweeling te passen. Een bakos, Javanische voorouderlijke kindbediende, trekt er dag en nacht mee op, draagt ze in een slerslang — lange doek over den afschander gedragen — aan elken kant van haar lichaam etc. Af en toe krijgen ze wat voedsel, maar ze gaan stierhoogen achteruit. Zoo kan het niet langer. Of het bekende Semarangache Kleuterhuis zou willen helpen? Ze kunnen heel weinig missen, de ouders. Maar wat ze kunnen afstaan zullen ze u zoo gauwe geven. De lekties van het Kleuterhuis antwoorden: „Staat ze maar. De kosten, dat komt terecht.”

Ze zijn verzorgd, in vroegen getijd, allen heeler en schoon. Zuster Margot, de trouwe verpleegster, is trotsch op de nieuwe aanwinst. De eerste dagen en nachten hebben nach de moeder, nach anverwone Godedrag, de lekties, maat. De kindertjes moeten komen liggen. Dit liggevoel is geheel nieuw, vreemd, annerang voor ze. Ze haken aan etc stuk door, dag en nacht. Maar nu drie dagen gaat het al beter, sikkelen ze veil gure in slomp. Met trots tonen de nauwobliwende verzorgsters het nu rustige tweetal — zie foto: rechts Zuster Margot, links een der helpsters van de baby-afdeling.

Nieuwe tragiek. Een Javanische vader brengt zijn beide kindertjes van etc dag oud. Dit is voor het Kleuterhuis het vierde tweetal. Twee flinke knagen: die hun moeder het leven hebben gekost. Doelsterhuis mocht niet haken. De vader, die zijn vrouw smooftien dag heeft begraven etc, is in Indis noodzakelijk ten gevolge van 'n warm-vrochtige kluisant), heeft de kinderen den volgenden dag naar het Kleuterhuis gebracht. „Of ze er mochten blijven”. Natuurlijk mocht dit. Gelaten niet hij toe hoe ze werden weggedragen. Wagon staan er altijd geroed. Na te zijn gewaschen en van kleutertjes voorzien, kinderen afscheidende steransen (al de heldere witte bedden. De vader weg even kijken. En dan vertrekt hij, gelukkig door de wetenschap, dat zijn kleutertjes zich in goede handen bevinden.

Van een Chineesch echtpaar komen de kindertjes gevogeld meik ter wereld. Zij stierwen binnen enkele dagen. Een vierde kleutertjes worden ze ten einde raad naar het Kleuterhuis. Dank zij de goede zorgen bleef het in leven. Vader en moeder komen vaak naar hun stiefkinderen etc-jonges jonges kijken. Moeder verwacht weer een kindje. Ze wil het ook naar het Kleuterhuis brengen. Nu zonder zorg, met blijzuchtig zelfs.

In de nachtingaleij spelen de oudere kinderen. In de hoeken er een been liggen de beide kleutertjes. Samen zijn het er 22, waaronder een Chineesch meisje. Vader is in China gestierfeld in den oorlog. Moeder

ging naar Java, voorl daar een bewoeding, maar werd door al de ellende, die ze doerstaan had, krankzinnig. Toen is ze opgenomen in een gasticht voor ziekelijke. Baby krijgt vrolijk maal, probeert „slag” te zeggen. Kinderen vol zonden kunnen worden gevuld met het leed van vaders en kinderen, want elk geval is een drama op zichzelf! — Toen ik in 1896 op Java kwam, dacht men niet aan het krijgen van nood. Men besloof zelfs niet, dat er nood was in het „rijke” Indië.

6. Malariabestrijding.

Woning en omgeving zijn voor het lichamelijk en geestelijk welzijn van de grootste betekenis voor den mensch. Hier en in de tropen! Wellicht daar nog meer dan hier. De beste woning, geplaatst in een streek waar h.v. malaria heerscht, bevrijdt de bewoners niet tegen deze ziekten en gaat uitputtende ziekte? Een sprekend voorbeeld van den invloed der omgeving neemt de pionier van Barro, prof. dr. Nieuwenhuis. Langs de groote Mahakam-rivier trof hij Dajakboeren aan, die eenige geslachten geleden uit het bergland van Centraal Baroe waren gekomen. Zij leden aan malaria. In hun oude stamland heerschte die ziekte in veel mindere mate. De bergboeren waren krachtig, mannen van hun woord, openhartig, vrolijk; de rivierboeren waren achterdochtig, vreesachtig, beslisteloos, slap. Het aantal kinderen was geringer dan dat der heuvelboeren, zocht men in aantal afnemen, vermoedelijk tot uitblijven waren gekomen. Ook elders op aarde drukt de malaria zwaar op het geestelijk en lichamelijk welzijn van den mensch. Men schat het aantal lijdens op plus 600.000.000! Dit wat de omgeving betreft, om van andere ziekten om goed te weten: waterverzuizing, waterafvoer, insectenafvoer, enz. niet te spreken!

Op Java heeft de woning de laatste lichte jaar nog een andere betekenis gekregen door het uitbreken van de pest. Deskundigen ontdekten, dat het materiaal, waaraan de Javanen zijn woning bouwde, een zeer goede verblijfplaats vormde voor de rat. Ze maakte in de hulle kamers van het dak, de stijlen, de slaaphuik. De rat behoort de vliezer, welke de pest verspreiden. Het grootste vliegnet was naar woningen te bouwen, die de rat geen verblijfplaats bieden. Honderdduizenden, ja miljoenen nieuwe woningen moesten er in den loop der jaren worden gebouwd. Dit was een uitzet moeilijke vliegnet, want de bevolking is arm. Met groote energie heeft de regering, als steeds, ingegrepen en gehandeld! Door het treffen van nog andere maatregelen kan men zeggen, dat een de ziekte meester is. Huidt men allen, die daartoe hebben meegewerkt! Enkele dokters zijn het afsluiter geworden van hun toewijding en zijn aan de pest overleden.

Ook de cultuurenderroningen begrepen hun tijd. Ze bouwden moderne woningen voor hun heele personeel, van hooft tot laag. Als voorbeeld verwijs ik naar Nijmansde foto (foto B.V.A.), waarop moderne werklidenswoningen zijn afgebeeld. Een bijzonderheid vormt o.a. het parkerendek op de omliggende vloer. De gewone woning van den Javanen had een aarden vloer en een dak van blaren. Dit laatste bleef in een tropisch klimaat voordeelen, maar het materiaal is zeer brandbaar en het vormt voor ratten een zeer goede schuilplaats. En dat kan thans niet meer worden toegelaten.

7. De Javaasche koopman.

Elves, kippen, runderen" Bontjes, aardijve, worteltjes, aardappelen, pluing (bananen), pap, orange-appels (ik noem de Indoesche namen die vele vruchten, die Indië levert maar niet, omdat de Indoesen ze niet kout), vindt de Javaasche koopman de Indoesche 'voortrekkers' te koop aan. Wie groenten en fruit niet aan de deur koopt, geeft de „bedjé" (kamborbediende) naar de passar (markt), die in de steden zeer ruim geardeerd is. Reeds heel vroeg in den ochtend, als het nog donker is, verlaat de Javaasche handler zijn huize in de koele bergen, om zijn producten in gewar beladen manden naar de stad te brengen. Vroeger droeg hij ze aan een slachtelien stels over den schouder. Dikks eelkrobbels getuigen van harden arbeid. Thans geschiedt het vervoer vaak met een's lange Java's reuze, groote heilwegen. In de stad gekomen, verkooft de Javaan zijn art- of veldproducten aan voor het ontvangen geld de weinige behoeften van vriser en kinderen en harnself te bevredigen: een marog (kleed) en een haandje voor de vrouwe, een broedje voor kind of voor harnself, een primitief lampje voor zijn huize, enz.

De manden in de centra zijn voor de bevolking van de grootste economische betekenis.

Wat de handelenen er te koop aanbieden, grenst aan het wonderbaarlijke: maakjes, spekken, visch, groentefoens, runderen, lepels, spijkers, harners, betels, kippen, slaan, rissach, sigaretten, kleeren, lampjes, kaifers, enz. enz.; men kan het niet zoo „gek" bedenken, of het is er te koop. Dikwonden en dikwonden koopere draadelen er dagelijks rond om te zien, te koop en te geven. Daar wordt het „verrekliesse" verpield. Van daar uit strijken de „sohar arag" berichten, door den wind voortgedragen) over Java's vlakten en bergen.

Daar koopt de straathandelaar zijn waren. Daar valt hij zijn draagbaren winkel: een beutel groote manden, aan een voorcrachtigen bambusok gedragen, waarvan de deukels de etalages vormen. Goede dagen heeft hij, wanneer een groot toeristenschip zijn talrijke passagiers naar de stad afvoert. Kooper en handelaar verstaan elkaar niet. Dan komt de horelengen (bediende) te hulp. Hij kout de heilwoorden in de vromste talen, en kan tot tolk dienen. Het lozen en laden duurt zoo lang, tot beide partijen heel som zijn geworden.

Laag blieden is voor den vromdeling in den regel sport. Maar de plantere Javaasche koopman trekt nooit aan het kortste eind. Hij ghrakcht beorden als de koop gesloten is, want hij heeft een goedep dag getuud. Wat hem van korte gegund zij?

8. Het onderwijs.

De Javanische kinderen van de school der groote Sewerheid (Tahoe, enz. M.) in Deli deden erg hun best toen de „Toevenboom“ (beheerder) met zijn gast naar hun voordringen op het gebied van gewastekle (zie foto) kwam kijken. De Javanische onderwijzer bedreef zich bij de leiding van de Javanische taal. Dit truf mij, want ik had verwacht, dat het Maleisch de voortaan present zou zijn, ook bij het gewone onderwijs op school, waarmede ik eerst kennis had gemaakt. De beheerder vertelde mij, dat hij nu rijp beraad hadloten had om te laten geven in de moedertal der kinderen en niet in een vreemde, het Maleisch. Als Frias deelde ik die meening, want de moedertal spreekt tot het hart, wordt het in flnessen begrepen. Om dit te illustreren vertelde ik den administrateur een voorvalletje mij persoonlijk overkomen: met een vriend maakten wij een fietstochtje van uit Groningen naar Boxtelersweg. Het was in 1906. De bekende wegweijzers waren weggevaanen. Bij Oltersorp wist ik den weg niet meer. Mijn vriend vroeg aan een paar kleine kinderen van een jaar of zes hoe we moesten rijden. Ze lachten hem met groote oogen aan, zelden niets en gleden er van door. „Waarom lachen jullie hem?“ riep ik hen toe in het Fries. Ze bleven stil staan, want dat waren bekende kinderen! Ik maakte een grinstje met ze. Als een kind aan den hoorn waren ze veranderd. In plaats van schreeuwen ze vriendelijk gebeden, vertelden ze, dat er een kinnappal was, dat de afstand bekante om dat ze wel even mee zouden helpen om het in wijzen. Mijn vriend stond gel van de verandering in het optreden van die „stuppe“ kinderen. Ik zei: „Ja, man, dat is de invloed van de moedertal!“ Een paar weken daarna deden wij een zorgvuldige ervaring op in het Noorden van Groningen, maar nu is het Geuzingsch, dat mijn vriend spreekt.

Ik kom nu op het onderwijs in het uitgestrekte Indië met zijn 70.000.000 bewoners. Dit oorsindig groot land heeft 200, wellicht 250 talen! Nu is er een strooming, die ons het gemak, een *Werktaal* verwacht bij het onderwijs, al het Maleisch. Bederfheid levert de groote talenrijkheid moedertal op bij Boetour, enz. enz. Maar de groote massa der bevolking, minstens 75%, heeft niet de minste behoefte aan een werktaal. Ze leeft in haar dorpen, waarin ze is geboren. De reis naar een hoofdplaats is een gebeurtenis voor ze. Voor haar bestaat geen wereld buiten haar taalgebied. Kunnen bevolkingen met elkaar in aansluiting, dan worden ze van zelf bevestigd, nooit *Werktaal* of gesproken met het z.g. *posur-Maleisch*, dat geen taal is, maar een hulpmiddel, dat weinig woorden heeft. Ook Europeanen hebben er zich van in den omgang met bevolkingen enz. Tot nu toe contact leeft die „taal“ niet! Vandaar de veel verkende meening, dat de Oostering zich niet geeft, niet openbaar is, dat Oost en West elkaar nooit zullen kennen en begrijpen! Maar

is het hier anders? Spreekt men met bevolkingen, missionarissen, en de vreemde andere Europeanen, die een Indiache taal verkiezen bevolkingen. (Hoe verdriet ik anders!

Spelenderwijs leert het kind zijn moedertal. Daarin dunkt hij, die verstaat hij! Is een aangeleerde taal in hem dit niet mogelijk! En daarom zeggen lemmen der taal, verleden van de bewoners: op de lagere school in Indië slijven de moedertal! U begrijpt hoe onmogelijk dit vraagstuk voor een eilandierlijk met 75.000.000 menschen, die 200 of meer verschillende talen spreken, is! Niet slijven in ons land bestaat er een onderwijs-vraagstuk!

9. Rechtspraak.

Erens als beschiedt land heeft Indië zijn rechtbanken, waar zij die overredingen hebben geleerd, worden veroordeeld. Indië niet zijn vele talen en stammen kent naast geschreven, ook ongeschreven wetten, die menigling van het eene geslacht op het andere worden overgeleverd. Strong wordt er de hand aan gehouden. Wie meent dat de ongelovenden de e.g. „adit“, er naar op los heeft, wijzigd zich dierlijk! Het gevoel voor recht spreekt bij hem minstens overgevoel als bij ons. De menschen zijn er sterk aan gebiecht, omdat verschillende gewoonten, die wij sterk afkeuren, een zeer belangrijc plaats in hun goddeloosig denken innemen — er zijn geen gebodten-riger wetten dan holdere — en moedig zijn bij plechtigheden, het afwenden van ernstige rechten, hongersnood, enz. Ik denk een het koppensneden, thans door het government al lang verboden. Een heik is een oude, betoovende vrouw. Ze vorst een gewar voor haar metenansalen, dus te het recht haar te doden. Bij tweelinggeboorte moet een der kindertjes, meestal het meisje, worden gesloed, omdat het ongeluk over den stam brengt. Ik heb mij laten vertellen, dat die gewoonte op de volgende wijze ontstaan zou kunnen zijn: een moeder kien door haar vele werk geen twee kinderen tegelijk geest bevrugen. Beide stierren en. Wijze mannen onder de menschen — alle zijn er in hun soort even goed als bij ons — bedachten nu: als wij één der kindertjes wegnamen, blijft het ander in leven en versterken wij op die manier onzen stam. Het versterken en in stand houden van den stam is voor de menschen een afweersverhoedend vragstuk! Gachterende den slaap der moeder nam men het één kindje weg en vertelde haar bij het ontwaken, dat twee geesten het hadden gedaan. Op die manier zou, moest wren, een dergelijke „adit“ (gewoonte) ontstaan kunnen zijn! Op het van plaatsen is Indië wordt volgens de „adit“, bij twerfbesepalingen, edrecht om, recht gesproken. De rechtbank bestaat naar uit den bestaansbestaan als hoofd met ouden en wijzen van dagen als leden. Uiteens, als hierboven aangehaald, zijn met kracht begroggen, waarbij de Zending, Protestant en Rooms-Katholiek, naar werk heeft gedaan door de menschen te leeren begrijpen wááren een beschiedde natie wrede gewoonten niet kien hebben.

Naast gewoonte bestaan er nog andere rechtbanken, waarin behalve geschiedde juristen, ook een Mohaverschacht adviseer zitting heeft. Ik weet, dat Indië enige tierstalen rijkdomen Moham-medenen heit. De voorzitter dient een wá man te zijn, veel ervaring hebben; de taal van het land moet hij goed kennen, zoo ook gewoonten, orden, gebreken, en hij moet geheel hebben! Voor Europeische oogen is het zand wat vreemd beklagde en getuigen op den grond te zien zitten, terwijl de leden van de rechtbank op stoelen zitten (zie foto). Maar dit is al weer „adit“, waarvan een

meer te plecht. Deze rechtbanken bescheiden zich alleen met kleine overredingen. Vermoedelijke zaken komen daar overgevoel als hier ook al en toe voor. Een voorbeeld van Indische humor: De voorzitter vraagt een niet bijzonder snuggar European: „Is u getrouwd?“ maar de vraag dringt niet tot den verwonen beklagde door. De voorzitter bebaakt: „Heeft u een vrouw?“ De beklagde zegt „Ja“. De aanklager vraagt weder: „Hoe lang?“ De man antwoordt: „Ik tanser één meter een en vijfzig“.

10. Bataks.

Loeslering is naar de weg, waarlangs een woord zijn eigenaardige betekenis verkrijgt. Van een Nederlander, die zijn heele leven hard pleuvert, zegt men h.v. niet: „hij nederlanderkt“. Op Malakka in S.O. Azië bestaat het woord: „nederbatak“. Het betekent daar hard werken. Het is afgeleid van „Batak“. Hoe komen de Maleiers daar aan dat woord? Looft geleden werden in de Bataklanden op Sumatra slaven gevoerd, die na dien overval werden verkocht. Vooral op vrouwen waren de meesters gesteld, omdat deze van hals uit hard werken gewend waren in tegenstelling met haar nieuwe heeren, die liever het dan moe waren. Het harde werken trof haar zoo, dat ze er een nieuw werkwoord voor uitvonden: „nederbatak“. De sprong van een Batakische vrouw naar een Batakisch paard lijkt groot, maar ook een paard laat de Batak hard werken.

Ik merk op, dat de laatste halve eeuw door het Iveron der Zending in den toestand der Batakische vrouw groote verbetering is gekomen.

Met het Batakische paard maakte men al kennis in Indië, het land van tabak, rutilie, thee en allepala, het land trems, waar op hollandsch gebied schitterend koninkrijk werk is verricht.

Daar spant men het voor het tweewielige rijtuigje. Het maakt een uitstekenden indruk. Het is goed doosveerd, glanzend; de houding is een en al elegantie. Het vier van zijn oogen; de beweeglijkheid der neuzenagels; het ongeschuldig getrippel; de korte pittige draf, waarbij 7 de lijne hooren met een snelheid beweegt, die verbaast, dat alles welk den indruk van pittigheid, van vurigheid, in het hart van „nos“. Temperament heeft het dier ook, want meestal is het een bergpaard. Zijn uitwendingsvermogen grenst aan het ongelooflijke. Zijn vier, zijn ontvangers aard stelt het in staat het laatste restje van zijn kracht te gebruiken. Soms valt het dan ook midden onder het werk dood neer! Zijn spierkracht is niet buitengewoon, voor een werkpaard zelfs te gering. De goede eigenschappen gaan echter gepaard met een zekere onhandelbaarheid, koppigheid, walgigheid, die het niet steeds tot een betrouwbare trekoller maken. De paarden in Medan — de hoofdplaats van Deli — zijn uitgesochte exemplaren! In het land zelf is het gros er van niet zoo goed. Toch behoort de Batak tot de weinige volken in het uitgestrekte Indië, die zich rein op paardenrijden verlaten. Bij goede lediging aan hij een uitmuntend paard kunnen krijgen. Ons bestuur heeft die lediging willen geven, maar ze is goeddeels afgebut op geluk van medewerking.

De Batak is een uitstekend ruiter! Sonder zadel, zonder afgebogde, alleen gebruik makend van den hoofdbugel, vertoont hij schitterende staaltjes van rijkunst.

Dat het paard in vroeger jaren een rol speelde bij godsdienstige handelingen, beweijst, dat het dier in het leven der Bataks — niet Batakken! — een voorname rol speelde.

11. In de binnenlanden.

Tot in het begin van deze eeuw hernamde het Nederlandsche bestuur in Indië op tal van plaatsen zich niet met de bevolking der in de binnenlanden woonde. Dit leidde tot toestanden, die een vorlijke bestuur niet kon toelaten. Er werd daarom verandering in gebracht, want niet den sterken om. Yuzut was er betrekkelijk weinig. Dit was nu het geval op Midden-Celebes bij de Toradja's. Toradja's beteekent: de menschen van de bergen, pasveels, heeft dus een intrinsieke beteekenis. De naam werd hun door bezitters van de kust gegeven. De bevolking aanvaardde ons gezag zonder er belang van te hebben wat dit voor haar beteekende. Het speedig lijkte het haar, dat het gepaard ging met groote veranderingen. Ze moest belasting optrengen, wegen aanleggen, enz., waaraan ze hoedemaal niet gewend was. Omz bestuur stelde heffingen aan, niet beseffend, dat de menschen niets hadden in te brengen.

Menschen, die verdacht waren van heksery, waren in de ogen der Toradja's nog gewaardijker dan dulle honden, waaraan ze moesten worden gekoold.

Uit een oogenit van veiligheid woeerden de menschen op stoffe heuvels, waar ze hun hutten opgeven met een dichte heg van gedroevde bamboes. Voor de ontbedding van het land was het noodwendig die hutten naar de vlakke lande de wegen te verplaatsen. Maar de menschen wekten zich daar hoedemaal niet thuis, want ze het vrie uitdicht en hun vrijheid misten. Die vele veranderingen in hun bestaan werkten zóó sterk op hun gemoeds-toestand, dat ze de belangstelling in het leven en hun vitaliteit verloren en soms dood konden. Er kwam nog bij, dat ze in de nieuwe woonplaatsen, niet door dekschikpen uitgevoert, in rige mate aan de vreeslijke malaria leden. Malaria is een sterk uitputtende ziekte, soewel op geestelijk als lichamscheit gebied. Er werdt wel beseerd, dat de beschaving van het oude Oostindien verdween is door het uitbreken van malaria, daar gebracht door slaven uit Afrika! Dit alles was door niemand voorzien. In 1824, ongeveer 18 jaar na ons optreden, fata-grafische ik om dorpe (zie foto), tot drie keer toe verplaatst, werdt de sterfte er zoo aanstuurend hoog was. Nu wilde het geluk, dat in die Toradja-landen een paar nederlandsche vrienden woonde, die de bevolking goed kenden, hart voor haar haken, maar verzuimen bezaten. Het geluk wilde ook dat de eerste bestuursambtenaren (officiëren) nederlandsche vrienden waren en niet in de eerste plaats militairen. In hartelijk gemeen overleg wettten ze de noodige maatregelen in het belang der bevolking. De overzigtig tot heugor beschaving kon zonder groote schiedens plaats vinden. Gestadch werk is over door de Zending verricht! Het sortide maas in de ruzen der planters: Dr. Achard en Dr. Krug met hun echtgenooten en gekend ik de eerste officieren-bestuursambtenaren!

Ter gelegenheid van het bezoek van den hoogleen bestuursambtenaar, Resident Tildeman in 1824, heeft de bevolking van eenige dorpen spontaan een groot feest aan. De = 400 menschen besochten in keurige orde het feest van hun dorf aan. Het feest om wit der vreescheitdijes gaven die eigenaarlijke stoffen aan het feest, die men alleen bij groote nijverheidsaanwinsten vestroemt. De groote heffingen zaten bij ons aan, de gewone menschen in groote kassen, de bevolking had zich beregteld op het gewoel voor de werking van den bestuursambtenaar. Alles was ordelijk geregeld. Menward haasste zich, menige gejoel of gedrang, iedereen groet, allen waren vriendlijk. Het was een groot feest! (zie foto). Er ging een groote beleving voor ons allen van uit!

12. Reizen in den archipel.

De reizen in den duizenden eilanden tellenden Indonesischen Archipel bieden veel afwisseling. Maar ze gaan vaak gepaard met tal van moeilijkheden en bezwaren. Wie gesteld is op comfort, gemakken en een goede keuken, handelt verstandig thans te blijven. Hierbij heb ik niet het oog op Java. Dik of zwaarte deelen van Sumatra. Daar treft de vorstelijke toerist alles aan wat hij wenst. Maar die eilanden vermaakt slechts een deel en lang niet het grootste deel van het eilandig groote Indië! In die andere deelen van Indië maakte ik op mijn lange reizen bij gebruik van deugsteele auto's, motorfiets, prauze, riel of zonder riel, met of zonder zijleggers, vliezen, halfwiel; luxe stroomboten; gouvernementsstoemers, roefbootjes, paard en van mijn bezem. Ik logeerde in goede hotels, maar ook in hutjes in het bosch; in primitieve hutjes en huizen van Djakra; in logeergelegenheden met of zonder meubelen; in verblijven met en zonder bekooring, enz. enz.

De dagelijksche maaltijden waren heel vaak uiterst sober. Als drank dienden koffie of thee, gezet van het vooze water uit de rader. Maar wie dit alles heeft ondergaan, heeft zich voor zijn heele verdere leven getraind in aardsheid en tevredenheid, wat hem bij tegenvalgen gezondrukt schenkt.

Reizen in die vooze, primitieve straten is onmogelijk zonder hulp van de bestaansambtenaren. Slecht is hun hulpvaardigheid, waarvoor in den loop der tijden honderden geschenken, onderzoekers, Duitchers, Amerikanen, Zwitsers, Scandinaviërs enz. enz. hebben gepassieerd. Ook de zendingen en peters helpen, maar ze kunnen! Dankbaar gedenk ik hun alier hulp! Levendig herinner ik mij een, de heerlijke reis door Midden-Celèbes, in gezelschap der hoogste bestaansambtenaren. Alles liep op rolletjes, vooral ook door de hulp van den in reizen zoo ervaren en toegewijden „Alf“, den trouwen bediende van den Resident J. Tolman.

Bij de gelegenheid moesten wij het groote Passover oversteeken in gezelschap van boomstammen gemaakt. De bekende zending dr. A. C. Kruijt had het transport geregeld. Met het oog op den harden wind, die vaak tegen een uur of tien à elf opsteek, moesten wij vóór dien tijd aan den overkant zijn. Daarom vertrok het „Aornije“ om half vijf 's ochtends. (Zie foto).

Het was een heerlijke tocht, vergelijkbaar met den oversteek van het bij toeristen zoo bekende Tolman op Sumatra. Wij hadden bij het gedersteeken, gewijd aan den beherenden hoofdingenieur R. Pörsman, die in 1897 bij zijn overtocht in de door den plotseling opgekomen harde wind opgejaagde golven verdronk. Het bestaansrichte koert na dit ongehoor een monument van bronzen op. De Terzetti's, de bewoners, schreven aan de boord die van dit gedersteeken zoo afgaan — meestal heeft volgens geschieden sterke raagische of toe-

werkzaam — de felle droogte van 1 jaar 1902 toe. Missogel en komper waren het gevolg ervan. Uit begrijpelijke ontstemming wierpen ze het monument in het meer. Het bestuur liet nu een steenen gedersteeken metselen, waaraan van een marmeren bekooring gepland. De aanstichter van de overtocht — in onze oogen althans — moest als teete de kosten betalen: vier karthoeren. De renschen konden toen nog geen geld.

13. De Medische Hoogeschool te Batavia.

Te Batavia staat het grootsche gebouw der Medische Hoogeschool, waar honderden studenten van alle landeinden tot arts worden opgeleid. Voor het onderwijs is er een ziekenhuis met 700 bedden aan verbonden. Vele professoren, doctoren, assistenten, verplegers en verpleegsters tot de Hoogeschool. De kosten zijn aansienlijke: elke patiënt kost er f 2.— per dag, maar dat geld draagt rijke vrucht!

Er is echter geen sprake van, dat alle ziektes er kunnen worden verpleegd, want Batavia is een groote stad, het ongeveer even veel bevolkers als Rotterdam. Net als in elke groote Europese stad zijn er veel zwarens, ongelukkigen, behoeftig met chronische kwalen, het gevolg van verwaarloozing, armoede; menschen met vele stichtelijke wonden, vooral teruggevoerd en geïmporteerd: Javanen, Maleesen, Chinezen, Arabieren. Veel heel heescht onder de uitgeworpen. Begaan met hun lot stichtte het hoofd van den gemeentelijken dienst in 1937 een heel eenvoudig ziekenhuis voor ze, waar de stakkers worden behandeld en goed gevoed. Een Javanisch dokter behandelde ze, geheel onbetaalbaar. Elke patiënt kostte 25 centen per dag! Heel mooi werk is dat!

Eenigen tijd geleden is te Semarang het elfdeveer jubileum van de ziekenverpleging voor inlandschen gewerd. Een vrouwelijke arts, Mevrouw Stokris—Cohen Stuart, is de pionier geweest. Ruimteveer groote moeilijkheden heeft zij in het begin moeten overwinnen. De grootste was, beschaaft, onbekende Javanische manjes en toe te bewegen om verpleger te worden. Maar na onvrijde moeite hield het haar twee geschiedte Javanische manjes voor het doel te winnen en ze te bewegen door te zetten, vol te houden bij dit een ongewone werk. „Er zijn vele, stille tranen gevallen en het is een moeilijke schiedrij voor ze geweest, maar haar flakere „ik“ heeft het gewonnen.“ Die twee manjes zijn de pioniers geweest. Voor de jongere verpleegsters was het al veel gemakkelijker zich aan het schone werk te wijden. Een goed talent hebben ze moedig, want er is geen sprake van, dat een Javanen zijn dokter anders afstaat. Hierbij heeft de schiedrijde van een arts, Mevrouw Linn—Bergema, onschietbare diensten verhoerd. De verpleging kreeg een bestaan, waaraan broegplegsters Javanen, vrouwen en mannen, leden waren. Naast verplegsters werden er vroedvrouwen opgeleid, want er dreven in Indië elk jaar tienduisenden jonge vrouwen door gebrek aan hulp. Zoo heeft de verpleging in den loop van 25 jaren opzettelijk werk verricht. — Op tal van andere plaatsen wordt er ook met groote toewijding gewerkt. Te Batavia bov. ontvangt mede plan, metig present der Javanische vrouwen dedenklijke hulp bij bevalligen.

De verpleging op het gebied van ziekenzorg zijn de Zending-arten op Java geweest. Reeds in het laatste der vorige eeuw begonnen ze er mee. De naam een paar pioniers: de docters S. v. d. Lelt, Hervet, Pruis, den ogarta Wilks. Ook de groote missionarieringen, ziekenfabrieken, ziekenzorgvereenigingen, enz., richtten ziekenhuizen op. In reproductie hierbij een ziekenhuis in een Delfsch hospitaal. Dit is tevens ziekenhuis voor hetgeen daar op het gebied van tropische gezondheidszorg is verricht. Door heel den eenzijdig groeten Indischen archipel wjden vele vrouwen en mannen zich aan het medische bedienwerk, dat in het bijzonder onder penitente menschen een heel heel moeilijk is. Ik las pas in een Mandjitschrift: „Daar zijn vele verbergen plekken — ik zag ze op Sumatra, de Molakken, Sumatra, Nw-Gedren, Celebes, enz. — waar te stille verplegheld grootsch en schone werk wordt verricht. Daar wordt met volkomen zelfverloochening en algehele toewijding een heilzaam bestraf, dat in dag uit, een heel leven lang, staat het de gewone zaak te overvloed was.“ Eene al de lokale menschen, hield een een kleine land, dat dit mede beschiedrijde verricht! Tot dit doel ik nog mede, dat ook van inlandsch-Mohammedaanische zijde ziekenrichtingen zijn opgericht: goed voorgaan doet goed volgen! Ook deze plekken hield!

14. Semarang als handelsstad.

Het was een gewichtige dag voor Semarang, de handelsstad van Midden-Java, toen de groote centrale marktplaatsen werden ingevuld. Het plan een modern, goed ingerichte gemeentelijke markt te bouwen was al een kwart eeuw geleden ter sprake gebracht, want de oude volheid van handelsgoed, organisatie, gemiddeld voor koopmans en verkoopers betreft. Nooitmeer niet, zelfs niet aan ruitjes gestelde eischen. Maar het ontbreken van wenschen in deelen is een groote stad waarvan de groote meerderheid der bevolking straatarm is, is heel moeilijk, vooral in de overgangende tijden van thans. Evenwel de moeilijkheden werden overwonnen. Semarang prijkt thans met marktplaatsen waarop de stad terecht bestaat in! (Zie foto).

Een paar of markt is voor de Indische maatschappij van de grootste betekenis. Daar brengt de Javanen het heel en in den omtrek de vruchten der boom van zijn erf; de groenten, die hij koopt, enz. enz. Daar hoort hij het ruisen van den dag, geried hij enige oogenblikken van het leven, dat sooveel verschil van het rustige bestaan in zijn diepe glade in de vallei of de bergen. Heel vroeg in den ochtend, een paar uur vóór zonsopkomst, is het al druk op de groote weg van Semarang. Tot verdriet dikwijls van den vroegen heestigen autoverkeer, want voetgangers en voetgangers, beladen met zware manden; volgepakte bussen; zelfbediende vrachtauto's vervoeren hem vaak den weg. Trams, spoorwegen met hun naar lage tarieven, berekend op de geringe koopkracht der massa, voeren duizenden passagiers aan, vol hoop op de markt een paar centen te kunnen verdienen.

In de heuglen kasselen de Javanen en de Chinese Europeesche groenten, goedscheper dan hier. In meer een paar prijzen, die gelden voor Soerabaja in Oost-Java; worteljes per 0.5 Kg. vier cent; aardboonen kl.; prei per 0.5 Kg. tien cent; spinade per tien boonen vijf tot tien cent; pastinaak kl. vijf cent; andijvie kl. zes à twaalf cent; stoeftin kl. acht cent, enz.

Handelsoch wordt er ook verwacht. De prijs is veertig à zestig cent per Kg., maar de kwaliteit kan niet vergeleken worden met die van hier! Vruchten in tal van soorten worden bijna het heel jaar door aangeboden. Aan den smaak van enkele soorten moet de Import-European eenig wonen. Met sommige soorten komt het onmogelijkheid, met een enkele — de deelen — komt het bij velen voort, terwijl anderen deelsde vrucht heerlijk van smaak vinden. Planten (banaan) worden in tal van verschillende soorten aangeboden. Een kann met tien à vijftien vruchten kost er vier à vijftien cent, afhankelijk van het jaargetijd. Vele oud-Indische-geslachten deelen met hetzelve terug aan de vele heerlijke Indische vruchten! Vooral in den winter! In de groote centra zijn de prijzen laag, kan men op de paar te kust en te keur gaan, maar in vele plaatsen er buiten is dat

niet het geval! Daar heeft de Indische handelaar heel vaak de groote moeite om enige voordeel in de dagelijksche markt te krijgen. Maar de Indische handelaar is vindingrijk! Zoo verruime mevrouw Kroyl, echtgenote van den bekende zendingsoverste van Midden-Celebes, haar gasten eens en heerlijk afgewaschten roestmeel. Op de vraag naar de heersker der roest, glimlacht onze gastvrouw. Ze vertelde, dat ze in haar tuin groeiden: mevrouw had een bepaalde soort pluis (banaan) in enkele geslachten en deze gevroeg! Derprijke geslachten van vindingrijkheid der Indische handelaar heb ik op mijn velen door den aardsel veel meer meegenomen.

Ik kom terug op de reeds enkele centrale markt van Semarang, waarvan de foto hierboven de deelsrijke opening weergeeft. Ze bestaat uit twee groote gebouwen, opgetrokken van gewoone beten. In het een is alles verkrijgbaar wat eetbaar is: groenten, vleesch, vich, vruchten, lekkersnijer; koffie, kippen, enz. enz., ook reep: in het andere alles wat niet eetbaar is: katoentjes, horloges, schriftboeken, grammofoonplaten, sleden, enz. enz. Een groote passer wordt een wereld op zichzelf, uiterst merkwaardig, het bezoek van den toerist zeer waard.

15. Zaag en schaaaf kent de Dajak niet.

Met behulp van een kapmes en een dieldel bouwt de Dajak in het diepe binnenland van Borneo zijn lange huise, zonder er één spijker bij te gebruiken. Wanden, daklatten, enz., bindt hij vast met rotan, Spaansch riet. Ook de dakpannen, lange smalle plankjes. Met een bijlje welft hij stikke boomsoort om er een paar vloerplanken van te maken. In een huise van een opperhoofd zag ik een vloerplank, die 21 m. lang was, 1,10 m. breed en 10 cm. dik. Die plank was keurig bewerkt, net alsof een Europeesch timmerman ze had gezageld en geschaafd! Maar zaag en schaaaf kent de Dajak niet. De dorpsbewoners van Java bouwen zijn huisebouwering met behulp van een kapmes. Ook zijn weinige inlanders, Javanen, overbruggen hun rivieren met bruggen van houten gesneden, technisch zoo goed geconstrueerd, dat ze de verwondering van ingenieurs opwekken. Ook bouwers van Celebes en Borneo verbinden de oeveren van rivieren met zagen gesneden bruggen, van rotan vervaardigd. Zelfs de zwaarste Pasangan overvloedige die vooelopers der gewelgige hangbruggen, die Rijn en Rhoden overspannen.

Op het gebied van de wapenfabricatie zijn de vele vassallende volken van den onreidig groeten Indonesischen Archipel niet minder handig. De adelheid van de Javanische hoesen dierkeert van sommige hoesleden dunnere stukken riedelijzer en liere de sterlike figuren op de kling van het slerpwapen, de keris. Dit is het hoogst meerkonstrijke „pomer“ sneedwerk. De Javanische hoesenrijker of hoeser gezogd beidhouwer heidelt met zijn smalle beidlijten de sterlike karverschietten, hoesbesnellingen, dossen, enz. En zoo van te door kunnen gaan een opzetting te geven van het technisch kunnen der vele volken in ons onreidig groeten lande.

De groete cultuurs deden hun intrede. Fabricken moesten worden geouwd, wegen, bruggen, sporen en trams, enz., enz., aangelegd. De nieuwe maatschappij eichte ingenieurs, technische personeel, geschoolde timmerlieden, metselaars, smeden, electriciers, enz., enz., groen duizenden, maar hoeserdelijenden, wellicht miljoenen, in den loop der jaren. Om steeds sneller gouvernament en ook particulieren begrepen dit, waaronne ze ambachtscholen en instellingen voor broeger technisch onderwies stichtten. Ja, zelfs een Hoogeschool! Daar ontrevingen Javanen, Maleisen, Chineseen, Europeanen, enz., onderwies zonder onderscheid van ras.

Op bijgaande foto siet u Javanische timmerlieden, die bezig zijn met het hoeswerk voor eenige hoeserlike werkhoesenvervingen. Let u even op den middelsten timmerman, die een handig gebruik van zijn hoesen maakt, het waerlike wij met onze zagel slijve en stramme hoeserlieden niet in staat zijn!

16. Het moederrecht.

Sumatra's Westkust, te beginnen met Eranrhawan bij Padang, vormt een uitsproeiing van hetzelfde en grootste natuurtafereel, zoals men ze vergens in den Indonesischen Archipel, toch ook rijk aan natuur schoon, betreft. Een legerde zegt, dat de eerste wort van Mirankaban, zoo heet dat gezegd, vruchtbaarland, een afstammeling was van Alexander den Groeten en dat hij de vorsten van China, Japan en Rome als zijn gelijken beschouwde! De bevolking is al even waardevol als haar land.

In zekeren zin heeft ze reeds heel lang kies- en stemrecht. De maatschappij draagt een aristocratischen stempel, want de door haar zelf gekozen familiehoofden zijn echte politiciens, prat op hun macht en autoriteit. Ze staan er op eindelijk te worden door hun familie, vooral door hun zusterkinderen. Dit laatste heeft verband met een eigenaardige instelling; het moederrecht. In Mirankaban heeft de afstamming plaats in de vrouwelijke lijn. De kinderen behooren er tot de familie der moeder, niet tot die van den vader. Deze blijft ons of meer vreemdeling voor ze. Hun natuurlijk beschermers is de broeder der moeder. Tot op zekere hoogte zorgt de vader niet voor zijn kinderen, wel voor die van zijn zuster. Hij woont ook niet in de woning van zijn vrouw, hij komt er alleen op visits. Zijn eigen woning is de vaak groote woning van zijn familie.

De band tusschen man en vrouw, noch die tusschen vader en moeder is een zeer losse. Scheidingen zijn er aan de orde van den dag. Dat 'n dergelijke maatschappij toch vast in elkaar zit is te danken aan 't met het moederrecht samenhangend beginsel, dat 't familiegelid onafscheidelijk en onvervreemdbaar is: het blijft in de familie.

De man wordt door zijn eigen familie erg op de vingers getrokken. Ze trachten van hem te halen zoveel te meer kunnen. Merd men vindt dat omvangzaam, waaraan hij er vaak tusschen uit trekt naar den vreemde.

De bevolkers van dit toeristenland bij uitnemendheid, zijn zeer op onderwijze gericht! De wrg van tal van artsen, juristen, enz., stond in het intellectuele centrum, de stad Kota Gadang. Merkwaardig is ook de „Zondagsche" kleding der vrouwen (zie foto). Op feestdagen draagt ze met goud- en zilverdraad doorweven stoffen, die met tekening, patronen, klourencombinatie betreft, de bewondering van kenners opwekken. Die kostelijke kledingstukken zijn producten van eigen hand. Wie voor niet te bezopen prijs dergelijke doeken als souvenirs wenst mee te nemen, kan wel eens goed terecht bij panditieren. Niet ingekapte panden worden daar tegen schappelijke prijzen van de hand gelooft.

Nog een bijzonderheid van 't land is deze, dat er zoo weinig Chinesen wonen. Dit heeft verband met het feit, dat de bevolking

al even veel aanleg voor handel heeft als de Chinesen en hun consequente bestaan niet vreest.

Als laatste punt wijz ik op de markten van Port de Kees en Pajhooenboeh. Een bezoek hiervan mag niemand overtuimen!

17. Cholera en waterleiding.

Toen ik in 1896 te Semarang kwam, was Java een land, uitgeleend door ambtenaren, hooge en lagere, bestuurde. Gemeenteraden kende men niet. Aan politiek deel men niet; partijen waren er niet; voor publiekrechtelijke zaken maakte niemand zich warm, in het kort het leven van den European „volke veelig als dat des trevelen landmanns henen". Om de vijf à zes jaar werd de rust ernstig verstoord. Dan trad er een cholera-epidemie op, die sterftand spaarde, waaraan in de grotere en kleinere centra eerst en vervolgens op het platteland sagoteld honderdduizenden stierven: Javanen, Chinesen, Europeanen. De laatste overleefde goed te doen de cholera-badillen met een flinken borstel of een stevig glas wijn „onder den petol" te wisselen, in de apotheek kocht men allerlei „onfeilbare" cholera-dranken! Het was een somber bestaan, want niemand woude zich veilig! De praetijk had geleerd, dat de ziekte verdriven, zoodra de regentijd aangebroken was. Maar dat duurde vaak welken maanden zelfs! Stedelijk, stedelijk viel er een zware regentijd. Na een paar dagen weer en een weer som: de regens waren doorgegaan! Om dagblad „De Locomotief" verspreidde geen „gevallen" meer: de cholera was „overgevoeld". Wij leidden weer op, kroegen weer schik in ons bestaan. Men sprak er dan wel over hoe noodig het was om een stedelijke waterleiding aan te leggen, maar dat was governmentzinnig, wij, de stedelijke heeren, konden nergens invloed op uitoefenen. Dus zweg men.

De tijden veranderden, ook in Indië. In 1903 nam de Tweede Kamer een wet aan, die het mogelijk maakte gemeenteraden in de groote steden te stichten. De leden werden op advies van den alrechten Resident benoemd. Veel kracht glag er niet van tijt: men moest den „Troewan hennar" te veel naar de regens lijken, men was niet vrij. De bevoegtheden waren zeer beperkt. Vroe personen met draagkracht — en die waren er in een handvolstad genoeg — zat er in het raads-kilnatschap geen voldoende „macht". Men bleef zich dus afzijdig. Een paar jaar later mocht een deel der leden door de burgerij worden gekozen. Het plaatselijk „patriotisme" is in Indische steden in tegenstelling met hier, niet sterk ontwikkeld. Dat is een gevolg van de centralisatie, dat de European maar een paar jaar in een stad woont en dan weer te worden overgeplaatst. Men kent de stad dus niet. De mark op, dat de ruden wel culture inwezen, Javanische en Chinese leden, triden, maar die waren in dien tijt nog niet voldoende ontwikkeld om leiding te geven. Van toestanden in de stad had feitelijk niemand eenige notie. Niet De, de Vogel staatsstatistieken opmaakte, waarak bleek, dat er op midair gebied toestanden heerichten, die onoverdruiglijk waren! Niet als in alle andere grotere plaatsen! „Mer", d.w.z. de Europese burgerij, werd klaar wakker gesteld. Er werd aangepakt! Flink! — omz

Gemeentemad was eerst in het n.g. Residentie-kantoor, een machtig gebouw, gebouwd. Maar de verschillende gemeentelijke diensten namen er in omvang toe, er „jaaktes" er uit! De gemeente kocht een maal, ruim, oud-Indisch huis en richtte dit in voor gemeentelidat.

Eij grote, heestige gebouwenbouw maakte het groote witte huis in een zoo van licht. Tegen den donkeren achtergrond geeft dit een freedijk effect. (26e foto).

Als ocht oud-Indisch huis houdt het de betrekking aan het „tempo doekok" — het verleden, dat niet meer terug keert — levendig.

18. De zeetuinen van Ambon.

Aan natuurschoon kan de natuur der natuur zich volkomen verzadigen, zoo rijk verscheidenheid biedt hier het uitgestrekte Indische eilandenvolk! Maar vlak bij de deur ligt het schoon vaak niet! Ik neem b.v. „de rotsen” van Arrhen, de Barak-eilanden, de vulkanen in de buurt van Ternate, de heilige Minakawa, het wereldwonder van Flores; de gekleurde meren; de grotten van Celebes en Oost-Sarawa, enz. Maken we een kaart van Indië op dezelfde schaal als die van Europa, dan blijkt het, dat de eerstgenoemde plaatsen in Zuid-Oost Azië vallen; Flores in de Zwarte Zee; Celebes en Oost-Borneo in de buurt van Moskou, Java's heerlijk vulkanenland, met zijn moernten, bronnen enz., omrenten een strook, die het Noorden van den Balkan inneemt. De grootste natuurwonderen van Sumatra liggen in de buurt van Londen en Parijs. Ja, Nederlandsch-Indië is groot, zoo groot, dat noch de Indische, noch de Nederlander dit beseffen. Tot schade in van Indië — d.w.z. hield Indië en niet alleen Java — in van Nederland!

Met een enkel woord wens ik op de meeren. Die meeren zijn heel schrikwaardig en vaak 200 meter! Wie eenmaal een blauwzwarte regenval over het grootste Tobasmeer op Sumatra heeft zien trekken, of van de opkomst der zon heeft gezien, heeft een indruk ontvangen, die hem zijn heele leven bijzigt. Ik neem een paar cijfers, die betrekking hebben op dat meer: het ligt 800 meter boven de zee en is ruim tweemaal groter dan het meer van Genève, dat het inzake natuurschoon heel ver achter zich laat! Het is bijna overal omgeven door steile rotswanden, die ophoien tot 2000 meter hoogte. Het meer mondt uit in een geleete rivier met een paar geweldige watervallen, wier kracht thans diamantaar wordt gemaakt aan de fabricage van aluminium uit de grondstof, die op niet verre afstand wordt aangevoerd. Er zijn nog meer bezienwaardige meeren op Sumatra. Ik denk aan het heilige Mandjauwee. Vanaf een hoogte van 1800 meter blikst men op het afschijnende water, waarin al en toe een trouwste rimpels trekt. In het Zuiden en in het Oosten rijzen machtige vulkanen op, wier toppen zich in wolven verhogen. De wolken, beschoren door de zon, schijnen aan 't meer een steer, onbedorftelijk toe, vrolijk en schoon! Door een dal in het omringende gebergte blinkt de blauwe Indische Oossee. Ik heb wereldreizigers gesproken, die vertellen, dat van alle natuurschoon, dat ze hadden bevoorliefd, 't meer van Mandjau de kroon spande.

Op Java komen ook tal van bergmeeren voor, sommige fraai gekleurd. Zoo'n moernte ligt vaak bijt, men kan er gemakkelijk met een steen over heen goeden, naast de toerist. Maar de steen, die hij werpt, komt niet eens in het water! Zoo vergist men zich in die grootsche omgeving in het schakten van afstanden! Bronnen zijn er ook veel in het gebergte. De groete handstaaf Benarung in

Midden-Java, oostreef er het water voor haar waterleiding aan. Een zeer merkwaardige bron bevindt zich in het Middengebergte in Oost-Java. De bron bevat kalk in oplossing. Door blootstelling aan de lucht wordt de kalk neerslagzaam. Een steen heeft in den loop der eeuwen de bron zich zelf ingespaard, zie foto. Geen kalkmeer, rustiger, vroedger, dylflicher pich dan die bron, hoogst zelden door menschen beocht.

19. De Chineezers in Indië.

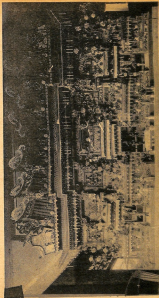
De geschiedenis van China is aliter oud, veel en veel ouder dan die van Rome! In de oudheid reeds deed het handel met Java. Langzaam maar vastigden zich daar handelaars. De connectie met het vruchtbare eiland werkte zóó innig, dat Javaansche vorsten gezegd gezantschappen naar het groote rijk zonden. Dit leidde er toe, dat de kolons in de meening gingen verkeerzen, dat ze er de opperheersers waren.

De Chinese is overig, eijvig, eestijk, sterk, volhardend en heeft grooten smaak voor handel en industrie. Door al deze eigenschappen is de bevolkeris van den Chinese voor Indië veel groeter dan het verhoudingsgetal van zijn aantal uitdrukt. Hij heeft zich sterk vermengd met de Indische bevolking, waardoor de stand der Indo-Chinezen is ontstaan. In zijn uiterlijk Chineesch, zijt geest is een mengsel van Europeaan, Indische en een weinig van den Chinese. Toch voelt de Indo-Chinees zich verbonden met het geestrijke China. Hij spreekt de Maleische taal met af en toe een Chineesch woord erinsschen om te laten hooren, dat hij toch Chinese is.

De Chinese in Indië exploiteert: pannen-, steen-, en kalkbrandrijen. Hij is bakker, timmerman, kleermaker, zambone, meubelmaker, schoenmaker, eigenaar van suikerfabrieken, van bankinstellingen, veeboerijen, hij vermaaktigkijgt versprek, sigaren, sigaretten, is eigenaar van theefabrieken, reufabrieken. Hij staat aan het hoofd van winkels, warenhuizen. Hij is in den wereld zooloonan en voert den schakel tussehen den grooten Europeeschen handelaar en de bevolking. Ook zijn er thans Chinese arbeiders, juristen, enz., naar Nederlandsche scholen of die te Batavia en Bandung opgeleid.

Nergens in den oostelijk grooten wereld gebied bevinden zich meer Chinezen dan in N.W. Borneo. Daar liggen de z.g. Chinese distrieten. Eenmaal geleiden stichtten ze daar solche kolonien van nijverheiden en handboeren. Ze verraden er afzonderlijke staattjes met politieke macht. Het heeft ons Gouvernment veel striid, moede en zorg gekost ze onder Nederlandsch bestuur te brengen. In de groeteren plaatsen daar waart men zich in China verplaatst. Daar loonen gezegde Chinese tooneelpekers hun eigenaarijke voorstellingen geven. In geeschap van een Peter, die hun taal verstand, heb ik er eens een voorstelling bijgewoond en me verhaald over alles wat ik zag.

Toen de bekende Major-Chines Tjong A Fig te Medan (Sumatra) gestorven was, werd er onmiddellijk een papieren villa gebouwd naar het model van zijn paleis in China, waarin zich ook de goederen van den overledene bevonden, ook van papier. Nevensstaande foto stelt den wangovel voor. Vier dagen voor de begraving werd de villa met de goederen verbrand. Een ainstelbeeltdige voorstelling van het geluk der Chinezen dat niet zijn werken, maar de goederen den overledene volgen naar gene zijde van het graf. (Borneo-Album 1925).

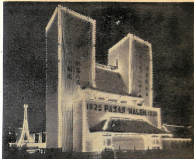

20. Pasar malam.

Sveraring, de groote Javaansche handelsstad, de stad door de nabijheid van het heerslijke hofwonder, te vergelijken met Haarlem... Bloemendaal, als woonstad zoo bevoorrecht boven Batavia en Soerabaja, maakt elk jaar haar jaarmarkt, die men daar "Pasar malam" noemt. — Pasar beteekent markt en malam avond. De naam is afkomstig van het oude jaarlijkse Javaansche feest, dat een week duurde en 's avonds op alle voornamste plaatsen wordt gevierd. De kinderen loopen dan rond met toetsen, poppen, rinkelletjes, luchtballonnetjes, net als hier bij ons. Het karakter dier pasar malams is in groote steden veranderd. Men kan ze thans min of meer vergelijken met onze groote centrale jaarmarkt. De er voor bestemde gebouwen worden elk jaar nieuw opgetrokken. Het is verbaazend-wonderlijk hoe de architecten de kunst verstaan van hardoe en hard die groote gebouwen op te richten, elk jaar in een nieuwe stijl! Vooral bij avond als de leestverlichting is ontstoken, maken ze tegen den zwarten achtergrond van den stillen tropischen nacht een feesteliken indruk (zie foto).

Het doel dier markten is om bij het publiek belangstelling te wekken voor kunstnijverheid, landbouw, handel, industrie en andere gebieden.

Zoo het b.v. het bekende dagblad „De Locomotief" zien, hoe een dagblad ontstaat. Op een reedschijne werd vloegvering het lettermateriale gezet, dat op een snelpers er naast dadelijk werd afgedrukt en onder het of zich een vliegende publiek verspreid. Het departement van Economische Zaken konde tal van inboersche industrië. „Waterstaat" was vertegenwoordigd o.a. met een maquette van de grootste sluis ter wereld, die van Drenthe, Schepm voeren er in, werden gescha, voeren weder. De Javaansche Motor Club, (de Indische „N.A.C.", „A.M.W.B.") had er een prachtige stand. De Stoornwart Maatschappij Nederland, de Rotterdamse Lloyd, de Maatschappij Ocean (de n.g. „Korps Liga" — de maatschappij van drie) vertoonde een maquette van de reeds die havenstad van Mekka, Djeddah. Ze trok de grootste belangstelling der nabestaande Mohammedaansche pelgrims; Javaansche kunstnijveren lieten hun producten zien, die groig werden gekocht; Chinesen hadden er hun stands en exploitieerden restaurants, enz. En dan de verneddelijkheden: Voetbalwedstrijden; openlucht bioscoop; vuurwerk; optreden van artiesten; inboersche spelen; ball met attracties; sirkosta; marnevals voor jongens en meisjes, enz. enz., droegen er zorg voor dat allen: Javanen, Chinesen, Maleiers, Arabieren, Britsch-Indiërs, Europeanen, de heele beide verscheidenheid der bewoners van een groote Indische stad, groot en klein er ontspanning vonden. Wat de inboersche bevolking betreft, tegen zeer matige vergoeding, verband houdend met haar lage levensstandaard.

Deze de Chinesen, de gebouwen handels- en zakenvoer, bij het ter stand komen der pasar malams een zeer voornamste rol speelde, spreekt van zelf. Vraag ik nu niet, dat was de voorzitter van het comité van actie van vooraanstaand Chinesen.

21. 's Lands plantentuin bij Buitenzorg.

U weet, dat de Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië te Buitenzorg (Java) in een paleis woont, welke heerlijke tuin grenst aan den beroemden „plantentuin“, plus 85 hectare groot. Buitenzorg is indertijd gesticht met het doel den hoogsten ambtenaar in Indië rust en ontspanning te bezorgen bij zijn (tijds) zware en verantwoordelijke taak. Al vele jaren geleden werd het ontspanningsoord vaane woonsaak. Het paleis ligt in een omgeving zóó liefdelijk en levens zoo gezonch, dat het niet weder woorden is te bezorgen.

Het klimaat mist er de vaak zoo verlammerende hitte van Batavia. De gelijkmatigheid der temperatuur met een overvloed van regen maken de plaats tot een natuurlijke broekkas, waarin zich de hoogste groei-kracht ontwikkelt. In die omgeving is het parcel van Nederlandsch-Indië ontstaan: de Botanische tuin! Parkeeren met de zeldzame bosschen en planten wisselen af met uitgestrekte vijvers, waarop in het heldere water de droom-groote blaren van de Victoria Regia met haar rooskleurige bloemen, de zachtdeurige lotus, de roosbloemen der Nymphaea Lotus — familie van onze witte waterlelie — drijven (zie afbeelding). In de waterbosschen van dezes vijvertuin worden waterplanten van alle deelen der aarde gekweekt, b.v. d' Egyptische papyrus.

Niet alleen voor gekende ornatiessoorten is 's Lands Plantentuin van groote betekenis. Ook voor den tropischen landbouw is dit het paradijs. Uit des plantentuin hebben zich verscheidene proefstaties ontwikkeld, die voor Indië van zoodanig betekenis zijn.

Tot den tuin behoort ook het plus 1200 hectare groote oerwoud-reef naast in de bergen, waarin een plantkundig laboratorium is gesticht, waar geleerden van heel de wereld kunnen werken. Van „Tjibodas“, zoo heet die studiegenootschap, gaat een bekering uit, die nu vele tientallen jaren nog strecht tot het geroemd van hen, die het voorrecht genieten er te kunnen werken. Indertijd was er een Javaan aan verboden, die deze geleerden het gidschap in het oerwoud. Hij kende er bijna alle planten en dat waren er offenklijke honderden, wellicht duizenden! Een merkwaardig feit: Tjibodas is ook acclimatistatien. Aan den tuin dankt Java het reuzepilze van het uiterst belangrijke gewenschtel tegen de uitputtende ziekte; malaria.

Groot doorzettingsovernamen, oetwijdige zorgen heeft het den plantier gekost, dit alles op te bouwen. Ik neem twee namen: Tsjanant en Tjrah.

22. Hooger onderwijs.

N "is zelf uwe ogen niet willen geloovert", merkte de hoogleester van Semarang — de groote handelsstad aan de Noordkust van Java — op, toen hij de door naar het hoogste klassiekale der gemeentelijke handelschool opende. En werkelijk, ik stond verbaasd: op de voorste banken zaten vier Javaansche meisjes! In 1914 had de rijk oude woonglaats verlaten, in 1924 was ik er op bezoek. Gedurende die tien jaren had zich de gewoondige verandering in de Javaansche maatschappij voltrokken, waarbij meisjes naast jongens gemeentelijk onderwijs ontvingen op een handelschool! Dit Javaansche jongens scholen besochten waarbij de Nederlandsche taal de voor taal was, was in 1914 geen heel groote bijzonderheid meer. Maar slechts twintig jaar geleden was dit wél het geval! Toen was dit voorrecht slechts voor heel, heel onklen veggelagt. Alleen voor de zonen der aarhoogten van de Javaansche maatschappij. En dat was dan ook de bekende Regentsoom Djadjadilagaat b.v. word te Batavia op een Europeesche school als Europeesche jongen hinnerganschool! Hij was een bepaald leerling, die overging naar de H.B.S. en in 1899 einddoemen deed. Toen een heel groote uitsondering. Maar Javaansche meisjes? Dat kon de toenmalige Javaansche maatschappij onmogelijk toelaten! zelfs voor Nederlandsche meisjes was het een uitsondering. Het eerste vier meisjes deed in 1895 einddoemen H.B.S.

Er stond een zeer bepaalde Javaansche regentdochter op. Zij wilde dat haar vele moeders, haar talrijke vrouwelijke landgenooten recht hadden op ontwikkeling in Westersche richting. Zij in de pionierster geweest voor de vele meisjes, die thans op de talrijke meisjescholen opgesteld worden tot de gelijkswaardige koningmaakten van haar Javaansche schijngenooten, tot ontwikkelde moeders voor hun kinderen.

Deze voor de Javaansche maatschappij een belangrijke verandering heeft zich in enkele jaren voltrokken, dank zij de pionierster: Hadin Adijng Kartini! Eeuwenlang had de Javaansche maatschappij zich tegen eolddoogte verzet.

Thans besochten Javanen en Chinesen — ook voor deze, waren de Europeesche scholen inderijd gelaten — de verschillende instellingen van lager tot hooger onderwijs, zodat de veggelagemaakten, overijd alleen in handen van Nederlanden, thans in de aarhoogste betrekkingen Javanen tot.

De H.B.S. te Semarang vest in 1877 gesticht. Niet in een school er voor onbesopen en gebouwd, maar in een groote particuliere woning. Het aantal leerlingen was in den loop der jaren zeer snel toe. Vooral in de eerste klassen was het aantal zeer, zeer groot. Ook op de andere middelbare scholen op Java. Ik heb nu laten vertellen, dat er op één der scholen, ik woon te Soerabaja, thans, zegge tien

eerste klassen (z.g. parallelklassen) werden openricht. Hoeveel er te Semarang de laatste jaren mondig waren, weet ik niet, maar wel is het nu bekend, dat de leerlingen de school „uitpakken“!

In 1899 is de nieuwe school aan den voet van Semarang's heuvelrijke woonstad in de laatste ingewijd. De foto geeft een goed beeld van de groote uitgestrektheid waar Indische H.B.S. met haar vele honderden leerlingen en tentakelen leeren. Ik vertel er nog bij, dat de school voldeet aan moderne eischen.

23. Het heiligdom van den Tanimbarees.

Wij tellen de knopen van ons vest en trekken de bloemblaadjes van het madeliefje uit. De bewoner van de verre Tanimbar-eilanden in het Oosten der Molukken, wistocht met behulp van zijn overleden voorvaders. Elk mannelijk bewoner diert sterven draagt in een tasche, dat hem nooit verlaat, de halsvervoers van zijn voorvaders bij zich. Hij nielken, tegenwerpen o.f. raschloeg bij ze. Hij prevel een gebedje, waarin hij vraagt: „grootvader kom hier op mijn tasche zitten, want ik wil u wat vragen. Als ik iets vernag wat juist is, beveeg u dan swaart. Is het niet juist, beveeg u dan niet.“ Hij stelt een vraag na, dat het antwoord is: ja of neen. Hij laar het tasche aan een ransband hangen. Begit het te slingeren, dan is het ja. Bijt het stil hangen of begrit het te schudden, dan is het neen.

Hij storfswaiken wardt de overledene uitgehoord. Men wil dan weten of hij schakken heeft aegelaten, of hij wel een fouten had begaan, zonden bedwone, een Vler jonge, stoevige mannen nemen den doode op hun schouders. Een oude man van voormannen huize ondervraagt. Niet men na na een vraag de jeugdel met het bewoort even swaover buigen, dan is het antwoord ontkennend. Men vraagt niet na lang, tot men niets meer weet. Dat onderwonen en antwoorden is heilige swart! De verklarung is verroesdelijk de volgerne. In een dergelijke maatschappij weet men alles van elkaar, niets blijft er gebede. Bij een vraag weten de jeugdel het antwoord. Zonder het zelf te besellen, geven ze dit te kennen door zich af of niet te bevegen. De antwoorders zijn er vast van overtuigt, dat de doode heeft grootvader.

Het bovenstaande ontkende ik aan een artikel van peter Drabbe. Of de bevolking thans, na de Zending een zeer groot deel der bevolking het Christendom heeft gemaakt, mag men verdoelwig wistocht, weet ik niet.

Op een zeer in het oog vallende plaats in huis, vlak tegenover den ingang sieht de Tanimbarees zijn heiligdom op de taboe. Dit is een dikke plank, in den vorm van een mensich, maar hoesden. Boven op bewoort de bewoner de schedel van den stichter van zijn huis.

De voet der taboe is de scrupelants in huis. De had toedertijt bij een heid loer bevoek aan een dergelijke woning, die taboe gaarne gelotografieerd, maar hem er niet aan begooien, macht ik vroerag, dat vroerage dubiteus en onstandigheden kara op swaover was uitgekoten. Peter Gasartjens het later een stuk van het dik swaoveren en ook een deel van den vloer. Toen had hij licht, hoewel de bevolking verre van kleant was. Maar hij was toch in staat een foto te maken, die ik hierbij afbeeld. Ze behoort na het bovenstaande geen verdere toelichting. Alleen merk ik op, dat links onderaan de taboe een klaf of knuffe staat, vervaardigt van bambou.

Allen kennen wij den zondebok. Hij werd beladen met al de schelden en overtredingen van welken aard ook. Het stamhoofd legde daarmede beide handen op den heup van het dier, waarna hij alle zonden hardop beled. Een man, die er voor was aangewezen, nam het dier mee in de woestijn, waarna hij het los liet. Zoo werden de overtredingen van heed af staan naar een afgelegen land gebracht.

Geen haer van zijn hoofd had er ooit aan gedacht, dat ik een proceente van gelijke betekenis nog eens met mijn ogen zou zien!

Op een wandeling langs den oever van een der Borneseische breede stroomen, de majestueuse Mahakoea (Oost-Borneo) zag ik een Dajak, die met een klein vlotje, versierd met takken en blazen onder den arm, naar de rivier liep. Hij plantte het, daar aangekomen, in het water, hield het aan een paar rollen (Spaansch riet) vast (de teekening), stroomde er gele rijst mee onder het uitgeroken van een roede, die ik niet verstaad, want ik zie taal niet zende. „Zou dit nu het vespereken van een ziekte zijn, waarover ik reedsmaalen gekozen had?“ dacht ik. Daar moest ik meer van hebben. Ik lagoude toen bij de paten van de misantropie te Toring. Uit den aard van hun werking zijn misantropieën op de hoogte der procenten van de bevolking in hun omgeving, zodat ik goede voorlichting had. Mijn vermoeden bleek juist te zijn. Er was een evenveel ziekte in de kernpang (kern). Hij had een Dajakisch medelijden laten komen. Deze had den ziekte op zijn manier behandeld, een behandeling, die een paar dagen duurt. Na heel veel moeite had hij de „ziekte“ gewonnen en om nu de zekerheid te hebben, dat ze geen kwaad meer kon stichten, op een vlotje geladen en dat de rivier laten afrijven. Op het slotje lagen allers met de bedoeling de ziekte of de misantropie te binden, zodat ze niet tijdig kon ontgappen.

Het zelf ontdekken van ziekten door ze weg te zenden in een bootje of op een slotje is een gewoonte, die op tal van eilanden in den onafgebroken Indonesischen Archipel toepassing vindt.

Ook de Chineezen kennen ze. Van Desobruygen vertelt er van in zijn bekende werk. In 1800 waande weer een heilige cholera-epidemie in Indië. Ook te Macassar, de groote handelsstad van Celebes. Op hun manier wilden de Chineezen die vreeselijke ziekte verdrijven. Om te beginnen hadden ze een heilige paal met een groote gele vlag aan den ingang van de haven geplaatst. Die bevestigde paal moest hoore groeten afwerpen. Verder hadden ze van het bestuur de gewone verkozende toestemming gekregen, een heilige boot, van papier en hout gemaakt, op stapel te zetten. Zoodra dit schip gereed was, gonden ze het van voedsel enz. voorzien, maar zoo dragen er het aan de geloven prijs geven.

Ik veeg aan het bovenstaande toe, dat dank zij de voortschrijdende maatregelen door bestuur en Gezondheidsdienst getroffen, de

houwtelijken ziekten, waaraan eestijle miljoenen menschen sterven, thans niet meer voorkomen.

(N.B. De hierboven gegeven verklaring is volgens den heer H. Schröder niet helemaal juist. Toelichting volgt t. g. t. Naast bij de correctie. H. F. T.)

25. Krokodillenvangst.

U heeft nog nooit een krokodil zien stegen. Ook in die streken, waar die oegare bosjes voorkomen, is dit geen alledaagsche gebeurtenis. Ja, er zijn genoeg streken in het onbegrijpelijk groote Indië, waar de bevolking ze niet wil doodden. Immers, volgens de meening der inwoners, die nog zoo dikwijl bij de natuur staan, is een krokodil feitelijk een mensch. Had onze groote meensen ze „groottanden"! En grootvader dooft men natuurlijk niet. Wanneer echter een mensch door zoo'n dier gegrepen is, slaakt de bloedrook, dat men er jaagt op maakt tot er een gevangene wordt, dat bij opening van de maag resten van een mensch blijkt te bevatten. Dit dier is dan de schuldige.

Voor die jaagt roepen de Daksia dikwijls de hulp in van een beroepsjager, vaak een Malak. Vroeger gebruikte deze een heel lange ruttan (Spaanisch riet) aan het eene uiteinde voorzien van een lange handson. Deze diende het dobber. Aan het andere uiteinde hield hij een stuk veeleij, uitgeveeld touw, voorzien van een plm. 3 dm. lang stukje van het harde ijzerhout, aan beide uiteinden toegespit. Hiervan hield hij het een, meestal een snijpe. Stakte een krokodil het een op, dan hield hij het veeleij touw niet doortrijten. Het stukje raak het een, is het verlevigde van ruttan en men kan de jager door met een hante te trekken, nu of meer rechttoelooij op de langvertoerij trekken. Haas, kon rijk seggen, dien ik maar half verstand, me niet duidelijke maken. Het grove er van was, dat het dier stukje op een niet meer kon uitspannen. Het heete „Jangpanser" met dobber werd ergens aan den oever der rivier neergelooij met een hand er naast. Door half janken trek het dier de handrecht. Had men „Jee" dan wend de krokodil in prussen ruggest. De dobber gal de plaats aan waar het dier zich bevond. Door trekken en vieren van de lange lijn werd het dier zeld vermoed, dat men het kon afmaken, op den wad trekken en openen. De „rodewer" manier heb ik zien toepassen aan de Malakkan, een van Barro's bosste streemen. Een beroepsjager (Malak) vleschte met zijn hakkehou, een wening op een veld, die rivier af met het doel krokodillenstrakken te verzamelen en te verloopers. Hij beëindigde zich van een stränge theeren haak, vastge-maakt aan een stuk veeleij touw. Tot een diende een stuk krokodil-leerleesoch. Op een afstand van plm. 75 c.M. van de haak, had hij een plm. 4 cm. dik stukje vastgeraast onder een haak van 50 gr. stakte een krokodil de haak naar binnen, dan verhandelde de stik hem om den hak te sluiten. Op die wijze liep de jager zinder gemaar te worden gegrepen als de eigenlijke jaagt begon. Met groote handigheid — en darf! — wist hij bij het achtervolgen dat stukje met behulp van een paar er een verhoelen danne ruttan, diers in den bak te trekken en vast te maken. Ook geleide het hem nu een haas om de kakou te wengen en deze vast te binden. Door trekken en vieren der lange lijn wistte hij het dier zeldzaam af, dat hij in staat was met

zijn helpers de vreespoelen op den weg vast te binden, overende de achtervoeten. Dan sleep hij ook strakken een de gedachte staart, waarna hij het dier in den vieren van een hoopel oproede. Hij liet het in de ruttan liggen. Na een marje was het dan gepakt. Hij trek het dan op den wad om het te vellen. (De toelooijng). Op die wijze verkreeg hij grove, onbeschadigde bakken. Het vleesch hing hij in kleine stukken aan zijn waarsloot. De vleschen hreunen er op af, wookt hij marje kon gaan horengelen. Hij verhaakt het ook aan Daksia. Of alle Daksia dit vleesch, dat heel ruwer is en goed van smaak moet zijn, eten, weet ik niet zeker.

De krokodil legt eieren, zoo groot als die van een gans. Ongeveer 20 tot 100 begraaft het wijfje in het zandvoerd. Ze bekoet het met blazen en takjes. Sommewarnde doet ze uitkoozen. Gemiddeldijk ze het verhoelen der familie, vrij hante schand, spooken de jonge diertjes zich naar de rivier.

x. Borneo, het land der „Dajaks“.

U weet, dat in Borneo het berovst, het land der „wilde“ Dajaks. U weet ook, dat ik sympathie voor deze menschen heb opgevat, wat u misschien verwardert. Inzamen Dajaks zijn wreed en bloeddorstig, mogen op den naam mensch geen aanspraak maken. Die reuzing is onzijdig. Dat ze zich heeft gewaard, is te wijten aan de onrustigheid, dat naar die menschen niet goed berode. Hierin is de laatste jaren verbetering gekomen, te danken aan den arbeid der zendelingen en missionarissen, die de talen leerden, kennis maakten met de gebruiken en overleveringen, mythen en sagen, die verzameling ooververteld, het materiaal vormde, dat de literatuur hier in boeken en tijdschriften verspreid. Door bestudering kwam men tot beter en juist inzicht, leerde men de diepe betekenis kennen van gewoonten, in onze oogen weerd, in die der Dajaks noodzakelijk.

Een zending, de heer Schärer, vertelde mij, dat hij wet stapel aantekeningen uit Borneo was teruggekeerd, die hij nu bezig was te bestuderen en te verwerken tot een dissertatie en een groot werk over den Dajakstam, waaronder hij lange jaren had gewerkt. Hij schreef mij verder, dat hij zich een beter inzicht had gevormd inzake het gielieven der menschen. Ook, dat hij nu lang medenken tot de zending was gekomen, dat de Dajakische vooropgaven, de priesters, hun goddeloos systeem grondig doorlicht, systematisch opgebouwd. De volen, die raga film van Central Borneo hebben gezien, kunnen uit deze zeer korte ooververklagen opmaken, dat niet alleen de buitenkant van het leven der Dajaks merkwaardig is, maar ook de binnenkant.

Wanneer er een doode is in het dorp, de wereld der bewoners, is de wereldorde ernstig verstoord. De ziel, wij hebben er geen passende waard woe, waart roed. Ze brengt groote onrust in de Dajakoverheid. Deze is pas hersteld, nadra de ziel in het gieliedorp, den Dajakischen harnal is aangeland. Hierin sienen tal van ceremonies en handelingen, verschillend in de diverse deelen van het groote Borneo. In sommige streken is de reis van de ziel naar den harnal in kleureng afgebeeld op een plan, twee meter hoogte slied. De tekening stelt een drietal schepen voor. Een er van, het z.g. reusboornvogelachtig, dient als sleepboot voor een ander. Wellicht houdt de voorstelling van schepen verband met het feit, dat de Dajaks in den ouden tijd met schepen over see op Borneo zijn aangeland. Ik maak verhoop op, dat sommige Dajakstammen nog tot het midden der vorige eeuw soosde oovervaarders en kloek handelaars waren.

Zoo'n tekening bevat de volgende voorstellingen: een diepe plaats in de nevelen, waarin zich kreften bevinden. De anavel van den reusboornvogel, de mythische vogel, het symbool van kracht, slimheid e.d. De daggere luchtgroot met scheenboornen, scherp als een

mes. Hiermee veit hij de zware boomen bij het vliegen door het woud. De wonderboom. Hij draagt slagen van gekleurde lappen doek. Er lozen staan maan en zon. De schatkamer met kostbare voorwerpen; de kapitein der boot; de stuurman; de groote loerd waarmede zeevaren worden verhoeren. Alle afgeleek personen dragen narren.

27. Een „vreemde" manier om iemand te wakken.

In de eerste jaren van mijn apothekersopleeuan op Java, had ik wat men in apothekerskringen noemt, nachtdienst. Dit beteekent, dat ik elke nacht één of tweekeer op roest staan om medelijken te verstreken. Een Javaansche apothekersbediende klopte mij dan uit bed. De wet dicte, dat een apothekcr voortien uur per dag openzij, te beginnen 's ochtends zeven uur. Tweemaal per week had ik 's avonds tot negen uur grée dienst. En om den anderen Koning ook niet. De Koningdienst ving aan om zeven uur 's ochtends en eindigde om negen uur 's avonds, waarna de gewone nachtdienst volgde.

Ik werkte te Semarang, een der groote kuststeden in de oost, bevoor, vooral Batavia en Soembava, om het voornachtige klimaat. Vaarheen konde men toen niet, behalve bij de scholen. Buitendaansch verlof werd verleen om de tien jaar. U ziet, dat een dergelijke werkkring niet tot de lichte behoort! Maar ik was jong en ik dicte geroepd aan de woorden van een oud-fransch collega bij het afscheid: „Denk er om, als je in den Oost wil vooruit komen, moet je aanpakken". Ik werd er er woest teg in ledit door velen hard gewerkt, niet alleen door den man, maar ook vaak door de vrouw!

's Nachts werd ik gewekt door een Javaansche apothekersbediende. Dit geschiedde door kloppen op de deur van de slaapkamer. Het begon met heel zacht tikken, dat langzamerhand in kracht toenam en eindigde met de woorden: „Towaan roep!". Ik hoor het nu na vijftig jaar nog! Na was ik al wakker vóór het tikken begon, want mijn slaap was onrust. Vandaar, dat ik om die manier van wakken ook goed heurineer. Ik schreef toen die heerschele manier van wakker maken toe aan de bekende roffelijkheid van den Javanen. 's Middags ging ik een wazje rusten op een laagze stoel, want ik was mee nutbarijke. En nu raakt u reult, hoe een apothekersbediende (Javanen) me wecte door heel zachtjes knippen in den groeten teen! Ook deze methode schreef ik weer toe aan den nachten aard van den Javanen. Later begreep ik beide manieren van doen. De Indonesische welken meemen rd., dat zij bestaan uit het roffelijke lichaam en het geestelijke, dat dit lichaam het leven scheikt. Dit geestelijke deel kan by, in den slaap het lichaam verlaten, om er weer in terug te keeren. En dan is alles in orde. Maar leert het er niet in terug, val gebeurt bij plotselinge ontwaaken, dan wordt de mensch dik. Daar de onvolgheid te lang, dan sterft de mensch. Men dient derhalve een slapende veldoesden tijd tot ontwaaken te geven!

Bij dood verlaat het onsteltelijke, het „Svonds ik", het lichaam. Op bijgaande teekening ziet u een Djajoesche vrouw met haar getoederde armen en handen. Die tutsvering heeft, algeuden van het felt, dat zij stort toe verhoeging van de schoonheid der vrouw, nog

een andere bevoeking. Bij haar dood val het onsteltelijke zich verveiligen met dat der faarlikeiden in het hiernamaals. Het moet daarbij een langen weg afdingen, die geesteljk loopt door een veld kinder mevrij. Zweder licht zou het lichte verbeelden. Maar de tutsvering staat licht uit. Hoe dankbarer ze is, hoe meer licht ze geeft, hoe gemiddeldier het in den weg te vinden naar de verweeren in den hiernamaals geschieden te moeten keeren van zijn familie! Vandaar ook, dat de Djajoesche vrouw de zeer pijnlijke behandeling van het tutsverren verdraagt.

28. Indische kikkers.

Onze kikkers kwaken, springen, zwemmen, hun Indische soortgenooten loeien, klimmen, vliegen!

Er leven op aarde ongeveer 1000 soorten kikkers, waarvan in ons Indië eenige honderden. Er zijn daarbij heel groote, kanjers met een lichaamslengte van 17 c.M.! De Indische kikkers leven in het water, op den grond of op boomen. Na een warme regenbui stijgt er uit de natte rijstvelden en de moerassen een oorverdoovend gekwaak op, dat wel wat gelijkt op het geloei der kalveren in de wei op een mooien zomeravond. Alleen het is veel krachtiger en aanhoudend. Het geluid lijkt ook wel iets op het slaan met een hamer op een aambeeld. De Maleier noemt die kikkers „Kang Kong”, vermoedelijk een klankna-bootsend woord.

De Indische kikkers voeden zich met insecten, maar er zijn er ook, die wormen, hagedissen en kleine slangen verorberen. Sommige soorten vertoonen zich overdag, andere bij nacht. Deze verschuilen zich bij daglicht onder steenen of in holen om bij donker te voorschijn te komen. Dan gaan ze fourageeren. Ik herinner me nog levendig, hoe ze kalm en waardig de voorgalerij van ons huis kwamen binnen springen tot groot vermaak van de kinderen. Dat was dan in het begin van den regentijd, wanneer er veel voor ze te halen viel. Dan kwamen groote zwermen insecten op het licht der lampen aan de muren afvliegen. De dieren posteerden zich in een hoek van twee muren, waar de grond bezaaid lag met insecten, die tegen de lampen waren gestuit en naar beneden gevallen. De kikkers zaten er met open bek, waarin ze de insecten opvingen om hem regelmatig te sluiten en te openen. Al gauw hadden de dieren zich rond en dik gehapt en geslikt, waarna ze statig in de duisternis verdwenen.

Talrijk zijn de soorten, die op boomen leven. De bevolking is er bang voor, want bij vervolging bespuiten ze hun belagers met een scherp vocht, dat gevaarlijk schijnt te zijn als het in de oogen komt. Die kikkers beklimmen de boomen door middel van zuignapjes aan hun teenen. Vliegen kunnen sommige soorten ook. Eigenlijk is het zwevend vallen. Hiertoe zijn ze in staat gesteld door vliezen tusschen de teenen (zie teekening). Er zijn ook nog soorten, die in het zweven uitmunten, daartoe in staat gesteld door huidplooiën. Op Borneo schijnt er een voor te komen, die allen de baas is. Het beestje klimt hoog in den kroon van een boom, zuigt de longen vol en waagt den sprong. Het strekt de achterpooten in één vlak met het lichaam en zeilt weg met krachtige slagen, op en neer, voor- en achteruit, waarbij dan een der achterpooten tot roer dient.

Tot slot merk ik nog op, dat het Borneosche woud een vliegende slang, een hoogst onschuldig dier herbergt. Ze schiet als een pijl uit den boog van den eenen boom naar den anderen, om daar op het zachte mos te landen.

STICHTING INDISCHE DOCUMENTEN

U weet, dat de ontreinig groote Indische Archipel bestaat uit 20.000 eilanden, groot en klein. Een er van is Bali, bekend om zijn opgevoerd natuurreschen, en zijn kunstzinnige bewoners tevens bekwame landbouwers en visschers. En dan heeft Bali nog iets, dat minder bekend is: zijn eigenaardige koperen munt, „Képing“ genaamd. Voornamelijk is dit geld heel lang geleden door Christenen in groote hoeveelheden ingevoerd. In het midden der Képinga bezocht zich een gas. Hij het vervoer rijdt de Kallir er een loerd door slaadt het anoor gemakkelijik verveerd kan worden. Gemakkelijik is eigenlijc het waord niet, want de koperen puntant is zwaar. Voor één cent ontvingt men thans zes Képinga. Groottes betalingen doet men met scooren van 200 stuken. Er gaan 1000 stuken in één rijksdaalder. Samen wegen de zes kg. Wie nu naar de markt gaat met f.10.— kapitaal, moet vijftig pond torachen! Toen indertijd tempelwijn van den werckloosing de woorde van koper weer stieg, zijn er vele dalenden kilo's Képinga uitgevoerd, wat ons bestuur niet onvolgemoedig was, want het gaf de onbepaalde maar gaarne hekelmaand zien woordejaan. De maeltijden schijnen te groot te zijn om dit op korten termijn te doen.

Op de teekening ziet U een Indische vrouw. Ze oekent het beroep uit van geldwisselaarder. Een legge kist doet haer tot toonbank. Die kist met haer opschriften waken oude berteningingen in mij op, aan den tijd toen de aloude, mij zoo goed bekende „Frische vlag“, de vlag met haer „gorpe“ (kroon) waren den weg nog niet naar Indië had gevonden. „Ked te bewaren“ las ik ook op de kist. Dat meent dan een kist sijn, waarin Frieslandse rosm, de boter, verveerd was geweest.* Geboortig in Friesland's gredthoek, wiet ik, dat boter zorgvuldig tegen hitte besadit dient te worden, omdat ze anders spoedig de aangename geur en smaak verliest, van al heel gauw nanzig te worden.

Toen ik bijna vijftig jaar geleden in Indië kwam, konde men nog niet het verveer per kist in koolkammern. De kistken met boter werden in de ruitzen geladen. De reis naar Indië was lang. De reis was warm. Op Java aangevoerd, vonden de kisten met boter haer weg naar de winkels, waar ze vaak weken lang bleven liggen een de boter op tafel hooren. Het gevolg er van was een ruzigheid, die mij den oordgredthoek, ald tegen stond, dat ik van het gebruik van kostermaantien slijk. Velen raakten op den langen duur aan den ruzigen smaak min of meer gewend en er waren ook personen, die den smaak van versche boter niet konnen, niet anders witen of boter smaakte altijd wat adellijk. Een berispe ik me het geval van een

belovend planter in de buurt van Semarang. Hij ging met verkol voor zaken en ontspanning naar patria. Hij was goed bij kon en man zijn intrek in een der beste hotels in Den Haag. Hij het ontbijt veerd heer natuurlijc versche boter verstrekt. Maar die smaakte hem niet. Op zijn vraag of men hem geen belegen boter zou kunnen voornemen, ontving hij een ontkennend antwoord. Hij stapte dadelijk naar het telegraafbureau en bestelde telegrafisch te Semarang bij zijn oude betrouwbare kommandier een paar kisten belegen boter, met spoed te verzenden. Als die boter de reis Nederlandch-Indië heen en terug had gemaakt, was hij er zeker van, dat ze belegen was, ook al was ze geen paar weken in een winkel bewaard geweest! Thans gebruikt men in Indië Friesche boter uit de koolkammern omme zoo goed inge-richte schepen van „Nederland“ en „Kottschsche Lloyd“.

* Van deoudere tijde verneemt ik dat de kist gecondenseerde melk heeft bevat. (Bleef bij de correctie. H. F. T.)

30. De Javaan eet visch, weinig vleesch.

Om zijn behoefte aan dierlijk eiwit gedeeltelijk te dekken gebruikt de Javaan vooral visch. Een deel er van leveelt hij in vischvijvers langs de Noordkust van zijn eiland. Jaarzer gereed dragen de vissers er in hooge mate toe bij de gevonde rijkdom te verrijken, de vische, die de energie der menschen slaakt, afgeven van het feit, dat er een wezen aan sterft. Ik ga hierop thans niet dieper in, vermeld alleen, dat door samenwerking van deskundigen op verschillende gebied, de indirecte invloed der vischvijvers, o.a. te Batavia, op de volgezondheid, is weggenomen.

Java telt aan zijn Noordkust talrijke visschers, die dagelijks de zee intrekken om te visschen. Het gebruik van visch is op Java echter zoo groot, dat er jaarlijks nog 20.000.000 kilo gedroogde en gesuivete visch moet worden ingevoerd. Een groot deel hiervan is afkomstig van de bekende vischeryplaats Nagas Apl (Sumatra) een der allergezondste ter wereld. Verder voert Java nog 15.000.000 kg. traal in. Dit is een gemiddeld van garnalen of visch gemaakt. Het dient ons bijspijzen van de rijstafel een aangename smaak te geven. Nu moet u weten, dat dit gemiddeld op zichzelf hoogst onnuttig is. Alleen in heel kleine hoeveelheden gebruikt, verlost het de bijspijzen een aangename geur en smaak. De natuur heeft het voorbeeld gegeven. Tal van bloemen, die een aangename geur verspreiden, bevatten een stof, die hoogst onnuttig is, n.l. indol, een der bestanddeelen van menscheijke fecalieten. Deze parfuma bevatten ze ook.

De Javanische visschers zijn doosdarm. Hun bedrijf levert weinig op. Tientallen jaren is men bezig geweest om te trachten de opvoeding te verhoogen, betere methoden van visschen populair te maken, den invloed te vermindern, maar de resultaten zijn niet aannemelijk. Het gold als een adams, dat de meelin om Java zeer rijk zijn aan visch, maar uit onderzoekingen van het „Instituut van Zeevischery" blijkt, dat die meening niet verstaat. Het geheele vraagstuk is van tal van kanten bekeken, maar de oplossing is, jaarzer gereed, nog niet gevonden.

Jaarlijks vinden de visschers van een dorp aan de Noordkust van Java, feest, als dank van de zeegodden voor de vangsten in het afgelopen jaar. Als dankoffer dient een karbaarsenkap, die in een halsje (de teeloning) gelegd, aan de baron wordt overtuurd. Het kleurig papieren halsje plaatst men in een speciaal er voor bestemde, archaïsche pot, die het naar toe brengt, omstreef door een negentigtal fraai vermaarde visschersboten met hun vele gasten, waaronder ook bestuursambassaden. Een flink eind uit de loot haat de stuurman der offerprauze het zell strijken. De anderen volgen het voorbeeld, waarna ze zich in een kring om die loot scharen. Dan roemt de dorpgeestelijken het woord, waarbij hij de gunst van den

Allerhoogste voor de visschers afsmeekt. Nu vertuurd men heel vernuchting het halsje aan de golven toe. Van alle kanten knettert vuurwerk. De kring van schepen opent zich, onder doodsche stilte drijft het halsje zeevaarts. De kring sluit zich, de schepen gaan halvevaarts. Een feestmaal voor gasten en visschers volgt. Nu komen de volkspelen voor de kinderen aan de beurt. De ganseling klinkt, allen zijn welgemeend en vrolijk. Tot de handende van het eind klinkt. De gasten spreken zich naar hals met een zware vuurwerk-krak tot afscheid.

31. Boschmensen.

O rang Gofara (boschmensen) komen nog voor in verschillende delen van Borneo en in Noord-Sumatra. Het dier leeft daar in de bossen van het oerwoud, die het zelden of nooit verlaat voor den vasten grond. In de bossen goeden, zal een ongewoond oog het vreemdlijk ontdekken. (Zie teekening). Een Dajak ziet het onmiddellijk, niet omdat zijn geschiedverhalen beter is dan dat van den Europeaan, maar omdat het gewoone is deze verbeeld in het bosch. Alleen heel oude, handzaam dikken verlaten de bossen om op den grond veefted te zoeken. Overstulken over heel de wereld zijn zeer op het look van een orang-outan gesteld, mocht er veel jacht op word gemaakt. Dit nam zulke afsmetingen aan, dat de Bepoering streng maatregelen ter bescherming heeft genomen. Of ik op mijn eigen reizen door Borneo wel eens een menscheep heb gezien? Die vraag moet ik ontkennend beantwoorden. Ik telde om met het belangrijkste wesen der schepping kennis te maken; den mensch en niet den aap of de andere dieren van het woud. Wel heb ik handen in handen gehad, maar slechts heel enkele! Een dergelijk vel is voor den eigenaar een kostbaar heid. Het dier tot krijgsmanst. Slechts de allereerste Dajaks durft zich van een dergeliken mens te bedienen. Dit hangt als meest anders samen met den godsdienst. In die tijd zocht ik magische heid, tooverkracht. Nu is alleen de man van den hoogsten adel zelf magisch sterk genoeg om de kracht, die van den maant uitgaat, te kunnen weerstaan. Hij zelf woedt er door versterkt, iemand van lager geboorte zou er door verzwakt worden, mocht hij in den strijd in ongunstige omstandigheden zou geraken.

How men het dier vang? Het werd in een heel hooge boom gedreven. Het onbegrijpelijk heid, bossen van tien à twaalf meter zijn op Borneo en Sumatra lage bossen, word vlag gekapt. In die kappen zijn Dajaks meesters! De orang outan was nu geboort. Door honger en dorst gedreven, kwam hij eindelijk naar beneden, waarna de menschen hem vlag een heel sterk staken met over het hoofd wiespen. Dit slachtte dier en handigheid, want het dier is zeer sterk en in die omstandigheden strijdbestig. Ook hangen de jagers veel verpiffigd drinkwater in den boom. Het drinkt er van, reakt heilweld, stort naar beneden, waarna het gemakkelijk kan worden overmeesterd. Dajaks en Poenans jagen er ook op met het blaasroer en vespiffigde pijlen.

Het dier is zeer sterk behaard. Op sommige deelen van zijn lichaam wordt het haar wel vijftig cm. lang! Het merkwaardige van het dier is dat het zulke lange armen heid. Als het loopt — dit recht op loopen is meer waggelen dan loopen — steunt het met de handen op den grond. Dajaks zijn gesteld op het vleesch van het dier. Of hier ook de weeding voorkom, dat ze door het gebuilen van het vleesch van dit sterke dier zelf ook krachtig zullen worden, kon ik niet te

weten komen. Leuk is de wijze waarop het dier drinkt: met de hand schept het in holten van bossen of bladen vernamde negentien op, dat het dan in de eerste vooruitstekende oraterlip giet. Het leeft van vruchten, blaren en toppen van palmen, de agn. grootpooten enz. Vespiffiktjes vermaakt het ook niet.

De kaart van Nederlandsch-Indië, op dezelfde schaal getekend als die van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, op de laatste gelyk, reikt van de Grote Oceaan in het Westen tot ver in de Atlantische Oceaan in het Oosten van het groote rijk, zóó groot is Indië! Met de kaart van Europa op dezelfde wijze behandeld, bedekt Indië een heel groot deel van ons werelddeel van de kust van West-Indië tot ver in Azië! Zóó uitgebreid is Indië! Maakt kaarten op gelyke schaal van Engeland en van Noorwe, legt ze op elkaar en het blijkt, dat Engeland in Noorwe kan „overleven“! Zóó groot is dat eene eiland! Neemt de danstragedij van de machtige Indische Pakketvaartmaatschappij, een weektijl die 150 schepen exploiteert en u ziet, dat ze 350 havens en reeden in Indië aandoot. Zóó groot is Indië! Gewoont is de taak aan al die vele volken te brengen: meer geestelike en materiele welvaart!

Vele der volken waren eens koene zeevaarders. In de havens van Java lagen eertijds groote vloot handelsvaartuigen. De Javanen, Madiezen, Begginezen en Makassaren, bewoners van Celebes; Makassaren, bewoners van het groot eiland ten N.O. van Java, beoefenden toen met hun schepen de Molukken, Niouwe-Guinea, de Philippijnen, zelfs Australië. De Aljebaren voerden lange de kusten van Sumatra en Malakka; de Dajak van Zuid-Oost-Borneo zekden naar Singapore; de Pappoen's van Noord-Niuew-Guinea maakten tot veer enkele jaren nog groote tochten naar de eilandschepen in de Grote Oceaan. De Javanen strekten hun reizen uit over de Indische Oceaan tot Kaap de Goede Hoop en Madagaskar, het groote eiland in die wereldzee. Tal van Indische woningtypen en dakten herinneren in hun vormen aan schepen. Met een heel groote boot, waart nu nog de mid van den overbleven Dajak met zijn studeerling naar zijn haard. Dit slet men in afgelopen streken in het binnenland, waar de menschen elke herinnering aan de zee hebben verloren, waar ze niet meer weten, dat ze eens even koene zeevaarders zijn geweest, als ze thans nog riviervaarders zijn!

Nu nog zijn er onder de Indonesische bevolking talrijke steute overblijfselen. Dat zijn de Makassaren en Begginezen van Celebes; de bewoners van Makora. Ze bieden zelfs de concurrentie aan met de machtige reedery, hier heeren geroemd. In die mate dat ons Gouvernment in Makassar een speciale haven wóór ze heeft aangelegd. Soewane scheepsbouwens in Zuid-Celebes bouwen hun handelsvaartuigen. „Wat liggen ze daar mooi, die schepen!“, schrijft de predikant The Brink in het moede tijdschrift „Wobancho-Gilindji“. „Ze zijn niet groot! Maar een groot deel van den belangrijke Indonesische handel bedienen ze met haar vloot van schitterende zeevaardige prouwen. Ze hebben het model van onze oude Oost-Indiëvaarders. In den vorm der zellen is nog al verschil, maar de vorm van de romp is bij alle

ongeveer gelyk. Van voren een hoete ligger, loopt de warm naar achteren stark op, zoodat de kapitein een ruim overblijft heeft over zijn heete schip“. Pinisi-vaartuigen, wedstrijdprouwen hebben ze ook. Die zijn kleiner en voorzien van vlechten, om het overblijfsel te voorkomen. „En op hun handelsvochten en bij hun wedstrijden maakt de bemanning zóóveel meed, zóóveel zeevranschap, dat de meedigste en beste Hollandische zeevóór ze hier bij niet overtreff“, vervolgt de predikant. Op mijn vele tochten door de Indische zeeën was den onbetwifeld grooten archipel heb ik die uitnagruk uit den mond van gezagvaarders, staarleders en machinisten herhaaldelijk hooren bevestigen.

33. De tropische boomwereld.

De rijkdom der natuur, en dat zijn er heel velen in ons land zekert! het baanbrekende werk van Dr. Thijss en zijn collega Hofmann, trekt er op uit, gewapend met een zakflora, een plantentax, een vergrootglas en een paar prapruisvermalden, de rijkdom der tropische plantwereld laatert eenige koeltes, dengers, verkleiden, voorren van tijlen, kopmassen, groote manden. Een er van moet een goed boomklimmer zijn, die zich niet laat afschrikken door de venige beten der groote boschmieren. Verder moet hij mee een goede verveeljee. Hij moet jong zijn en sterk, goed looper, want hem wacht een zwaar werk. Een plantorflora moet hij niet mee, want dergelijke werken bestaan er voor de brennen niet. Hij moet den weg van de narren der planten opmaken in heel dikke bossen, die bestaan uit veel deelen, waarin hij ook nog den weg moet klimmen. De tropische plantwereld is een boomwereld. En niet een van lage bossen van tien à vijftien meter hoogte, zooals hier, maar van zestig of nog meer in het hooge bladerdak: bloesen de bloemen, zwaeren de lijlen, de myriaden insecten; levendkloeren de vughe, vermalen zich de span.

Al en toe vliedt de onderzoekter afgevalven bloemblaaren op den grond. Met den kijker moet hij dan te weten komen van welken boom ze afkomstig zijn. Heeft hij dit naar beide velen ontdekt, dan komt de klimmer in actie. Maar soms is het den niet mogelijk het hooge dak te bereyken. Na rijp beraad en na langdurig overleg met zijn helpers, besluit hij te gaan kappen. Die boom staat niet alleen! Met zijn tentaklen lange, en van sierpne dooren voorreene linnen, klimplanten, zijn vele epiphyten, planten, die op den boom groeien, vorren hij een looch op zich zelf. Dit kappen leest, hie handig de inboomschen hierin ook zijn, vele, vele uren, wellicht dagen! Zoo zoekt men bloemen in het tropische woud!

Maar er zijn uitsonderingen, planten, die gewakkelijker zijn te bereyken. Een der merkwaardigste is de bekropland, de nederlandsche vliegenzwamper. Van die plant bestaan er in Indië een zestig à zeventig soorten, met kleine en groote bekers, gevormd door de uitvinden van een blad, dat soms heel groot, tot 25 cm. hoog en naar verhouding dik is, (zie tekening). Die beker vormt een val voor insecten, vinders, groote watermotten, soms zelfs voor hagedissen en schorpioenen! Op hun bodem bevinden zich haken, die verteringsvocht afscheiden, een soort „magap“. Daarboven bevindt zich een breede ring, met was bedekt. Hierboven weer een ring van naar beneden gerichtte haartjes, die een horizontale stof afscheiden. Deze trekt de insecten aan. Ze kunnen er op af, raken hoe langer hoe dieper, verliezen hun horizont en vallen in de half gevulde kom. Ze kunnen niet meer terug, want de wand er boven is te glad. En dan vertieren ze tot voedsel voor de plant. Wil het toeval, dat het hun

gelukt toef nog op te vliegen, dan spijten ze tegen het daksel en vallen naar beneden in het vocht. Zoo heeft de natuur een val gemaakt, die geen mensch zou kunnen verbeteren. Dergelijke bekröplanden treft men in onze broekbossen aan, wat bewijst, dat ze somtijt het diepste oedert ook kunnen leven. Ik ha, dat er toch sterflijk oedert in het vocht mogelijk is, dat er h.v. larven van muskieten in voortkopen. Dit verschijnsel is reeds in nog niet verduard! De tropische natuur heeft tal van gebeden. Ze heeft heel veel werk op allerlei gebied aan bodendeelen, ja duizenden onderzoekers, voor vele, vele jaren!

N iemand, Javanisch nach Nederlands, wraagt het om een plaats, die heilig is, Javanisch: „angker“, Maleisch: „keramat“, te ontfeiligen, is in sommige gevallen te betreden! Daar ligt onder een eucalypt boom het graf van een heilig man. Ziet u niet meer in de schaduw van dien boom, want het mocht zijn, dat u ging rusten op het graf van den heilige: want zou u treffen, verlicht de dood. Daar buiten de goesten, soms in alle kledite. Maar openen ergeren ze zich aan een of ander en dan slaan ze toe. Menschen, die de plaats betreden worden ziek en sterven. Dit is die plaats „angker“.

Naar een dergelijke graf zendt de persoon, die de heilige heiligschrijftjes komt, de zielen, die bij de doelsoos (Javanische „gemoetskrachtige“) geest laat hebben kunnen vinden. Hij verklaart, dat een zielde h.v. verboden spij heeft gesnuffeld. Dit heeft den toorn der voorouders dus opgewekt. Dit slaat een offer op een heilig graf. Drie dagen en drie nachten moet de zielde of vertoeven. Elken dag moet hij zeven maal op de knieën om het graf kruipen en wierook branden. Na thanskomst moet de zielde aan zijn diergenooten een feestmaal bij geven. Dien „goden“ raad ontving een man met een ziek been, die nogmaals laat had kunnen vinden. Het kistje des stoffers een rijstzakken. Meer had hij niet! De man ging en zocht het graf, achterkrachtig, midden in de rijstveldten gringen, op. (Zie teekening). De rijstveldten stonden onder water. De offergiffen: een stukje gebakken kip, een pisang, banaan, wat gestoofde rijst, legde hij na de zeer bespansende tocht op het graf, hooftte door een Javanen. Hij brandt wierook om aandrinking te krijgen met de onzichtbare heilige wereld. De bevolker bidt ons zegen. De kruiptocht om het graf begint. De grond is hard. De zoon brandt het. Het droge raad schraapt de huid der knieën strik. Zeven maal elken dag volbringt hij den raadlijken en zoe pijntijken tocht. Naar en stuk zijn de knieën, bedekt met grassen bloed en wande. Na drie-dagen vertoert hij. STIJF en stram zijn de knieën, het loopen is nog veel en veel moeijger dan op de beensreis. Strangpelen, moedelijk vermaeld komt hij in het doopje bij zijn vrouwe. Maar zij is verheugd, want de genezing zijl moet komen, moeds ook aan de laatste slecht is veldaan; het geven van een feestmaal aan de vrienden. De kornissen en baren komen oren, nemen van den raadlijde het grootste deel mee naar huis. Dit is op Java en elders in het uitgestrekte eilandelijke vande gewoente. Het volkgeest is gebiddig, want de zielde moet weer beter worden. Spoedig! Het wacht. Het wacht lang, maar de genezing komt niet! De heilige man wordt geroepelooft. Hij zegt: „er is niet geheel volgens mijn voorschriften gehandeld, genezing kan dus niet volgen“. Dit is het verkorte verhaal, dat ik aantrof in het mooie tijdschrift: „Wakanda Hindia“.

Het ziekte been gerust in het hospitaal der stadling, na behandelning

door Westersch opgeleide artsen en Westersch geschoold Javanisch personeel. Ickte het reeds talrijke dergelijke gouvernementale en stedelijkehospitelen, thans naar ik meen ook enkele Mohammedanische, maar voor de p.l.n. 75.000.000 bevolkers nog niet genoeg.

35. De smid.

Ons dorpsmid was een beoefend vakman. In zijn omgeving wist geen enkele collega zulke goede steekijzers, dat zijn een soort spaden, waarmee het op het land uitgeworven en vastgestrepte veen tot larven wordt gestoken, te maken als hij. Tot ver in den afstand betraden de families van de van hem. Vaak heb ik ze hem zien maken. Het was een machtig gezicht, den steenen snid en den steenen knocht, beheld met schroeven, het glanzende metaal met de zware hamers te zien bevestigen. Bij het rhythmisch geluid der hamers op het zware metaal verspreidden zich misten van rook en dander de araderij. Als de „jasas“ in een goede taal was, maakte hij er dander ook bij. Dan daverde de haide araderij. Wij jongens, schrokken wel even, maar wij worden het toch heel moed. Hoe bij den dander araderij? Door, om hij het wit glanzende ijzer op het metaal te leggen. Hierop flink te spuwen en dan een hevigden klop op het ijzer te geven. Soms mochten wij wel eens naar den blaasbalg treden. De blaasbalg, die dan een eigenaardig kon klapperen. De araderij met haar werkstuk, de bank Schroeven, de vele soorten tangen en vijlen, kluis- en andere harsen, de plaats waar ook mijn klompen, als de kop gespleten was, werden gekend, was voor ons het attractiepunt van het dorpje.

Vele jaren later, op mijn reizen door den onedig grooten Indischen Archipel, zag ik daar araderen. Wat een verschil! Geen steene snid, met schroeven, die bij het zware metaal stond, maar een bijna naakte jongere Toradja (Midden-Colombes), of Dajak (Borneo), harkend op den grond. Geen stevige ijzeren tangen, maar houten! Geen werkstuk met bank Schroeven, vijlen, hamers, geen groot ijzeren knocht, maar een klein van hout en hantse gemaakt; geen groot blaasbalg, maar een klein van steen of sara van ijs, d.w.z. een stakke ijzer; achter wel een blaasbalg. Maar heel anders dan die van „mijn“ snid! Hij bestond uit twee ingeholde boomschroeven, waaraan een zijger rhythmisch op en neer werd bewogen (zie tekening, die een snidde op Zuid-Colombes voorstelt). Die zijger bestond uit elk een stuk waaraan hantse hopen of lippenveeren rondom waren bevestigd, dat de lucht bij het optreden toegang werd verleend, maar bij het inden teruggeven en bevestigen door een hantse stroomde, die uitwaarde in een gat in hard gebakken leem aangebracht. Van hier uit stroomde de lucht in het houtveer er voor.

Ik vroeg een dergelijke blaasbalg eens te mogen bekijken, maar bracht er niets van terecht! Dat onwakkere van naar in een slag, dien men pas na oefening te pakken krijgt. De snid, een groezelrijke Dajak, had schijn in het gewill ik ook!

In de primitieve maatschappij is de snid een man van groot aanzien. De snidde staat bij de Toradja's buiten het dorp, het er in gemakke leven mocht, stond ze er binnen, de beschermgeesten van

het dorp op de schied loeren. In de onderwereld bestiet hij of de gestorvene op zijn of haar tocht naar de overleden familieleden waardig; in deze te reizen of niet. Het niet doorkomen is het grootste ongeluk, dat iemand kan treffen. Hij is de magier, toewenaar, bij uitnemendheid. Hij beschikt over het materiaal menschen te maken, hij is de Schepper, de „Heer Permaender“. Dit alles houdt verband met het feit, dat de primitieve menschen groote kracht toeschrijven aan ijzer en de voorwerpen er van gemaakt. Het het zwaar, vooral het ijzer, bestrijft de Dajak nietten, vermits de bewoner van Borneo, Molukken, rezen, bestrijft de bewoner van Midden-Java de gouden. Deze voorwerpen ziele komt dank zij de juiste maatregelen van de Toewenaar; deze goddelijk niet meer voor. Op Java legt men een mes onder het bedrukte van de paigebouwen, dragen zwangers vrouwen een mes of een stuk ijzer bij zich. De betrouwen van ijzer en van den metaal, die het bevestigt, is een u. niet, bij den Indonesiër een veel grotere en een heel andere dan hier.

36. Gierzwaluwen en eetbare zwaluwnesten.

In de duistere holten en grotten, waaraan Iridé zoo rijk is, haken de gierzwaluwen of salanganen, de vogels, die de eetbare, uit gedroogd speeksel bestaande nestjes bouwen, waarop de hekkollekken onder de Chinesen zoo gewild zijn. Wij, Europeanen, waardeeren de soep, die er van gekookt wordt, hekkolmaal niet. Ze maakt ons als een gewaardeerde gelatine-oplossing. Interezen weet, dat hiernaar al heel weinig vraag is. Maar de Chinezen denken er anders zeer en heeft voor die nestjes veel geld over. Ze zien er ongeveer uit als doornstruiken, gestructureerde haken theesopjes, waarvan er verschillende koninkrijken zijn. De duisternis zijn de nestjes, die tijdens het broeden niet floor uitverpelen, voortjes, een, schied hebben geleden. Een kilo hiervan zou, vertelde men mij indertijd op Borneo, plus vijftig gulden opleveren. Daarom plukken de Djaks vooral de nestjes waarin nog heel weinig gebróed is. In 1934 waardeerde E.D. Borneo 17.284 kg. nestjes uit, ter waarde van F.31.000. De nestjes wegen heel weinig, zoodat bovengenoemd gewicht overeenkomt met een aantal van ettelijke honderdtuizenden.

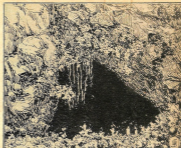
De vogels haken bij duisternis in uitlopende grotten. Hoe ze in die duisternis lange afstanden afleggen — wij bezochten indertijd op Borneo een vogelgrot die een paar duizend meter lang was — is een nog onopgehelderd raadsel. En hoe elk zwaluwenvoerpaar in de lange rijen tegen de wanden gekleefde nestjes zijn eigen weg te vinden, een raadsel is nog groter!

De Djaks van Borneo verzamelen de nestjes op bepaalde tijden van het jaar in holten en grotten. Deze zijn het eigendom van culturen of ridders, die ze verzamelen. Ze zijn op het heil der grotten zeer gewild, waaraan er veel een redelike kennis om voorkeuren. In andere delen van Iridé — de zeeën zijn over bijna het hele oostelijk gedeelte gebóed verspreid — trekt het Indische gouvernement er inkomsten uit.

De nestjes worden op verschillende manieren verzameld. Soms worden op de Zuidkust van Java in dit zeer gewaardeerde, want de beestjes haken daar in diepe grotten, die de zee in het loodrechte geborgte heeft uitgehold, zoodat ze alleen bereikbaar zijn via een zeer lange, van Spaanssch niet gemaakte, slappe ladder.

Op Borneo bouwen de Djaks wel stralagen van bamboe in de grotten, bevestigen hiernaar ladders van rotten aan de rotten, waaraan ze die ladders, voorzien van brandende fakels en pikken, beklimmen en de nestjes los stooten om ze in een mandje te verzamelen. Die monarchen beweren, dat de meeste nestjes onbereikbaar voor ze zijn zoodat er van uitroepen geen sprake zou zijn.

Op Java haken de gierzwaluwen ook in zeer oude huizen in de

stad. Persoonlijk heb ik er veel last van ondervonden, toe ik alle openingen met kippenpoes liet afsluiten.

Een Chineeze sloeg er nog een slatje uit. Daar selectie toe te passen wist hij de goede zwaluwen in zijn woning te laten postelen. Hij was met die haren van Inokostan zeer gelukkig, het alleen betrouwbare personen toe om zijn „nestfabriek“ te laten zien. Als „collega“ geïntroduceerd door een landgenoot, hebben wij die nestwaardige fabriek nog zien.

37. Bali is bekend ... om zijn varkens.

Wie des nam Bali noemt, wekt de gedachten op aan natuur-schoon, aan een bevolking, die uitvalt door kunstzin. Maar ook op ander gebied genieten de bewoners van het onvolprezen eiland een goede naam, n.l. op dat van veeleek. In heel Indië is Bali bekend om zijn varkens. U weet, dat de Mohammedanen een afkeer heeft voor varkens. U weet ook, dat Java in hoofdzaak geheel bevoerd wordt door volgelingen van Mohammed, zodat de Javaans gewone kruisvaarders trekt. Nu is er van de zijde der Chineseesche bevolking groote vraag naar varkensvleesch. Ook de Europeanen gebruiken het veel, maar weinig omdat het zoo vet is, wat hem in de tropen sneller aanstaat dan hier. Men of meer in de buurt van Java ligt de zeer groote handelsstad Singapore, door eenige honderdduizenden Chinesen bevoerd. Daar heeften groote vraag naar varkens. Ongeveer vijfzig jaar geleden voerde Bali, niet door Mohammedanen bevoerd, alle varkens uit naar genoemde stad. Langzaam nam de uitvoer toe, zodat men thans de snelleste, swoetende en knarrende zwarte dieren oermt op het eiland aantreft. Telkens ontroeft men er een. Balier met een twaalftal jonge biggetjes aan den draagstok over den schouder vastgebonden (zie teekening).

De uitvoer van varkens naar Java en Singapore heeft een deeglijken omvang aangenomen, dat de „Koninklijke Paketvaart Maatschappij" welelijk er een van haar kleinere zeeschepen tusschen genoemde plaatsen voor het varen. De volwassen varkens worden vervoerd in veldkraante cilindervormige manden, waarin ze niet passen. Op den afscheepdag voert de bevolking ettelijke honderden aan. Ze worden aan boord geheselen, in lange rijen boven elkaar opgestapeld. Op elke honderd studeert geest de opkoper — een Chinee — een oppasser mee, die de dieren geregeld met een schoen spilt en ze ook een vochtal en drinkwater voorzet. Te Singapore worden de varkens per gewicht verkocht. Eigenlijk waarbep dat een goede behandeling.

Het leven aan boord in gezelschap van een paar duizend knarrende, schreeuwende, niet welelijkende dieren is noch voor gekoor-, noch voor reukgenas streefend. In Indië is de speciale dienst der K.P.M. bekend onder den kunstmatigen naam: „bali-express".

Het hooftstaande heeft betrekking op tamme varkens, „bali" is het Maleische woordje voor varken. Witte varkens worden soms opgekweekt, o.a. op een strand ten Noorden van Nieme-Gama. Het eiland — Bali geboden — vormt van wilde varkens, waarop de bevolking op allerlei manieren jacht maakt, o.a. door bestipen. Jonge biggen krijgen de jagers daarbij met de hand, waarna moeder de vroege tot taak krijgt ze op te hoeselen. Ze krijgen als stempeldors-kermerk een steek in het oor, of ze moeten een stukje van de staart afstaan. Een eigen naam geeft de opvoeder ze ook. Snel zijn de

varkentjes ald tan, dat ze hem „piggenwever" naar de soms vord gelopen velden volgen. Grooter gevorden laat men ze thuis. Hun vordel zoeken ze dik aan het strand. 's Avonds roepen de vroevers de dieren bij hun naam, waarna ze snel komen aanloopen, want ze weten, dat een heerlijk avondmaal op hen wacht.

38. De „Apenberg" nabij Padang.

Wie denkt, dat Indië volstaat van apen, vergiet zich! Verreweg de meeste Nederlanders daar komen de dieren alleen uit de rivierdalen, vooral de Amsterdamsche „Artie". Het aantal van hen, dat wel eens een sap in de vrije natuur heeft geëten, is uiterst gering! Tot die uitzonderingen behooren de bewoners van Padang, de toegangspoort voor den toerist, die de grootsche resten van Midden-Sumatra gaat bezonderven. Dicht bij genoemde stad bevindt zich de bekende „Apenberg". De tocht naar dien schitterendrijg gesigden berg vormt voor eenen met kinderen het geliefde Zondagochterd uitstapje. Ze nemen plaats op en brood mee om de twee gewoonden apen te lekken en te vooieren. Die apen leven daar in kuddes met veel-vaders tot leders. Op dien berg is een kleine goet. De hollandsche vrouwen komen hier „Allah", Mohammedaansche mannen voor God, om kindersagen luiden. Of dit verband heeft met de aanwezigheid van apen, weet ik niet. Men staat in dergelijke streken heel anders tegenover de natuur dan wij.

Op Korneo komt een sap voor, die veel heeft van krabben en andere kleine dieren, die in rivieren leven. Op mijn reizen door dat groote eiland heb ik een van uit de prauw een kuddie die apen zien visschen. Janneer genoeg was ik er niet op verlicht, zodat ik die merkwuurlijke visschers niet heb kunnen filmen! Men vertelt, dat de krokodillen ten offer vallen. Deze orgaan, veel getate beesten, smullen zich met modder bedekken en aan den kant van de rivier op de loer gaan liggen. 's Nachtslags komen de kuddes apen opgetien. Ze besmetten niet, dat er een vijand wacht. Op het juiste oogenblik slaat de krokodil met zijn machtige staart eenige apen naar, waarvan hij er één grijpt om die ander rotzen of stroomen te verborgen tot het diep half vergaan is. Dit duurt in de tropen kort, enkele dagen hoogstens! Zoodan het veldende „schijge" naar zijn zin is, komt hij het halen om het te weerbaesen. De menschen beweren dat de krokodil nooit versche buit gebruikt.

Borneo telt onder zijn vele soorten apen één, die nogens anders ter wereld voorkomt: de reusap (de heerserap); om zijn groote zelfwaanheid heeft ons gouvernement het diep beaaherd, mag er h.v. geen jacht op worden gemaakt voor diersentaken, tenzij bij heege vreesdoring.

Alleen het mannetje draagt het eigenaardig genoemde reusap-tangiel. Dit is veel van klein, hangt zoo ver over den mond, dat hij degen geheel afsluit. Wij het diep eten of drinken, dan moet het die „angurkie" met een post op zij achriven. Die groote reus is een soort klankboden, die de stem versterkt. De oude mannetjes, de leders van een troep, zijn er door in staat doermede krachtige waarschuwingssignalen te geven, wanneer er gevaar dreigt. Er komt nog bij, dat die getruken een eigenaardige klank beëttien, aangevaan voor de

wijzen om er naar te kusteren, zodat ze een belangrijke rol spelen in de leefte!

39. Een hoogst merkwaardig beest.

Het tropische woud levert den primitieven bewoner op tal van etnaden van den onledig groeten Indonesischen Archipel altes wat hij voor zijn bestaan noodig heeft: woning, voodst, kledingvoedschap, vuurstoffen, vroeger ook kleeding, boomhout, en de producten, die hij verkoopt om „moderne" behoeften te bevredigen, als: petroleum, kaurijes, kactoren, spijzen, kruidjes, leer voor kapmannen, gewaarden, kansen, enz. Tot de merkwaardige uitvoerproducten behooren halven van slangen, kookoedelen, varanen, en op enkele eilanden, paradijvogels, kroonkruisen, mensheren, kander, rouwhout, verfhout.

De Europeische mede richtte de halven van varanen, groete hagedissen, slangen en kookoedelen. De uitvoer ervan bedroeg in 1883 voor Zuid-Oost Borneo altes ruim anderhalf miljoen halven tot een bedrag van bijna twee miljoen gulden. Een zeer aardrijke om voor de weinige bewoners van dat uitgeputte gebied, eenige malen groeter dan ons land. In 1887 was gemiddeld bedrag geslonken tot nog geen f 300.000.—, een gevolg van het feit, dat de mede niet meer zoo op de halven gesteld was. Wellicht is dit voor de bewoners een gefak, want door het vagen van slangen rannen de meden zeer in aantal toe en deze diertjes vervulden de te veelte staande rijet. Tot de uitgeputte halven behoorden ook die van de groete hagedissen, de varanen, maar niet van de zeer groete voorstelt: de Varanus Komodoensis, een hoogst merkwaardig beest, dat op goede allien in Nederlandisch-Indië voorkomt en ook daar op heel enkele plekken, n.l. een deel van Flores en een tweetal eilanden in de buurt, medelijk te kooten. Het mannelijke dier voerd drie meter lang, het vrouwtje twee meter. Het leeft in holen op het land, in droge haveluchtige doelen en voedt zich met varanen en herten.

„Ochtende tegen regen war, waarmee het al warre is, gaat het op locht, locht op roffend aan, dat hem door de oedelijke lucht aantrekt. Het sijn hap vermindert het de hekle achterpoeten van een varcon. Zijn raag hevet veel roffaan, medet beundersen geheel worden ogehoet.

„Wij hooven", zoo vertelt een onderzoeker, die vergaating had op het beschermde dier te reggen hagen, „gehoed van den kant van een rotstok. Het komt nader en droteling zie ik achter ons een groete varaan behoedzaam, post voor goet, nader komen. Dat is toch heel wat anders dan het vrij onoghijke vudige dier uit den dloerstin! Psychologisch monumentaal sloekt zijn demoreische loep uit het hooge gele gras op. Glansend glijkt de lange geslachte gespleten tong vastend vooruit. Hoog ogehoet op de voorpoeten kijkt het dier met goed oemend weg spleedend in onze richting. De donkere oepel, de fijne schubben, de decoratieve kammen en de zware dijklieke achterpoeten, zijn dandelijk deldbaar".

De schaarsche breeding op het varanen-eilandje noemt het dier,

dat ook jonge karkouren aanvalt. „Soeja darat", landkrokoedil. Menschen valt het niet aan. Er zijn misdogenen getroffen, opdat het daar heekmaal niet schaarsche dier niet kan uitsterven. Zoo blijft dit merkwaardige „voorverdelijde" dier voor Indië behoeden.

40. Bescherming van moeder en kind onder het huis.

Vaak stappen onze jongelui, zóó van school of universiteit, in Indië aan wal. Levensverving hefften ze niet of heel weinig. Ze komen in aanraking met een bevolking, wier taal ze niet kennen, wier levensopvattingen zoo geheel anders zijn dan de huzare. Het gevolg er van is: misverstand. Gelukkig zijn er vóórgan, die voor hun taak zijn opgeleid. Ze hebben het oog a.w. op bestuursambtenaren; de jonge vrouwen, die den cursus van de hollandsche huishoudschool in Den Haag hebben gevolgd. Deze bevoorrechten zijn toegestaan met de wetenschap, dat het op de juiste wijze omgaan met onoverwinnelijke — niet onbeschaafde! — menschen leidt tot wederzijdsch begrip, tot wederzijdsche waardering van Oost en West. Velen leeren dit moeit. Ze leven van het eerste verloof naar Nederland op het andere. Ze smachten naar dit verloof van om de zoveel jaren, toelief de jaren, maanden, de dagen, het uur, dat ze op de boot kunnen stappen. Maar velen zijn na het eerste verloof van hun heimeve naar „het oude land“ gezezen. Dan hebben ze kennis gemaakt met het werkdaghe leven in hun vaderland en dan verlangen ze naar het mar, dat ze de boot kunnen nemen naar het land van menschen, het groote land met zijn vriendelijke bevoorrad Zeker, het afscheid van moeder, vader, broers en zusters valt zwaar, heel zwaar, maar in de verte wenkt „om“ zalige ledig!

In het land met de eeuwige zon, zijn vaak groote vruchtbaarheid, zijn natuur, ook door de aanwezigheid van werkende vulkanen, zijn hevige uitbarstingen van grootsche, geweldig natuurschijnselen en -rampen, is de mensch in den loop der vele eeuwen anders geworden dan wij het zijn. Hij is niet de mensch, die in de eerste plaats streeft naar stoffelijk best. Dat heeft de Europeanen in den loop der jaren leeren begrijpen. Dan heeft hij ook de dikdunnen Javanen gezien, die met ontzettend zware lasten langs de wegen gingen, haard op, haard af, en ook leeren luisteren, hoe buitengewoon jeugdig de mannen en vrouwen zijn; de waarheid van de opmerking leeren voelen, dat ook Kroeso, de in lampen gehalde „koelle“ is een heer, zooda een bekend voorzitter van de plantavereniging hart geleiden opsmerkte. Want verougde hij, „Kroeso“, zoo noemt men in Indië den Javanen van het platte land, „heeft een groote persoonlijke waardigheid, verder groote werksam, verdruugzaamheid en gelid“.

„Kroeso is een prachtige!“ Dan hebben de Nederlandse vrouw en man de eigenaardige gewoonten, poken en gebruiken leeren kennen en begrijpen. En dan hebben zij er niet meer om. Dan weten ze, dat volgens den Indische van alles in de hem verrievende natuur geleidelingste krachten uitgaan. Deze kunnen den mensch beschermen of hem kwaad doen. Ze huzen in eigenaardig gevormde

stroom, vrachten, blaren, telken, in tanden van dinen, in poppetjes, genaakt van plantkundige stoffen; in het eigen letterboeken beschreven stukjes papier of blaren. En dan hebben ze verried voor den vader, die, om de pas bevallen vrouw en de jonggeborene te beschermen, aan den vloer van zijn op palen staande huis, vlak onder de plaats waar zich moeder en kindje bevinden, een door hem zelf gevlochten poppetje met beschreven blaren ophangt, die zijn geleiden moeten beschermen tegen boose invloeden. (Zie teekening). Ze heeft betrekking op Zuid-West-Celebes.

41. Indische feestdagen.

Indië kent niet minder dan eenentwintig officiële feestdagen! Dit is een gevolg van de eigenaardige samenstelling der bevolking: Indische, Chinese en Europeanen. Die feestdagen zijn vastgelegd, die men zeer waardeert, want er wordt in Indië hard gewerkt, terwijl geringe vacatures, behalve voor inrichtingen van onderwijs, niet worden gegeven. Dit houdt, wat de Nederlanders betreft, verband met de lange bestuurlijke verlaten om de zes jaar.

De Indische bevolking van Java viert vooral het z.g. „Indische Nieuwjaar“. Die dag is voor haar de dag der dagen!

Voor den Chinese zijn de geboortedag van den grooten wijzer Confucius, diens sterfdag en het Chinese Nieuwjaar de officiële feestdagen. De laatste vooral wordt met opgewonden gevecht, want voor veel Chinezen is die dag de eenige rustdag van heel het jaar!

Aan den geboortedag van Confucius bezoekt men in de Chinese scholen groote aandacht. De school is dan met groen en bloemen versierd, waartusschen enkele portretten van den heiligen man. De ouders komen in de school samen met hun kinderen. Jongeren en ouderen houden toespraken, waarin ze den lof van hun nakomster verkondigen. Ze dringen er bij de kinderen op aan de bevelen van den grooten wijze te volgen, welke ze gelukkig worden. Tusschen de toespraken door zingen de kinderen liederen. Dan is er pauze met Chineesch gebak en Chinese thee, die drank met zijn lijnen bloemgeur.

De Chinese is in zijn goddelijke overtuiging verdoezeld. In het hierven een trefferd staafje in het bekende maandchrift voor de jeugd „Wakanda Hinder“. Op een plaats van de Noordkant van Java vierde men het bovengenoemde feest. Het hoofd der Chinese school, een Nederlandse onderwijzer, ontving de uitnodiging het met zijn tegenwoordigheid te versieren. Hij verzocht het bestuur der school, of hij twee vrienden, medelings, mee mocht reizen. Hier tegen bestond heelmaal geen bezwaar. Toen de pauze van het feest was afgelopen, verzocht de voorzitter of een der zedelingen nu eens om rede om willen houden over hun goddelijk. Dit verzoek werd gaarne aangenomen en voor de vijfde weg hield de oudste der twee een gloedvolle toespraak, waarvoor hij heel hartelijk werd bedankt, waarbij tevens alle Europeanen dringend werden uitgenodigd over een paar dagen, wanneer de herleving der Chinese school feestelijk werd gevierd, ook tegenwoordig te zijn!

Twee van zijn aanwezige Chinese tempels op Java. De fraaiste bevindt zich te Cherbon, hertelidat aan de Noordkant, niet lang geleden versierd met het bezoek van den Gouverneur-Generaal. Chinese tempels bestaan uit één verdieping. Doorvoor valt het dak op, nochtan de Chinese architect er bijzonder veel zorg aan besteedt. Vooral te Cherbon is dit het geval. Het dak prijkt met

veel fraaie porcelainen figuren van griffige vormen, die alle naar betoverende halven. In allerlei kleuren. Binnen het gebouw bevinden zich schilderijen, gewijd aan heiligen, aan pluchten voor de familie, enz. enz. Te noem één voorbeeld: De chermanen worden. Hilarischheden doorloopen de lucht. Het is nachten. De zoon zit op het graf zijns vaders. Hij houdt de wacht. „Vrees niet, mijn vader, ik haal u.“

Voor de tempels staat vaak een mast. Hij dient niet om heuse geesten te werpen, zoals men vaak meent, maar om alle vreemde invloeden van buiten uit te schillen, de ziel af te sluiten tegen de hartstochten. Vaak betreft men het binnenplein waaraan de tempel ligt, door een soort verloop in dien mast. Zwaarteelidig spreken die leging voor de poort van dankbaarheid, van bewijding. Zoo de toekering.

Javaansch Nieuwjaar" is de oudste naam voor dezen „dag der dagen" van den Mohammedanen kalender, die, zoals men weet, overweg de meerderheid der bevolking aarzelt. Een viert eik Mohammedanen feest! Vooral voor den eenvoudigen man, die het heele jaar door zonder noemen zwoegt en slaapt, die geen rustdagen kent, als een vrijd'ag neemt hij begroetissen o.i. in die dag een feestdag! Als de groote dag, die de maand van vasten afsluit, gebruyge is, zijn feestd'ag men niet denken aan werk. Niet allen vasten. Zier velen kunnen dit niet volhouden door hun gewonen arbeid. Derivoren mag men dan overdag eveneens als eten. 's Nachts is dit toegestaan. Er zijn fantastische menachen, die hun eigen speeksel niet doorstikken, maar uitwerpen!

De dag is gekomen, als het nieuwe maas wordt. Aangezien hij in verband met den Mohammedaanischen kalender telkens voorspringt, moet hij elk jaar opnieuw worden vastgesteld. Dit gaf in verband met de bevolking der lucht aanleiding tot moeilijkheden. Daarom heeft men de laatste tijden de hulp van het „Meteorologisch Instituut" te Batavia ingeroepen en dit bepaalt nu jaarlijks den juiste datum voor heel den grooten Indischen Archipel.

Reeds lang van te voren heeft de Javanen met dien dag rekening, want hij moet den nieuwe kleeren koopje voor hen zelf, zijn vrouw en zijn kinderen. Waar ettelijke tiestallen miljoenen menachen zich in nieuwe kleeren steken, brengt de dag den Europeanen importeur, den Chineschen handelaar miljoenen geldens in het landje. Steden van goud of wat daarop gelijk; sierlijke madjes met hooge hakjes zijn ook zeer gewild, naast razende hoofddeken, fraaie zakbanden, slifers, enz. enz. Welken te voren lokken in de steden zoveel als in de Kolonate dorpjes in de bergen, fraaie uitstallingen tot klijnen, besunders, tot nu veel wilden en wagen — de gelukzalig dieft dit — tot koopjes wordt besloten. Waar alles koopt men vuurwerk, vuurzoekers en dunderbommen, die met hun geluid veel vreugde veroorzaken en vooral de boze geesten verjagen. Miljoenen geldens gaan de lucht in. Een bestuur tracht met een roet lijntje telkens weer dit nuttelooze geld terug te geven, maar de poging heeft nog weinig succes gehad tot dusver.

In de dorpjes hangen de laatste dagen der vasternaand voor de weinigen lampkermesjes, vaak in fantastische vormen van laloes, veggels, schelms, die de zambardheid der diesternis vervroeffen. Op den dag zelf is het bezoek aan de moskeeën buitengewoon groot. De mannen, althans op z'n moed, brengen elkaar bezeken. Voorzetsbare Moslems houden lesingen, waarin ze allen, die de armen hebben beledigt, bedanken. Ze spreken over „moroch en godediens", betoogen, dat de goddelijke moroch geen baas voor zijn leven heeft. Vereenigingen en clubs vinden den dag in eigen kring bij

maatsch en sang. De jeugd heeft wedschrijden. Allen toonen een vriendelijk gelaat, men voegft elkaar fouten en teleurstellingen, men wenscht elkaar geluk, begint een nieuw jaar. Een voorman onderdeel waart het bezoek aan de graven der overleden familieleden, die met bloemen worden versierd. De groote feestdag wordt besloten met knalend vuurwerk en drongeveld, dat menig European een slapelooze nacht bezorgt! Na dien dag gaat het leven weer verder op een schone bij; de heiligs-gave voor den arm is uitgebracht; men heeft elkaar zonden en gebreken vergeven, de kwaad-willige geesten zijn verdreven!

Reeds den volgende dag vaak brengt men zijn slonden en moede kleeren naar de governmentinspektion (als bekoering), om aan geld te kunnen. En ook om ze in bewaring te geven, waart daar liggen ze veilig. Het pandhuis speelt in Indië een andere rol dan „Come Jan" hier. Ze vervullen o.m. de rol van onze „lozes" bij bankinstellingen.

43. Sago is eendenvoer.

Op een van mijn reizen door den uitgestreken Indischen Archipel zag ik in de buurt van Kendaruan (Z.O. Borneo) een Maleier, die zijn twee taarsen een stuk van een saggopalstant voorttrok op de wijze, zoals men in havenstadten wijgruten vervoert. Nietsgierig geworden, vroeg ik hem waar hij met zijn vrucht naar toe ging.

„O," zei hij, „naar mijn eenden."

Dit antwoord maakte in mijn eeren riet door doordringend uit, ik vroeg dus verder. Hij vertelde nu, dat het in die strek gevoerde werk, om de vele taarsen eenden met sago te voeden. De eendjes der stammen legt men in slooten en plaszen, waarin die vogels dierlijk voedsel vinden, waartoe ze dan tevens het aeghoedende merg uit de stam knabbelen, tot ze geheel zijn uitgehold.

Zoo kwam ik te weten, dat sago in die streken eendenvoer is. De cultuur van eenden is daar een voornaam middel van bestaan voor de bevolking. Ook op Java en elders houdt de bevolking er zich mee bezig.

In de Maleidoen, het Oostelijk deel van het groote Indische eilandierkje, is sago het volksvoedsel. De boom, een palm, groeit in het wild. In andere streken plant men hem ook. Op goedem grond en bij goede verzorging is hij in tien of twaalf jaar volwassen. Hij geeft dan gewelt, in drie stukken verdeeld, die gebruikbaar worden. De saggoklopper, zoo heet de man, die de sago wint, knipt of knipt het merg er uit met een of ander eenvoudig stuk gereedschap. Het merg is gemengd met houtweeds, die in rein of meer gewalserde streken worden verweerd. De saggoklopper knooft het merg met veel water, waardoor het med vrij komt.

Het mengsel van merg en water loopt door een zeef, gemaakt van palmweeds. Dit zeef is vastgemaakt aan een vierkante steek, die ze vast houdt. In een trog of bak opgevangen, berijkt 't mengsel het water loopt weg.

In saggoladenen verpakt, houdt dit vochtige meel zich weken goed. Dit is zeer in het rijk van wijns van wirnen. Op de vele eilanden verspreid de fabricatie in onderdeelen, maar alle methoden komen hierin met elkaar overeen, dat het „fabriek-arrangement" door zijn omringende lucht zich al op een afstand aandient.

Bijgaande tekening heeft betrekking op het eiland Ceram. Een boom levert het voedsel op voor een man gedurende één heel jaar. De bewoner van Arthon eet de sago het liefst gekookt met water. Het voedsel ziet er dan uit als taale dille; stijf. Hij knooft het met zout, citroen (vitaminen) en Spaansche peper. Maar de Arabische handelsreiziger kent tal van andere bereidingswijzen. Door het bekende „Institut voor volksoeding" te Batavia is een onderzoek ingesteld naar de voedingswaarde van het saggomeel. Het bleek, dat het onbevondig is, tenzij men gebruik maakt van bijvoeding in den

vorm van vruchten, groentes, vleesch en andere vitamines, eiwitten en vetten bevattende voedingsstoffen. Het heeft daarom aanbevelen, de h.v. op Java een belangrijke beplanting op het erf met vruchtboommen enz. enz., ook in sago-streken door te voeren. Gemakkelijk zal dit niet gaan, omdat men in streken heeft met veel heel primitieve menschen, die oer-conservatief zijn. Maar, „willen is kunnen" en aan den goeden wil onoverkocht het bij de bestuurders en andere leiders in den grooten Oost meigma!

44. Waar de Memberamo in zee uitmondt.

Uit de groote Indische rivieren vlieten enorme hoeveelheden water in zee. Nergens heb ik dit duidelijker gezien dan op mijn reis langs de Noordkust van Nieuw-Guinea, waar de machtige Memberamo in zee uitmondt. Langs die groote rivier drang indertijd de expeditie door op weg naar het Kewengetergebied in het diepe binnenland.

De kapitein van de boot had zijn passagiers er al op voorbereid, dat ze bij het voortschieten van de talrijke moerassen der uitgetrokkene delta, die de rivier heeft gevormd, iets heel merkwaardigs zouden zien. Tegen tien uur reep de gezegvoerder ons op de brug, het uitverloren plekje voor een passagier. In de verte merkten wij een eigenaardige stroep in zee, die doortiep zover wij konden zien. Dichtbij gekomen, bleek ze te bestaan uit een lange lijn, gevormd door talloze, struiken, boomstammen en blaren. Wij bevonden ons toen op plus tien kilometer van de lage kust. De boot kliefte die lijn en toen bevonden wij ons plotseling in vuil, grijs water, het troebelste water van de Memberamoringel. Het duurde tot twaalf uur eer wij ons weer in het heldere zee-water bevonden! Een oppervlakte van minstens 15 bij 20 kilometer was dus bedekt met een dikke laag roet water, die dreef op het zwaardere zee-water. Volgens den kapitein was die laag plus vijftienveertig cm. dik en toen niet bijzonder uitgestrekt, omdat het geen regendijk was.

Langs de kusten van Kororo zag ik het verschijnsel ook. Daar voren de groote rivieren naast enorme hoeveelheden water groote massa's slijk af, die banken in zee vormen, hinderlijk voor de scheepvaart. De stroomachters, die de havens bevraven, worden er speciaal op gebouwd. Steeds wordt het diepland gebruikt. Wijst dat te weinig water aan, dan wordt er gestopt en op den vloed geverst. Maar op de Westkust van het uitgetrokkene eiland, bij Paurikarak, staat boven de bank alé weinig water, dat 's ochtend was er een goet te grazen, die geregeld op diepte met worden gemaakt, wat veel arbeid schiep. Het binnenwater der moerassen levert een eigenaardigen aardik op. Lange de oeven groeten de bij. vlieshoosjes, die zich hebben aangepast aan het leven in den zachten slibbodem. Ze bestaan uit korven met de z.g. slijk- of lichtvoetjes.

Verder op, in brak water, groeit de eigenaardige nijpalm, een palm zonder zichtbare stam, met enorme, gevleerde blaren. Nog verder op mengt de nijpalm zich met andere bossen en struiken (als teekoning). Het varen door die rivieren bleek moeilijker, want de talrijke banken, die zich telkens verplaatsten, moest men vermeden. Soms schiet op 'n niet verwacht oogenblik de boot uit 's roer en schraaft het schip met den kop in de slijp. Zwermen muskieten vliegen

om, bekijken het schip tot groot verdriet van de opvoerders, want die muskieten zijn heugel aangekomen en wellicht ook gevaarlijk, want muskieten verspreiden de gevaarlijke ziekte der tropen, de malaria. Na eenigen tijd heeft de boot zich uit de moeder en de omklemming der rijen bevrijd en gaat het meer verder. Af en toe glijdt een blaakje met zijn gezwarte lings den kant, gepopend met zijn werpst, waarmee hij 'n vlistje voor zijn schamel maal vangt. Hier en daar een vreesaanjacht, geheel gebouwd van materiaal uit het bosch: de nijpalm levert de dachbedding.

Op groote schaal kwamen het voor kort nog de jonge met orpelside blaren in den handel als wilscheid voor sigaretten. Thans veel minder omdat de sigarettenfabrieken op Java soewel goedkope sigaretten fabriceren. Ik meen van tien stuks voor één cent! Uit den algemeenen binnenland der nijpalm vliet sterk sulforhodanid voort, waarvan in de Philippijnen in het groot alcohol vervaardigd wordt. Sulfer maakt men er ook van. Of dit in Indië geveeldt weet ik niet, maar wel van andere palmen. Deze Indische, maar vooral het Indische kind, het de grutige „goela saka“, de orpelscheider!

45. Wat „schoon“ is in Indië.

Een bekend natuuronderzoeker marieit in een zijner werken op, dat hij niets geen beter beeld van menselijke schoonheid en kracht kon vormen dan bij de aanschouwing van het beklimmen van een kokospalm door een jongen „vrijden“ bewoner der verre Tandjarabandjien in de Molukken. Deze aartik was zelfs schooner dan die van het meest vermaarde Griekische beeld! Die uitdrukking kwam mij in gedachte, toen ik op een ochtend langs het strand van het eilandje Rabar (Molukken) wandelde, om te genieten van den tropischen zonneglans, in de vroege ruischte de branding, die tegen de korallriffen brak. Naast me klonk de muziek der gellen, die over de kerulen heeselden. Ploteling hoorde ik juchend mennevgemeng. Hoog in de lucht, in het bladerendak der palmen. Maar ik zag niemand. Eersklaps schoven de groote blaren uit elkaar. Een man dook er uit. Hij droeg een bariboe op den rug en daalde langs den slanke stam af. Jong was hij niet meer, zijn haren waren al grijs. Maar lang als een jonge leeuw plantte hij met verbluffende zekerheid de beenen in de inksepingen van den stam. Steeds zijgend bereikte hij den bodem en zonder naar mij om te zien stapte hij met zijn last naar een hutje dicht bij. Daar werd hij hartelijk ontvangen door een paar lunkende mannen, die een paar fleschen naast zich hadden staan. De man berecht de bariboe in zijn hant en keert terug met een oaden (jueren koffieketel, tegelijk met een paar drinkglazen. Deze vultte hij met den inhoud van den ketel en gezamenlijk genieten ze hun heerlijk en oetdruank; palmwijn. De fleschen werden ook gevuld, de mannen overhandigden den „vrijden“ een paar cerien en stapten op. De waard zong nog altijd Dit was een merkwaardige ontmoeting in den vroege ochtend.

Ik vertelde mijn gastheer, een bastarmanchevraan, het geval. Deze dacht mij mede, dat de vrij oude man een heel bekend type was. Heel algemeen, maar niet heelmaat goed bij het hoofd en dat zijn broodwinning was het winnen en den verkoop van palmwijn, dien hij zelf ook stevig aansprak. Verder zijn veelzijdigheid.

Den palmwijn verkrijgt men van verschillende palmen, het meest van den kokospalm. Het zij, dat uit den afgesneden mannelijken blaasvrius vloeit, hevet salter. Versch geschnitten, maakt het ruisje met. Op tal van plaatsen in het groote Indië dient het voor de fabricatie van uitker. Den palm beklimmen als een klapper (kokospalm) kan men niet: de stam is niet glad, maar hevet talrijke ribbetende van afgekapt of gevallen blaasvrius (de teekening). De tapper plantt er een ladder naast, gevormd van één lange bariboe waarin inksepingen zijn aangebracht, vor van elkaar. Het groot gerong om er den grooten teen in te plaatsen! Hier langs klimt de tapper zonder andere moeite naar boven. De Javanen keert den boom een ziel toe. Hij beschouwt hem eerst als zijn bruid, dan als zijn meester. De bruid

meest hij vóór het tappen voor zich winnen. Daarom zegt hij: „Ik heb me voor u laten ontgemen en verachteren door de zon, want ik heb heel lang moeten wachten voor u vóór. Werdig verlangde ik naar u“. Nu ontbiedt hij den boom. En dan zegt hij: „Wilt ge niet mij barenen? De boom stemt toe, maar eerst moet hij de belofden inksepingen, waarna hij zegt: „Er is geen God dan Allah en Moehammed is zijn profet“. Voor hij met het tappen begint zegt hij nog: „Uw kind verlangt naar drinken, want het vermaakt van dorst“.

Bij de Toka-Itataks op Sumatra vergelijkt men het uitloopen vóór met de tranen eener bruid. De eerste vloed van den stam zijn haar, de blaasvrius haar slijden. Bij het tappen zegt de Itatak: „Vrijdenkloster heb medelijden met een, verzoeter van tranen“. Cagiat heeft het sup dezelfde betekenissen als de kerkwin in Frankrijk. Het harde hout van den stam levert wandelstokken, de haren van den stam bind- en ankerkoors; het meng dient soms om er mee van te maken; van de blaasvrius maakt men bessen en borstels; van de talrijke inden cultuur, org. De gruis is soos u ziet een nuttige boom!

Bien heiden veel van „Jan kring“, de in Indië zoo welbekende droge soete vliet. Of het de soete smaak is of de geur, die hen aantrekt, weet ik niet. In het algemeen vinden de ruzachen den rook heelmaal niet aangenaam, maar het verkeerpaan van de bij is anders ingesteld dan dat van den mensch. Hoe is dien eigenaardigen smaak ontdekt?

Wij hadden eens een bivak opgesteld op een heuveltje aan de afzinking van een riviertje in de Kolak op Bornoe. Zoo'n plantage is gemaakt van boomstronnetjes, gedekt met matten. Die matten soeert men in de prauw mee. Om ruimte te winnen, was de droge vliet — moest rjst het veehd voor de rookers — in die matten gewildeld. En op die dakbedekking kwamen de bijen af: een heele zwaan! Het veel soeete laete het de klamboe's (transkietentent) over de velbedden te spannen, zoodat wij — de bestaansruktimmer, met wien ik reide, en ik — geen last van de diertjes hadden. Maar onze rookers en de kok konden sich niet bevredigen, waaraan ze in wanhoop beschutting zochten in het bosch. Het lap reeds tegen den avond, de zon stond al heel laag. Nu een half uurtje trek de zwaan af, tot een aller grootste verdoening.

Tegen vijf uur des anderen ochtends werd ik wakker door schokken tegen een bivak. Wij het licht van mijn elektrische lantaarn bivak, dat een der prauwen tegen de slaaphuut lag te brennen. En die prauw lag den avond te voren nog vijf meter beneden ons! Onder den vloer van het bivakje zag ik water gelsen. Het was dan handjir. 't Werd licht. Wij zagen nu de snel stroomende rivier. Zwarte boomstronnetjes dreeven voorbij. In de draadklossen werden ze als rietjes omgewenteld. Het was een imponerend gezicht. Het water was nog wjld, 't stond al bijna gelijc met het vloertje. Nog enkele centimeters en wij zouden van onze bivakplaats, een heel klein strandje, wjldden in de meest stroomende golven moeten vluchten. Maar waarchen? Want het kleine riviertje handjirde ook al de bestaansruktimmer pleegde overleg met de denkredigen: de Dajakische rookers. Handjirde laerde ik een gebul als dat van de schroef eener vliegmaschine; wees een aantal van bijen en nu van een heel grooten zwaan. Wij trachtten de klamboe's te sluiten. Door het slaar met handklossen en kussens een ons de boertjes van het lijf te houden, waren deze sijde gewonden. Wij werden nu van alle kanten gestoken, zoodat het sluiten niet kende. Ten einde raad gingen wij makzill op onze velbedden liggen. De „kintangs“, zoo soeert men in Indië alles wat kruit of vliet, hadden het voorzeden op onze oogen, neus, ooren, verwoedelijk aange-trokken door onze soete afschallingsproducten — want het was al warm geworden. — Dat stil liggen was een bevrijding, maar het moest, want bij de minste beweging kregen wij verrijgde prikken. Door de constantie waren wij den heelen handjir vergeten. Het bleek, dat

het water daalde. Tot onze grootste verdoening, waat waren in een handjirde rivier te hoogen gevaarlijk. Hoe ook geveld door de bijen, het was toch nog een opluchting, dat wij konden blijven waar wij waren. 't Avonds trokken de bijen af, wij leefden allen weer op. Een anderen ochtend, tegen vijf uur, konden wij verrijken, het water was voldoende gedaakt.

Nu nog iets over de Bornoesche bijen. Ze maken hun nesten in heet, heel hooge boomen, met gladde stam (zie tekening). Die nesten zien er in de verte uit als knobbels aan takken. Om de hoering te winnen, maken de Dajakie ladders van heule prauwen, die ze in den hoet slaan en die overling verbonden met bamboes en rotten. 't Nachts kletterden ze den veertig meter of nog veel hoogere boom onder het rooken met wadmende bilbons. Dat is levensgevaarlijk werk. De hoeringsoever wjldt de plin één meter lange rooken los en vliet ze met lange rotten naar beneden. Elckpers wagen ze op. De rooken worden uitgeperst, heel pijnlijk, met de handen! De hoering vereist een verspanning, die was vroek verkozint. Was ik een der eigenaardige exportproducten van Bornoe.

47. Visschen met vergif.

Getoven in het Fransche waterland, stak bij het groote Tjebu-water op de vele uitgeveende plaatsen, bevoentden wij als kinderen, jongens en meisjes, de bergspoor, toen nog geen „sport“ geboden. Onze vingers wij goooed haardjes, voorvoren en blei, dat het a. d. meeste komde zo in haldein. Maar onze meesters waren vaak van een andere opinie, want vleesch haldein gaat niet bewegen in de kanden gepaard. Dan koramen de waterlanders te voochdij en haartegen in geen meender bestand!

In een salschoonke hadde wij gincen van „velden“, die veel vleesch vingen met vergif. „Als wij dat ook eens konden doen“ was de wensch, die nu het leeren opkoram. Op een of andere wijze had een der makkers een tiental Koked-korrels bemachtigd. „Dat zijn de giftige vruchten, die de velden in Afrika gebruiken om visch te vangen“, beweerde hij. Op den vrijen Woensdagmiddag draafden wij zoo hard wij konden naar het bekende bergspokele van den leert van het meer, waar de heidder van het vergif de korrels, reeds tevoren zijn gesoeden, in het water vloep. „Vol verwachting klapte ons hart“. Het resultaat was nihil. Geen netjes vol met dode vissen, verens, pelagen! De teleurstelling was groot.

Noch had ik toen kunnen denken, dat ik het visschen met vergif nog eens van heel dichtbij zou kunnen zien na als student sitoric college in „visschvergiffen“ te hebben ontzungen. Ik leende haardij, dat er een die vergiffen op onze aarde wel 350 of meer soorten voorkezen. Op Java word het visschen met vergif vroeger veel toegepast. Dat waren vaak groote leesten voer de bevolking. Chindolen gebouwt het nu nog wel een. Daartoe ruopt men den stam van een leest rijn en verpft het roepel bij en tusschen rotten en leeten op het strand. De vleesch vaak behoevend en is met een netje gauw gevangen. (Zie teekening). Op Molien-Colobus zag ik in het groote Pissomser ook visschvergif toegepast. In het kristalheldere water laet de bevolking takkenbossen met behulp van steenen staken. Ze vormen dan slandjes, die met paaltjes worden vastgelegd. In de schaduw er van schuift de vleesch. Op bepaalde tijden wijdt de bevolking leeten die slandjes verpftige velden rijn. Het water om de takkenbossen voert er door verpftigd, de visschen ruken behoevend en kunnen gevalde-lijk geprepen worden.

Op de Dajaks op Borneo is het visschen met „soetan“, een heet de plant, die meestal gebruikt wordt, een zeer groot leest!

Bewergerende wijze van visschen leidde tot misstanden, waaren het gouvernement stiek beperkende maatregelen heeft getroffen.

48. Mangrove en zilverreiger.

Erensia wie jaren geleden, toen er gebrek aan houtstof was, klopt thans de afschaller den bast van het eiken kalkhout. Loodstoffen worden in normale tijden van verre landen aangevoerd, vooral uit de tropen. Ook licht levert ze. Daar groeien talrijke soorten boomsoorten, wier bast die stoffen bevat.

Eenke er van groeien langs de lage kusten in slik en zout water. Daar hebben ze zich geheel aan de omstandigheden aangepast: slijk, dat geen of bijna geen lucht bevat en golfslag. Het wortel in zee staan de stielwortelboomsoorten. Met hun stielwortels staan ze meer vast in den zweeken bodem, zoodat ze bij vloed en golfslag door harde wind niet los slaan. De wortels zijn in het lood van inwendige holten, die in verbinding staan met de buitenlucht en bewaren het holten van de andere ondergrondse wortels. Zoo wordt verstikking in den mederbodem voorkomen. Een andere merkwaardigheid is deze....., dat die planten „levende jongen“ voortbrengen. De zaden ontwikkelen reeds aan den boom. Uit de vrucht komt een jong plantje te voorschijn, dat op een gegeven oogenblik in den zweeken bodem valt en slijk te groeien, dat het zich onmiddellijk vast kan zetten om niet weg te spoelen. Meer landwaarts groeien andere „mangrove“-boomsoorten: zoo noemt men een dergelijk schudbosch. Ook deze hebben zich aangepast. Ze zijn voorzien van ademwortels, die verbinding hebben met de buitenlucht. Ze voorzien de in het slijk groeiende wortels van lucht. Bij ditsoorten komen die ademhalingswortels uit het slijk te voorschijn. Zie foto boomsoort.

Naast talrijke soorten boomsoorten groeien de tropen veel vegetie. Van de meest in Nederlandsoch-ladig voorkomende soorten reigers zijn de zilverreigers de bekendste. Deze vormen de meest groeizame „Javelingreiger“ van het Italiaische landschap. Als reuktoestellen worden ze in de kinderkinderrijen (zie foto boven) en langs oeveren der breede rivieren. Van voorbijdenkende treinen, sturende, ruchtloze steenboeien, 't vlakken van de passagiers der passagiers, treden ze zich niets aan. Hoogstens vliegt een enkele op, om even verder heen te strijken. „Een insect, dat in hun nabijheid komt, pikken ze op en in ten doode opgescheven. Nadert de passagier, dan pronken ze met hun lange, ruglijne veren, beland als sigarettes, de versieringen van de reigers. De vogels verzamelen zich op bepaalde plaatsen voor een maaltijd. Dan rukt de herde heugtig. De sigarettes worden opgevoerd en gestoken, stijve buigstukken en afgevoerd passagiers gemaakt met een decorum als gold het een avondontvangst bij den Gouverneur-Generaal“.

Het dier in thans nog niet zeldzaam — maar om te voorkomen, dat het dit wel wordt, ten offer zal vallen aan de roede, wordt het beschermd.

49. Gebroken verzet.

Drie weken lang hebben een paar houten boorden, die stonden voor het ingangsbuisje te Poeroek Tjahoe, op Bornoe, 600 kilometer van de kust, mij kringel gemaakt, omdat ik hun betekenis niet te weten kon komen. Het eene stelde voor een man, het andere een vrouw. Boorden stonden ze op een bescheiden voetstuk (als teekening). Hierin waren figures getekend, die voorstelden: een kerstkind, een landschildpoot, een gehoorsd (?) diertje, gestyleerde menselijke figures. Op het hoofd van den man groeide een varen, die hem het uiterlijk gaf van een Indonees in krijgstijd. Volgens de officieren van het kleine garnizoen waren die twee palen indertijd met heel veel moske uit een verwoeste Djajische kamping (hier) gehaald, na het sloepen van een opstand. Het waren dus oorlogstrophoeën. Die palen bestonden uit ijzerhout, een houtsoort, die het in het vroerig heete klimaat een paar honderd jaar uithoudt zonder te verrotten. In loere jaren raakte men uit verbied voor den „velder“ Djajik dergelijke gebouwenbouwde palen niet meer aan. Er kwam bij, dat een bestuur maakte, dat ze nog dikwijl deden een gere- en/of eigenaarsrechten aan te geven.

De bewaste palen stonden aan den weg langs het erf van den militairen gezaghebber, waar ze een soort toegangspoort vormden. Een een laagst afgewaardigd!

Kapitein De Quast, de toevallige commandant van het garnizoen, vertelde mij, dat er in het midden der vorige eeuw in de buurt van Poeroek Tjahoe een opstand was uitgebroken, waarbij de heele bemanning van een stoomschip op de breede Barito, bestaande uit vijf officieren en 83 schepelingen, het leven had gelaten! De opstand werd gedrupt, maar het bleef aanmatig in die streken. De toevallig werd ontdekt, waarom er in 1903 een west garnizoen werd gesticht met een bemanning van 150 man. Voortdurend werden er op de rivier en te land patrouilles uitgezonden. De strijd ging niet tegen de Djajische, maar tegen de z.g. Maleiers. Deze wisten uitstekend gebruik te maken van het sferisch woedijke terrein; woestelose bosschen, waarin nooit een zonnestraalje doordrong. Paden, die geen palen mochten heeten; waar men voortdurend een doorn, struikje over hoornvortels, ongewaarden boomst; waar het harsel op, harsel of hoopen met eenen kapakete pannel onder heilige regeerboorden, die de kleven doorvoeren, ontastend mogelijk was. Voeg hierbij de kweelingen der myriaden bloedzuigers en het zal u begripelijk zijn, dat, waar er nooit een vijand werd gezien, elk stucco uitbleef, de stemming onder onze militairen slecht werd. En een riep naar de hulp te van de befaamde Atjehische legerzegen, de marcehansse! Met niemand minder het marcehansse dan den alom bekende Christoffel. Deze gelukte het met medewerking van den luitenant ter zee Folkertsen, commandant van een gebouwd oorlogsschipje, en de hulp van

een bevriend Djajisch hoofd; Teraangpong Silan, de hoofden van verzet te handelen te krijgen. De pretendent Silan werd met veel verloop begraven. Het verzet was gebroken. Silan werd bekoord voor zijn heil door hem te benoemen tot algemeen Djajisch Hoofd.

Indertijd heeft hij voor mij een doordrupt georganiseerd. Dit gaat gepaard met het gebruik van een indonesische alcoholische drank. Maar Silan dronk een goed sterk port. „Ade bijjare“ (spreekwoord) raande hij den drank. Zijn tong zat te herten tijd den ook vrij los. Maar te herten ging hij zich niet!

En nu nog even de palen: men noemt ze „harngeboeng“. Ze worden opgericht bij doordrupten. Ze worden, vertelt de bekwame zending, de heer H. Schöber in „Wolanda Hindia“ van 1 Januari 1946, gebouwenste verering. In het feest afgehoopen, dat hebben ze hun eigenlijke verering verzoeken.

In enkele uren had de beruchte vulkaan de Kist in 1901 dood en verderf om zich heen verspreid. Honderden kilometers vor het land in wêrp bij een dikke laag asch uit over velden en wegen, die de rivieren vasttopte, wat afschijning gaf tot overstromingen. Dorpen en grotere plaatsen aan zijn voet en op zijn flanken bedoef bij onder rottelolken en asch. Rijstvelden en koffieboomgaarden veranderde bij in woestijnen! Duizenden Javanen vonden in den dood of verloren hun velden. Duizenden ontvachten het oord der verschikking. Alas hadden ze verlaten. Javanen helpen elkaar altijd, maar de ellende, die nood waren nu te groot! Van alle kanten hoed men hulp in den vorm van voedsel en kleding. Het Gouvernment hielp als steeds. Een groot comité zamelde geld in, vooral om die menschen te helpen, die in hun valdeuse angst waren gewelcht en gaan overven, manchen, die wegens een ongeluk konden vinden. Besleed trokken die stekkers door Midden-Java. Te Soeliga, een plaatsje in de buurt van Semarang, had zich een centraal comité gevormd om hulp te versleuen, wêr allen: voedsel en kleeven.

Een meeljk vraagstuk daarbij was de distributie. In den heer Van Krauerik, oud Hele-soldaat, groot vriend van den Javanen, dacht om man van vestigings ervarings, tevens praktisch aangelegd, vord het comité des van wien het die zeer moeilijke taak kon opdragen. Hij bevoende met zijn uitgeproene van klein huis met een meed, met boonen beplant erf. Hierop destie bij voedsel en kleeven of aan de talrijke hulphoevevenden. Vrouwen als groentes, gekookt in viese borsjes, verspekt van uitgeleerde kinderen, of of niet haar eigen; vermagende, uitgepette mannen, velen met afschietlijke vonden; allen met de uitdrukking op het gelaat, die sprak van stoffende, strekende begoerte naar voedsel; kinderen en vermaiden, streamend naar dat erf. Harfurdend was het te zien hoe veel dikr uitgepette alverlgen er naar toe kropen om ondeluk om voedsel te vinden. Velen schikten het een groot voorrecht om onder de boonen of in den paarmental te mogen slapen: ze vonden er rust in hun zwetende!

Mevrouw Van Krauerik, een tennise vrouw, hielp met, rieflegensstaande ze de zorg had voor een uitgeling en een zwet ziele kind. Koed een 500-tal manchen hielp het edele echtpaar dagelijks aan voedsel en kleeven. Maar afkomde hulp kon op deze wijze niet worden verleid. Een lang door het echtpaar geconsterde wensch kon het nu tot uitvoering brengen: het stichten van een „Kolonie tot hulp van arme Javanen“. De regering gaf de beschikking over plan. 70 ha. weelde gronden. Binnen veertien dagen had V. Krauerik al 500 menschen daar een ondeluk verschaft in den vorm van koeven van bamboe. Twee derde waren kinderen wêr ouders den dood hadden gevonden. Allen, die zich aanrelden, waren welkom. Van Kraueriks stelregel was: „die niet werkt al ook niet eet“. Evenwel,

het vraagstuk die vele widdelen: koevden, bladen, weevinden, kisten, werk te verschaffen, was verre van eenvoudig! Maar het praktische, vindingrijke echtpaar wist raad!

Beoeknager komen ze er aan, de kinderen had vaak met een door malaria opgezet luitje. De grotere meisjes van „Het Witte Kruis“, zoo noemde Van Krauerik de stichting, zje hield met de verpleging (als toekening). Ruim 1500 uitgevoeren teit de kolonie thans. De heer Van Krauerik is sommige jaren geleden van uitputting gestorven. Mevrouw Van Krauerik, een lichaamslijk niet sterke vrouw, zat het werk voort, geholpen door haar zuster en een vial van haar kinderen. Een Javanen, die zich met hart en ziel aan het menschlievende werk gaf, verheede onze Regering, in vijfentwintig jaar dienst, de zilveren medaille.

Een evenkude van het echtpaar Van Krauerik is dat van Van der Stoep te Magelang (Java), bijgenaamd „Pa van der Stoep“. Dit legt zich toe op het verlenen van hulp aan Indo-Europeische kinderen. Duizenden heeft het als kleine burgers in de maatschappij gebracht. Eerlijk voor dergelijke menschenvrienden!

51. Het voedingsprobleem op Java.

De bevolking van het overpeesde Java neemt per jaar met 300.000 toe. De vrouwen door is jong lawas, de nacht naar zoveel mogelijk kinderen een karaktertrek der bevolking geweest. Toch nam ze heel weinig in aantal toe. Hoe kwam dat? Toen berichten er velden als padden, waaraan miljoenen stierven. Door periodieke cholera-epidemiën daalden ongeveer eenhalf tot twee miljoen de bevolking. Schraalheer was vaak het kenmerk, wanneer de rijkste door gebrek aan regnerwater, door insectenplagen en ziekten mislukte. Door een systeem van leiding, dat men in de tropen in doeltreffendheid wordt geveend, verdwenen de padden. De gevreesde cholera keert, dank zij voortreffelijke gezondheidsmaatregelen, niet meer voor. Dreigende, groote hongersnooden keert men, dank zij voorlichten en tijdige toezichting van rijk langs een zeer goed wegensstel, niet meer. Door dit alles neemt de bevolking toe in een mate, die men op goede haer even beeld vindt!

Het bevolkingsvraagstuk op Java is een voedingsprobleem, veld alles een van rijk. En dit is weer een water- en mestvraagstuk. Zonder water geen beplanting, geen natte rijstvelden, geen voldoende rijk. De rijk groeit ook wel op droge gronden, maar de opbrengst is dan te gering. Reeds in het begin onzer jaartelling bracht de Javanen water op zijn velden. Later kwamen de hoog staande Hindoes, die de methoden verbeterden. De rijstplant moet den langsten tijd, dan en op het veld staat, met het onderdeel van den stengel in water staan. De velden, terrassenwijze tegen heuvels en bergen aangelegd, vormen kleine, soms heel kleine lapjes grónd, afgesloten, omgeven door lage walletjes, anders loopt het water weg. Omze, padden- en rijkvelden zijn de trotsch van ons Nederlanders. In die Javanische rijkvelden slaakt niet minder arbeid, kennis, ervaring, volharding,...., waarbij die aan de pyramiden bestond in het niet verdrinkt! Zij, de arabis, vormen den trotsch van den Javanen boer, het Javanische en Nederlandse bestuursapparaat, van ingenieurs, technici, scheepsbouw, plant- en landbouwkundigen, enz. Ook van die- en waterbouwkundigen!

Het bevoelingswater bevat ook mest in den vorm van opgesloten gasen en zuren en vruchtbaar als. Vaak is dit water regnerwater. Maar de regner is grillig. Vele velden zijn er, die niet op de gewone wijze kunnen worden bevoeld. Om deze redenen is ingenieurskunst noodwendig en dan bevoelt men de velden uit opgestane rivieren, waarvoor groote kunstwerken worden gebouwd (zie teekening). Ook legt men in de bergen kunstmatige meeren aan. Kort geleden (14 Maart 1940) is een zeer moderne voorrering getroffen, ook dienstbaar gemaakt voor het opspelen van electriciteit voor licht en kracht. In een groot gebied met een bevolking van 750 inwoners per

vierkante kilometer. Het gemiddelde aantal bewoners van ons licht bevoelde land is plus 255! Naast stroom-gereinigings, verdelings-, leidingen — een hoofdleiding van 27 kilometer, zijleidingen van 170 kilometer — treft men er een waterweg, buitenkaanal, turbinen met generator, een lange hoogspanningslijn, enz. De electriciteit levert de kracht voor de pompen, de pompen persen het water door de leidingen naar de velden, de velden, die nu tweemaal per jaar een rijk soget leveren! Dit grootsche werk wordt ook overal gemaakt om de bevoering der gemeenten van een stad. Het levert voldoende water voor de doerspeling van het rijkveld.

Ook op tal van plaatsen buiten Java, op Sumatra, Celebes werden met goed groote bevoelingswerken aangelegd voor de Hindoeschen Javanen, die hun overbevoelde land verlaten om daar een nieuw en rijk bestaan te vinden. Ja, „het licht is trede overal“!

12. Aschregens uit de Kloet.

De berichten op straat groeften samen, lekten naar de lucht, wreeven zich de oogen uit, wisten niet hoe ze het hadden, wat er aan de hand was. Een kantoorman, die een vel wit papier voor zich hield, ontdekte, dat het na een paar seconden bedekt was met heel fijn stof. Dat moest vulkaanstof zijn. We hadden dus te maken met een „aschregen“. Van welke vulkanische berg? Daar kwam de man met de krantenbulletin: „Medenachtend is de Kloet gaan werken. Steet groote hoeveelheden asch uit. Bijzonderheden overbrengen nog“. De Kloet is een verradertijde berg. De natuur betekent: „vegt“. Om de zoveel jaar „vegt“ hij de omgeving schoon van alle leven: menschen, planten en dieren. Wij wisten dan, dat een vulkaan, ettelijke honderden kilometers van onze stad (Semarang) verwijderd, weer werkte. Zouden er ook vloedgolven volgen, of aardbevingen? Niemand was gerust. De aschregen nam in hevigheid toe. De kantoren sloeten, ouders kwamen hun kinderen uit school halen, ieder spoedde zich naar huis. De zon was een roode bol geworden. De schering trad in. Na een half uur de nacht. Tegens een uur of twee werd het weer licht. Er kwam leven in de natuur. De honden blaffen, de vogels vertoonden zich weer. Maar h6n de natuur veranderd was? Geen tropisch landschap met glanzende, gladdo blazen, maar een omgeving, die p.l.m. 5 cm. onder de sneeuw lag! Eke sneeuw was geen echte sneeuw, maar wit-grijze vulkanisch stof! Wij schrokken weer op, het gewaar was voor onze omgeving gewoone. Al hebben wij later heel veel last van de „sneeuw“ gehad toen de regens vielen. Het bleek, dat de beruchte berg op 23 Mei 1902 een oppervlakte van p.l.m. 115.000 vierkante kilometer met een dikke laag asch had bestrooid. De oppervlakte van Nederland is p.l.m. 30.000 vierkante kilometer. In 1919 heeft hij weer „gevoegt“. Resultaat: 6000 dooden, 1200 gewonden, een halve stad verwoest en tal van koffie- en rubberondernemingen! De „Kloet“ steet niet doorlopend rook uit. Andere vulkanen op Java wel, o.a. de „Smeroe“, de hoogste berg van het eiland. Hoogte p.l.m. 2600 meter. Zijn rookpluimen stijgen tot 25 à 30 duizend meter! (Zie teekening.)

De asch van vulkanische uitbarstingen valt soms tot op een afstand van 600 à 700 kilometer (p.l.m. 2 x afstand Groningen—Maastricht). Het groote gewaar van de Kloet was de aanswerpigheid van een berg-racer, dat gevuld was met p.l.m. 40.000.000 kubieke meter water. Bij uitbarstingen werd die inhoud heet naar boven geslingerd. Het viel dan naar en warmde met loch, maar onstoringen omringd, de beruchte en gewaarlijke stroomer, die als een rotsachtige heete lawine afloeg op haar weg naar de vlakke velden en doofde. Met groote moeite is het gelukt een aftakkel van te leggen, waardoor het water kan wegstromen. Het is nu mogelijk den stand van het water zoveel te verlagen, dat de inhoud van het meer niet meer bedraagt

dan p.l.m. 1.500.000 kub. m. Het groote gewaar is nu gevonden, maar een vulkaan is grillig en onbetrouwbaar. Wellicht duikt er na zoveel jaren toch nog weer eegens gewaar op, dat niet loon worden voeren.

Erzuchten mag niet worden vergeten op te merken, dat vulkanische asch buitengewoon vruchtbaar is en dat Java zijn vruchtbaarheid meest andere factoren de oorzaken door te danken heeft aan de uitbarstingen van zijn vulkanen. Maar die mildheid der natuur heeft groote offers geteeld!

53. Een nacht in de rimboe.

Onze roekers waren doodelijk vermoeid van den zwaren tocht langs de rivier met haar vele hindernissen: rotblokken, omgevallen en sterk overhangende boomen, stroomversnellingen, kansen en takken, waardoor de weg moest worden gezocht met huppen, bij of naast. De roekers verlangden naar rust, naar een bivak. Maar de oeven waren still, regens vonden we een plaatsje, vlak genooch om er een beschuivakje op te slaan. De mist verhoeven achter de bergen. De duisternis trad in het zwane begroeide terrain in. Eindelijk ontdekte onze voorman een vlak stukje terrein, waarop het ons aller grootste voorvalje een paar verlaten hutjes stonden. Gelukkig bevond er zich vlak bij een vrij geschikte en veilige ligplaats voor onze pannen. Op de Borneosche rivieren is het dringend noodig hierop te letten, want slaan 's nachts door een bandje de grasven weg, dan zijn de rotgoren dagen, ja weken ver van de bewoonde wereld aan den hangerdood overgeleverd.

De roekers legden de pannen vast, wij trokken ons tegen den steilen wal op aan de hopen en hooversvelden en betraden zonder angstikken den watten wal, zeer verhoogd onbedenk te vinden. De roekers waren niet minder in hun schik, want het maken van een bivak, hoe primitief ook, was in de tijds veldlagen duisternis, zeer lustig geweest zijn. Onze veldbedden vonden een ondoorens standplaats op een vloertje van rondhout met veel openingen. Kalin, heel rustig liggen zou noodzakelijk zijn, want daar het maken van bewegingen liepen de potten groote kans daar doorecht te schieten en zou de slaper in de rivier vallen — in veldlagen duisternis!

De rivier was rijk aan visch, dus ook aan kuismanen. We hadden onderweg serige van die gelaete beesten gezien. 's Ochttende bleek het, dat de omgeving „verpoven" was met bloedzuidgen. Eenige der niet minder geluete beschouwers hadden 's nachts haren gezien zich te vergasten aan ons bloed. Bij het verachalen der behloede klooven rukten er, naar ik meende een drietal voren stakken uit; het waren echter volggenogen bloedzuidgen. Ik had toen nog weinig rivieroverervaring.

Maar we deden een paar uitvoerige ontdekkingen ook! Voor een der armzalige hutjes stond een stuk van heeren van heerenkrallen voren. (Zie tekening). Dit betoekende een beschadje voor beestoren. Aan den stuk bevesten zich, elk in een hoop bevestigd: een takje in den vorm van een pijl en nog een recht takje. Mijn gastheer, een heerenkrallenman, vroeg aan een wilsloovigen roeker naar de betekenis. „O", antwoordde hij, „de beestoren der hutjes willen er mee zeggen, dat ze verrokken zijn om heeren te gaan zoeken en dat verrokken om ze te kunnen vinden, de richting van de pijl in woorden slaan". Het was dus een „Raag"-brief. Eenige heeren die Dajaka. Ze hebben geen vaste woonplaats, heeren geen land- of tuinbouw en

leven van het bosch. „Wilde" honig vormt de diep producten. Onze roekers hadden nog iets ontdekt, n.l. een beestorenplaats van waken-rot, waarmede ze dolhad waren. Ze bestond uit een bandje dikke barmboe van een lange rotting (Spannisch riet) hoog in de beestoren opgehoopt, onbeschikbaar voor waarmachtige dieren. (Zie tekening). Deze werd de rotting gevuld, de bandje losgemaakt. Een der barmboe's eegden de roekers zich toe. Dat is geen distal, maar beschreift de roek om aan den heeren, in de onderstelling, dat deze vrij „adeltig" was zijn, maar dat was niet het geval de roek was aangemaak. Gel beiden de roekeren aan een flinke portie der zeer beestoren, zijden gezeten duisternis man, maar de beestoren-rotting sloeg het aandacht op zeer vriededige wijze af. Kortweg weggen zou in strijd geweest zijn met de etiquette, waarop „velden" niet even goed gevuld zijn als wij!

Rozen van goed, veeren en bloed. Uit de oerwouden van Niue-Guinea, door R. Voorhoeve*.

Zoo heft de titel van het merkwaardige boek, waarin de schrijver vertaalt van de jacht op den paradijsvogel, het laatste made-artikel iedertijd van onze vrouwen. Ik las dit werk met groote belangstelling. De auteur heeft zelf op die vogels gejaagd en is volgens mijn opgaven, een beoogplaatst natuurwettenaar; een betrouwbare gids, die het werk niet schreef uit romantisch, maar om te laten zien hoeveel verdriet, ellende en narigheid de dameswilde over den Papoen heeft gebracht. Het is een waar boek, dat ik gaarne aan jong en oud ter lezing aanbeveel. Onder meer ontvingt de lezer er ook een goedden indruk uit van het tropische oerwoud, waarover zooveel anjante voorstellingen bestaan.

Gelukkig voor den Papoen, niet voor den paradijsvogel, heeft de Nederlandsche regering eenige jaren geleden de jacht verboden. Natuurbeschermers hadden al lang op dit verbod aangedrongen, omdat ze meenden, dat de vogels met ondergang werden bedreigd, wat echter onjuist was. Immers de jacht trof alleen de waarnemers na den paartijd, terwijl het geslacht zoo reusachtig groot is, de hennelaren zoo ontzaggend zijn, dat de wijze gewoone vogels, hier naar toe getrokken, onbereikbaar zijn.

Parijs slacht geen paradijsvogels meer, omdat er thans rust en vrede heerschen in de wouden van Niue-Guinea. Doet van het verbod was vóór alles bescherming der Indonesische bevolking tegen de jagers, overtoeters, ongure elementen, die van alle kanten naar 't goudland toestroomden. Maar mocht Parijs ooit weer omme denken bevelen zich te toelen met de fraaiste vogels op aarde, dan zou tegen de jacht geen bezwaar bestaan, mits onder strenge controle op de toelating der vreemdelingen, jagers en handelaars. Zoo zou de rijkdom van het oerwoud getrippliseerd kunnen worden zonder gevaar voor den Papoen.

Wie kent de vogel aan zijn naam? De eerste Europeanen, die de Molukken, het Costelijk eiland van den uitgestreken Indonesischen Archipel, bezochten met het doel de kostbare Kruidnagels en nootnagels te koopjen, zagen daar gedroogde vogelbuiden zonder peuten en zonder vleugels van zeldzame schoonheid, die de grootste belangstelling wekten. De bezorgers bewaarden dat ze afkomstig waren van „godenvogels“. De Portugezen noemden ze „normvogels“. De bekende Jan van Linschoten vertelt in 1596: „Ze leven in de lucht, altijd gekoond naar de zon. Nocht kennen ze op de aarde. Hun rustplaats is het paradijs“.

Daarom noemden de eerste Nederlanders ze „paradijsvogels“. Tot 1762 konde men in Europa geen ongeschonden exemplaren der

inziens. Zelfs tot het midden der vorige eeuw waren de vogels hier zoo goed als onbekend.

In 1852 bracht de beroemde ontdekkster Wallace met groote moeite een twaalftal levende exemplaren mee, die hij te Singapore voor f1200.— had gekocht. Een zeer hooge prijs, vooral in die tijden.

Wallace plaatste ze in den beroemden diorama in Londen, waar ze twee jaar in leven bleven en de bewondering opwekten der vele bezoekers.

De vogel behoort tot de kruinachtigen (zie beschrijving). Het mannetje is buitengewoon ijdel en pronkstiek, voortdurend in de weer zich op te poezen. Ieder veertje wordt door den anaval gekaaid. Het doet niets anders dan pronken met zijn schitterend schoon gekleurde veeren en hij schijnt zelf heel goed te weten hoe mooi hij is. Als de behaagdelijke onder de schooneste der vrouwen wijkt hij al zijn vrijen tijd aan het toilet. Thans kent men plus 120 soorten van allerlei wem en kleur.

Vernoochlijk leven er in de ontzaggendste streken nog meer. Het veertje maakt beklammend niet uit door kleversprucht en vormen van het gevlechte.

25. Het hanteeren van pijl en boog in Indië.

Mijn ouders bevoerden een tuik met een moesman. Zij hadden ook kippen. Ieder buitenman weet, dat kippen en een tuik niet bij elkaar hooren, omdat die dieren allen verruften. Ze dienen in een ren te worden opgesloten. Maar in den later herfst, wanneer de tuik op beem- en spruitkoren na hoog was en opgeruimd, liet mijn vader ze los. In dien tijd vermaakten een paar jongen en ik ons met hoogschieten. De pijlen maakten wij van hecht, stevig riet, dat in een waterland overal groeide en de dopjes van jonge vliertakken uit den boomval om den tuik. Wij maakten ze puntig af, tegen den zin onzer ouders, want ze vonden, dat dit bij het schieten gevaar opleverde. Mijn vader, de zoon van onzen inspanningsman, vond er wat op en de vaders en moeders wat gerust te stellen. Hij gebruikte geen vliertakjes meer, maar spijfers, die hij in het bevesteld der pijlen stak, den kop naar buiten. Wij konden dan ook beter ralken, omdat de pijl door de gewaite minder afweef, als er wat veel wind stond.

Op een goeden dag zag ik de kippen aan de bevesteld pikken. Ik dacht: „Dit zal ik jullie even alessen.“ Ik nam mijn schietgerij, miste en schoot. Een kip sprong onhoop, de anderen stoven uit elkaar. De eene bleef liggen. Ze was dood. Herwaartschieting. En dat was juist vaders bevestigingskip. Een mooi jong beest, tegen dien dag was ik ontleg mijn straf niet. De kip vertaalde naar de pan, de boog in de lucht!

Vele verhalen jaen nu dit jongensdrum woord-ik een drijschiet op verken bij op een klein eiland ten Noorden van Niue-Guinea. Ik had me bij een der pastorenske Papoea's gevoeld en gaden hoe hij met zijn boog een pijl door een wild varken had gedreven. Het beest bleef naardeed liggen. De bevestiging aan mijn kippen-jacht doemde plotseling op, en de kast kwam bij mij op, nu ook eens met een eeten boog te schieten. Ik bedachte een Papoeajongen, van naar schieting een jaar of veertien, dat ik zijn boog wilde proberen. Hij gaf me zijn wapen, ik legde er een pijl op, trachtte te spannen, maar het lukte niet. Ik miste de kracht. De jongen nam mij den boog af, spande, miste heel even en door streefde de lange pijl door de lucht naar de kruit van een heugen coconpalm, waar hij vast bleef zitten in een der vruchten. Een mooi schiet. Terzelftewel kook de kuisap mij aan. Ik voelde me als de handboten op het schip van onzen grooten De Ruyter, toen hij zijn gasten een knuf!

In den Indischen Archipel waren indertijd pijl en boog met het blansere de wapens voor de jacht en den oorlog. Door het verkeer over zee, de samrading onder elkaar, hebben de volken door heel de wereld steeds veel gewoonten van elkaar overgenomen, veel van elkaar geleerd. Ik denk aan weven, pottenbakken, landbouwmethe-

den, enz. Telkens staat men voor de vraag: is dit voorwerp, deze gewoonte, dit gebruik in een streek uit andere landen ingevoerd, of daar zelf gemaakt of ontstaan? Het schijnt, dat pijl en boog in Indië zelf zijn ontstaan, niet van elders zijn ingevoerd. Hetzelfde is het geval met het blansere en zijn vergiftige pijltjes. Hoogst merkwaardig is het, dat de natuurvolken zoo scherpzinnig waren, dat zij de afzetsomste vergiften, die men kent, aan hun dood dierstouwe wisten te maken. Eigenaardig is het ook, dat die vergiften, in de blaaskeken gebracht, zeer gewaagt zijn, in het maagdarmskanaal veel minder. De jagers namen de voorzorg om een flink stuk vleesch, van de wind heen, weg te walden. De vergiften verbraken ze uit hoornesappen, die ze in een blad boven een waartje inladden (die bevestiging) waarna ze er nog veel andere vergiften en andere stoffen aan toe voegen.

Merkwaardig is de wijze, waarop indertijd een volkstam op Timor van pijl en boog gebruik maakte. Bij het schieten springen de mannen op en neer. Waarom? Dan kan de vijand ze niet raken!

In den oertijd stond er een wondergroote boom aan het strand van Zuid Niuru-Galnea. Hij hing vol vruchten van allerlei vorm en grootte. Daar kwamen de deerna's met hun steenen bijlen. Ze knipten in den stam. De boom begon te wankelen. Eindelijk viel hij om. Samen-zige visschen waren nu op het strand gevallen, andere in het water. De orate werden de zeevander-, de hante de overvisschen.

Die deerna's zijn de beestenstaartige geestelike machten, die in de verbeelding der Papoea's de meest fantastische vormen aannemen: machten, die werken en nog werken in de natuur. Elke deerna heeft zijn eigen functie. Hemel en aarde zijn vol van die deerna's. Men moet ze tot vriend houden, goed stemmen, de plaatsen waar ze wonen, ontzien. Men raag er geen hoort of handse kappen, niet huld roepen.

Geheine seltin meesten trouw aan lewjdings- en andere plechtigheden houden op straf van overvloedigheid der okkara, vrucht-boomen, manoesen en dieren. Grotezake boesten en plechtigheden gingen er mee gepaard. Die opzinnige manoesen waren een kervale van klank en kleur, vertellen de paters in hun boeken. Bij de lewjdingsdiensten der vroeger zoo gevreesde geheine seltin werden bv. de oude mythen over het ontstaan der zuggalraen gespeeld. Elke boom, elke plant en elk dier heeft zijn eigen deerna, voorgesteld door fantastisch versierde figuren. De toelooing stelt de zee-arendeerna voor. Bij de voorstellingen sprak men niet of heel weinig. Wonderbaar verdoelen gaven duidelijk den aard der geesten aan. Men lette op de groote visgale van den deerna. De geelries der spekers gaan vaak schaal achter een scherm der prachtige paradijsvogel- of casuarivoren. De voorstellingen, die de bewondering afbeelden van de weelike Europeanen, die ze hebben gezien, volgden op elkaar met een verschil van twee à drie weken. De Papoea's koesterden ze als iets heiligs.

Er gingen gevooften mee gepaard, die onmogelijk konden worden toegelaten. Ze deernakwoorden de menschen. Serding en Bahtar meesten ingepijpen, hooe jurester heiden het ook vonden. De oude maatschappij is aan de kust verdwenen. De herinnering er aan leeft voort in de boeken van ethnologen en paters.

57. De neushoornvogel behoort tot de merkwaardigste vogels in Indië.

Tot de merkwaardigste vogels, die er bestaan, behooren de neushoornvogels. In, door het bezit van een hoogst eigenaardigen snabel; in, door hun merkwaardige wijze van reizen; in, door hun wijze van vliegen; in, door hun stemgeluid, dat tot op enkele kilometers ver hoorbaar is.

De vlucht is bijzonder karakteristiek, nu weer stilstand, dan weer glidend.

De vogels nestelen in holten in den stam van heuge boomen. De merk op, dat tropische heuge boomen veel hooger zijn dan die der gematigde streken; onze dopgetrouwe zijn er laag bij. Hun nesthol is volgens H. en H. Hartels (*Tropische Natuur* 1887) zeer groot: lang plm. 50 cm., hoog plm. 200 cm., breed plm. 10 cm. Wanneer het wijfje eieren gaat leggen, zoekt ze een dergelijk hol op en maakt het dicht, daarbij vermoedelijk niet geholpen door het mannetje. Het eietermateriaal bestaat hoofdzakelijk uit de uitverspen der hakenoren zelf. De inheemische bevolking op Sumatra vertelt, dat het ♀ mannetje is, dat zijn ega met loom verschaft, daarbij een opening vrij laat, maar die hij hoermand sluit, als hij merkt, dat een ander mannetje in de nabijheid is geweest. Het vrouwtje sterft dan den hoogstdood, gevolgd van jaloeziesheid!

Op Borneo is de vogel de personificatie van kracht, snelheid en glansheid. Het is dus te begrijpen, dat de Dajaks hem magische kracht (toewerkkracht) toekent. Het is een merkwaardig gezicht die vogels in de formatie van een luchtvlot van vliegruachines over de wouden te zien vliegen en evenals deze kan men ze van heel ver zien en hooren.

Een der soorten bezit een snabel, die zoo hard is als leer. Een andere bezit 'n sponsachtige samenstelling, zodat hij, hoewel heel groot, toch licht is. De Apo-Kajans (Midden-Borneo) verdoeren er de voorkeur van hun prauwen mee. Mischien wel in de meening, dat ze de hoorn snelheid willen verbeteren, gezien de magische kracht van den vogel. Die Dajaks plaatsen de kerfers en de heel lange veeren van een bepaald soort op hun krijgsroeden en -speren. Ook al weer 'n goddienlijke overzeedigen: verlossers van kracht.

De lange staartveeren mochten indertijd alleen gebruikt worden door mannen die een of meer koppen hadden gesmeed en ook door de hoogst geplaatsten in hun maatschappij. Een is goed ingelicht dat stelde die lange veer één gesmeed leij voor. Ik zag op mijn reis een heel oude man, die bijzonder gerespecteerd werd, hij droeg bij hoogtijden 'n krijgsroed met tien lange veeren. Nu is hij dood, en ook het koppenveeren behoort tot de geschiedenis.

Bij veranderingen van bamboekokers, wapens, enz., speelt de snabel

een groote rol. Van den heuden snabel traken de Dajaks van Apo-Kajans fraaie oerchamers en „kissopen“ voor den riem, waarmede ze hun slagvaard om het middel binden. Ik las in een publicatie, dat de Dajaks er ook hechten van ruzen voor hun ruzand. Voor snover zij bekend is, worden deze alleen gemaakt van hout en hartboom.

58. Jongelingshuizen.

Op de Noordkust van Nieuw-Guinea vallen in het Oosten groote heugte gebouwen op (zie teekening). Dat zijn de tempels, de jongelingshuizen. Wanneer men bekeukt met welke primitieve ingeschilderde en ziele opgericht, is men verbaasd over het leunen der Papoen! Aan den buitenkant zijn ze versierd met uit hout gesneden groote figuren, die menschen, vissen, vogels en andere dieren voorstellen. De beeltenis er van is niet meer bekend. Het was felachtig wat de fornicatie te voorkomen wat te brengen, in 1924 zag ik aan het Santanmeer, dicht bij Hollandia, de laatste bestaanspunt in het Oosten, o.m. de afbeelding van een varken, bereiden door een man, die klaarlijkstijl een Nederlandsch bestuursambtenaar moest voorstellen.

In tegenstelling met de opvattingen der Mohammedanen, is het varken bij de Papoen's een geliefd vee! Een Europeesch kunstenaar met dien ambtenaar op een dijk van hebben geplaatst.

In die tempels overnachten de jongelingen. Ze bestuden veel zorg aan hun kapsel. Om er tegen te waken, dat het onder het slapen in de war raakt, rusten ze met den nek op een bankje, diéwijl frons beneden. In die tempels wordt ook heel gevierd na 'n gelukkige vischvangst en na gezamenlijke krijgstochten. Binnen bevinden zich de reusen voor de sarkescajari, vischgerei, kleine praeruijen, wapens, trommen en fluiten. Die fluiten zijn heilig. Bij het naar buiten brengen worden ze met steenen overdeken om te beletten, dat vooral de vrouwen ze zien. De toegang van het heiligdom is voor vrouwen op doolstraal verboden. De fluiten vormen het middelpunt van den geheimen eredienst. Dan worden ze gespeeld, wat den Europeaner heel eervollijk toelijkt, maar indertijd heel veel oefening vereischt. De „groenen" onder de groote jongens maaken het hooren, waarvoor bepaalde regels bestaan. Onder het spelen bewegen ze het lichaam, wat hun veel inspiratie kost. Eindelijk raken ze uitgeput. Het heele lichaam heeft, de spieren trekken samen, heugte atalpen zijn het gevolg. Dan is de geest in hen gevaren, ze staan met horn in verbinding. Het is dus wel te begrijpen, dat die fluiten heilig voor de Papoen's zijn!

Ik had me van het bezoek aan den tempel in een dierje aan het Santanmeer indertijd veel voorgebeeld; de p.l.m. vijfden meter heugte tempel was leutig aangevoeld, het was binnen heerlijk koel, maar er was niets te zien! Alles was opgevoerd! Het bezoek van den bestuursambtenaar, met wien ik reisde, was van tevoren aangekondigd, zodat de menschen gelingsheid hadden gehad de heiligdommen te beschermen tegen profane blikken!

In het grijze verleden spreekt men van een eiland in den Indonesischen Archipel, dat fabelachtig rijk aan goud moest zijn. Men was hiervan zó overtuigd, dat de Portugeezen in 1520 zelfs een expeditie afzonden om dit goudeland op te sporen! Maar zonder succes. Toch waren allerlei overleveringen er op, dat in Indië goud moest zijn gevonden. Wetenschappelijke onderzoekingen toonden aan, dat noch Java, noch de eilanden ten Westen van Sumatra rijk aan goud konden zijn. Eensvel kwam het edele metaal op tal van plaatsen voor, z.n. op Bornoe, vooral in het N.W. van dit groote eiland. Daar hebben Chineezen tot ongeveer het einde der vorige eeuw stelselmatig goudvelden bewerkt. Die Chineezen vormden krachtige maatschappijen, *expedities* in het klein, die zich heer en meester van het land gelyken om het Nederlandsch Gouvernement heel wat last hebben gegeven om ze in te zagen, dat niet zij, maar Nederland daar heer en meester was.

In den loop der jaren werd het bekend, dat in vroeger tijden op verschillende plaatsen, o.a. op Sumatra, heel veel goud was gewonnen door de inboorliche bevolking. Maar waar, dat bleef het groote geheim. Tot er in het laatste der vorige eeuw in afgelopen streken ontdekkenden van oude mijngraven en patten weelderig ontdekt, waaruit bleek, dat daar systematisch mijnbouw was uitgevoerd. Dit was het sein tot verder onderzoek. Er ontstond toech een soort goudkoorts. Yeken, die een paar stevige boenen en een steek lichaam hadden, trokken de hinnenlanden van Sumatra, Celebes en Bornoe in op jaeri naar concessies voor mijnbouwkundig onderzoek. Er werden exploitatie-maatschappijen opgericht, die z.g. prospectors, mannen van de praktijk, uit het naburige Australië lieten komen, voor meer deskundig onderzoek. Laboratoria op Java ontvingen monsters van gesteenten tot onderzoek, als er maar iets geels in bleek, dacht de gelukkige ontdekker — aanvragen waren volkomen leuk! — aan goud. Een enkelde heer heb ik opgetogen ontdekkers tekeer moeten stellen, omdat hun monster gesteente waarlijk een pyriet, een ijzerverbinding, en geen „goudristallen“ bevatte. Maar, goud was er! Talrijke maatschappijen werden er opgericht met talloosom kapitaal. Iedereen speculeerde in goudhandel. Sommige aanbieden stegen met spanning tot een leers van boven de 1200! Geld konde men om maar te kunnen gelden. Tot de „krah“ viel. Miljoenen waren er verloren, talrijke huizen van een villa'sje in 't Gooi, verdwenen. Enkele maatschappijen hadden success, vele niet. Verroosde machines in de wildernis hebben de heerschering van teleurstellingen eevrige jaren lewendig gehouden, maar de tropische natuur heeft ook die voorvrees weggevaagd. In Zuid-Oost Bornoe exploiteeren thans nog ontalagen Japansche verkleeden een verlaten mijn. Dit wereld is als hinnenland.

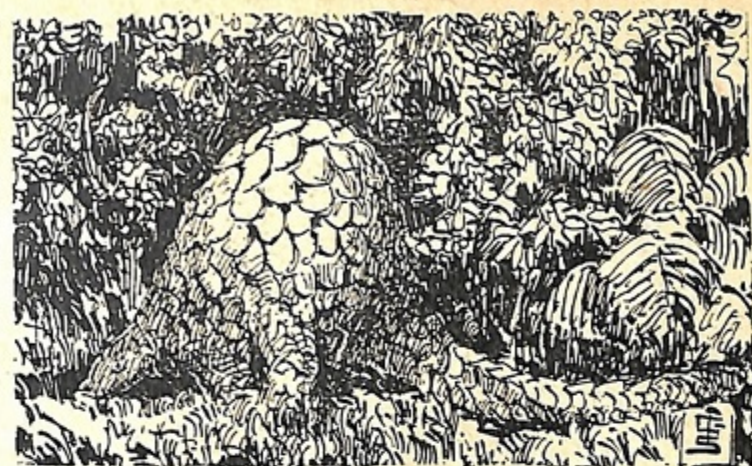

Stofgoud komt op tal van plaatsen in het zand van den rivierbedden voor, z.n. op Bornoe. Als in de machtige Barito door langdurige droogte de waterstand heel laag geworden is, treden de vissers, gewapend met een sein of meer kogelvormige groote rap, er op uit om stofgoud te „waschen“ (de teekening). Ze schoppen er een paar handlen vol rivierzand in, heelen den rap tot den rand in het water, en brengen hem in drukkende beweging. De aarde vloeit met het water weg, een paar bijna onzichtbare korreltjes stofgoud blijven er achter. Deze manier van goud winnen is heel groote luiheid. De vissers staan den heelen dag tot de heusen in het water, blootgesteld aan de brandende zon en verdienen met die arbeid 1.00 tot 1.50 per dag.

60. Een krijgsmantel van schubdierhuiden.

Op mijn reizen door Borneo zag ik een krijgsmantel, gemaakt van schubdierhuiden. De schubben zijn hard, zoodat ze bescherming bieden tegen pijltjes uit het bekende Dajaksche blaasroer en ook min of meer tegen de slagen met het zwaard. Ik zag er maar één, zoodat een dergelijke mantel vermoedelijk een groote bijzonderheid vormt. Ik wilde er daarom gaarne meer van weten, maar niemand kon mij inlichtingen verstrekken omtrent het dier uit welks vellen de mantel was gemaakt. Ik was dus op de literatuur aangewezen. Toevallig viel mijn oog in een populair werkje over planten en dieren van Borneo, geschreven door een doctor in de natuurwetenschappen, op den titel: „Het schubdier, een natuurlijke mierenval”. En hierin las ik onder meer het navolgende: „Het dier leeft uitsluitend van mieren, die het met zijn lange, kleverige tong bij honderden opslikt. Maar af en toe valt het hem zwaar zich met die kleine, zeer beweeglijke beestjes te verzadigen. Het beest is pienter! Op een sukkeldrafje onderzoekt het de omgeving om te zien waar zich door het oerwoud een mientrek beweegt. Vindt het er een, dan legt het zich rustig neer. Doet alsof het dood is, na alle schubben te hebben opgericht. De mieren stroomden toe, verrukt over het kostelijke buitenkansje een dood dier te hebben gevonden. Ze krabbelen, onbewust van gevaar vlijtig door de schubben. Wanneer het dier van meening is, dat er genoeg mieren voor een rijkelijken maaltijd op hem omkruipen, klapt het plotseling met een flinken slag de schubben toe en draaft dan naar een plas in de nabijheid. Hierin neemt het met opgezette schubben een bad. De mieren kruipen uit hun gevangenissen, zwemmen naar de oppervlakte. En nu likt het dier ze met zijn lange tong op”.

In zake verhalen van reizigers over Indië ben ik wat wantrouwend. Die schrijvers moeten interessant zijn, anders vinden ze geen uitgevers. Dezen zijn ondeskundig, kunnen geen contrôle uitoefenen, zoodat ze er wel eens in loopen! Ik keek daarom mijn boekenkasten eens na en trof in een der uitgaven van de Vereeniging voor Natuurmonumenten in Indië kostelijke foto's van het Javaansche schubdier, waarnaar bijgaande teekening is gemaakt. Dr. K. W. Dammerman, een bekend Nederlandsch geleerde, had er een tekst bij geschreven. Dat was dus betrouwbare lectuur. En wat lees ik daar? „Omtrent de wijze, waarop het schubdier zich voedt, gaan de wonderlijkste verhalen. Het minst zonderlinge is het volgende: het dier houdt zich dood bij een nest van termieten (de z.g. witte mieren) of mieren en steekt met open bek de tong uit. De mieren komen in drommen op de kleverige tong af en onze looze vriend heeft niets anders te doen dan telkens de tong in te trekken als deze vol mieren of termieten zit. Nog mooier is het verhaal, dat het dier zich niet alleen dood

houdt, maar daarbij zijn schubben opzet, waaronder de mieren kruipen in de veronderstelling met een dood beest als een welkome buit te doen te hebben. Zoodra alles vol zit, sluit het met een hoorbaren klap de schubben dicht en eet op zijn gemak de plat gedrukte insecten op. Maar de kroon spant het verhaal, dat het schubdier als het de onnoozele insecten heeft verschalkt, te water gaat, zijn schubben weer opent en de mieren, die dan op het water drijven, maar voor het oppikken heeft. Het is juist, dat het dier zich bijna uitsluitend met termieten en mieren voedt, maar het doet dit eenvoudig door met zijn stevige klauwen de nesten open te breken en de buit met zijn kleverige, lange, van voren afgeplatte tong op te likken”.

Vergis ik mij niet, dan is het schubdier het eenige tandenlooze zoogdier in den uitgestrekte Indonesischen Archipel.

STICHTING INDISCHE DOCUMENTEN

61. Als de ziel zich van het lichaam scheidt.

Na hun dood scheidt zich de ziel, de geest, het levende van Toradj's in Hahien-Celobis en ook die van de met hen vermoedelijk verwante Dajaks op Borneo van het lichaam. Dit, is zij zo naar geesten blijven roemen, waerom rond. Ze verlangen er naar om naar den geesteswereld te worden gebracht om zich daar te vereenigen met hun tegenwoeten, hun familieleden. Ook de bevoeren zelf verlangen er naar, omdat ze steeds kans loopen door die geesten te worden meegewonen, met andere woorden dat die levenden steeds gewaar loopen te starven, zoolang die geesten nog niet in den hemel zijn aangeled. Er hoort nog bij, dat de levende familieleden zich allerlei beperkingen moeten getroosten, niet vrij in huis doen en laten zijn. Angst en vrees heerschen er in het dorp. De geesten leidt men naar het ziekenland onder gezang, onder het maken van danspassen. Feestlieden en talrijke geestelijken vleuen dit, wat wij noemen: het doodenfeest. De priester, de leider bij de Dajaks van S.O.-Borneo, roept de geesten der voorouders op uit den hemel om die der overledenen — het zijn er steeds eenige tegelijk — naar het hiernamaals te bevrigen. „De voorouders zijn aangekomen”, zegt priester. Hij geeft het beken om te vertakelen. In eenentwintig gesongen, rijk van inhoud, schikt hij de zeer lange en moeilijke reis. Dagen en nachten blijkt het gezang. Bij de Toradj's wordt de lange weg voorgesteld door in een geestesling voortdurend rond te loopen. De richting, waarin de marachen dansen, is van rechts naar links, dus met de zon mee. Zijn de geesten aan de voorouders over gegeven, dan is de richting omgekeerd, waarna men wil aangeven, dat de terugtocht naar de aarde is herest. Met deze doedendans is dus de voorstelling gegeven van de reis naar den hemel. Ook andere dansen hebben in bepaalde betrekkinge.

Voor ons Europeanen zijn die verschrikkelijke dansen heelmaal niet opwekkend. Wij vinden er taal en verstand. De bewegingen zijn langzaam: een paar passen naar links. Even stilstaan. Een stap vooruit, een terug. Dan over een paar passen naar links, om. Een hoek macht door, begeleid door het rhythmische van gongslagen. De mannen op een rij, de vrouwen ook. Allen zingen een zeer eenzijdige melodie. Die passen en die zang, ween en uren achter elkaar, geven echter een menschen het gevoel van groote rust en naligheid. Levensdij zijn de krijtschansen. Maar men is er nu een kwartiertje uitgeleken!

Hij zieken danst de medicijnen om den patiënt op het gebied van de trane. Met groote, soms woede sprongen. Uren, nachten duurt dit. Hij of zij — er zijn ook vrouwelijke priesteressen — drift daarmee het ziek mensche principe uit. Ook dit dansen heb ik kunnen filmen

bij verschillende Dajakstammen. De stammen, die nog van de jacht leven, kennen dierodansen. Door houding van lichaam, manier van loopen, toetsen ze op meestelijke wijzen de dieren na waarop ze jacht maken. De marachen zijn veel van aarding, dat ze nu het handen van die dansen meen op jacht zullen hebben.

Op Java komt men tal van dansen. Hierin rekent men ook het geven van voorstellingen, waarbij fraai geleede mannen en vrouwen — de beekeling — toonechtelken opvoeren, waarvan de beekelen ontfloed zijn met oude, heilige geschieden. Een zeer bijzondere vorm van dansen heet mee aan de hooven van vorsten, waarbij priesteressen van den bloede optreden.

Hij of deze dansen dient men heel goed in de Javaansche godschetsverreeld thans te zijn, wil men ze begrijpen om er van te genieten. Waar dit slechts voor heel, heel enkele Europeanen is weggelegd, is het aantal van hen, dat er van geniet, uiterst gering!

Tusschen mijn reizen 18000 foto's, die betrekking hebben op het onbegrijpelijk groote Indië, bevindt zich een heel oude. Ik wensch, dat ze ruim zeventig jaar geleden is gemaakt. Zij stelt den vorstderoverenden Boeddha-grotheerd op Java, den Baraboeider, voor... als uiddijktoren! Op het hoogste punt was toen een gebouwtje opgericht, zonder wanden, zoodat het afzicht door niets werd belemmerd. Het halfrond van het monument langs kostige in steen uitgehouwen trappen was moeilijk, maar normaal boven gekomen, vergift men die zwaarigheden, getroffen door het overvloedigst schoone gezicht op het landschap!

Gevoelge kunstenaars moesten het vele, vele zinnen gebeden zijn geweest, die deze plek als plaats voor een heilig grafmonument hebben gekozen! Een paar beelden raster van den voet stond in „zijn tijd“, vijftig jaar geleden, een eenzijdig betelstele, toen beheard door 'n sympathiek oud-Duitsch militair, tevens oud-plantar.

Het logement was bekend om zijn goede tafel, zijn zindelijkheid... en zijn baas! Hij had van deskundige log's in dien loop der jaren zoodat opgesteld, dat hij de geschiedenis van het monument vrij goed kende en ook de beteekenis van de kilometers lange voorstellingen, langs de vele galerijen in steen gebouwd. De toerist, volstrekt loek op het gebied van het Boeddharma, nam van monument en schoone natuur de aangename herinneringen mee naar huis.

Waarvoor de logergelegenheid ook stelde! Om van de oplemat der zon en der volle maan van den top van het bouwwerk te genieten. Ik wil mij niet aan een beschrijving wagen, trouwens, ik geloof ook niet, dat het mogelijk is in woorden uit te drukken, hoe schoon die wereld was! Eens heb ik het meermalen. Maar de indruk was zoo overvloedig, dat ik het schouwspel nu nog voor me zie.

In het midden der vorige eeuw hechtte men weinig waarde aan de steenen reliëfs der oudheden op Java. Het zijn er velen, vooral op Midden-Java. Voor de tempels stonden vruchters, groote steenen beelden, (zie teekening). Men lette op de twee Jantons, beelden links, door geplaatst om een denkbeeld van den oorsprong van 't beeld te geven. Die tempelvruchters zijn van de meest uiteenlopende soorten: wovon sommige der versiering, door slangen ontrent, een zwart kruis in de hand; ronsachtige geweldderaren, maar ook voornamst vorstengestalten, verijnde figuren of zelfs vriedelijke beschermgeesten, beschermers der wet, in dienst van het Boeddharma, om de zalverheid der leer tegen alle overtredders, goden zoodat als menschen, te handhaven.

De waarde der heiligdommen werd erkend. Met groote toewijding trachtte ons gouvernement door deskundige hand te redden wat er nog te rekken is. De Baraboeider is geen uitzondering! In 1907 is met de restauratie begonnen, in 1911 was ze beëindigd. Aan den in 1913

ingestelden oudheidkundigen dienst is de zorg voor het herstellen en bestuderen der oudheid monumenten opgedragen.

63. Het africhten van jachthonden.

Het menschen is ezel, heel ezel! Hoe ezel is niet bekend. Wellicht ± 300.000 jaar. Onder de eerste menschen hebben zich enkele gewieën bevonden, evengoed als dit thans nog het geval is. Die enkele uitsteekers hebben gevulde ontstekingen en uitbreidingen gekregen. In naam het riel, waarmee werd aangeleerd, dat rielen veel sneller kracht neemt dan slaepen; het vuur, dat de menschen gedurende den tijd in staat stelde in holen en grotten het leven te behouden, het vuur te koken om het verteerbaar te maken; het zaaien, potten en planten, om van zoo groote betoversers voor de voedselvoorziening. En uiteindelijk het tekenen van dieren, waarvan vermoedelijk de jachthond het oudste is. Die hond was voor den mensch van groot nut, want zonder hond kon hij niet jagen en de jacht leverde hem het noodzakelijke vleesch. Nu nog worden in den onmetelijk grooten Indischen Archipel stammen, die voor een groot deel van de jacht leven en die ook uitstekende jachthonden afleveren. Het eigenaardige van het hondensysteem bij die stammen is dit, dat ze heel slecht voor hun beesten zorgen en deze daarom altijd hongerig zijn, zelfs 200 erg, dat ze gaarne leeren rieden en schoenen eten. Op mijn reizen in het diepe binnenland van Bornoe droegen wij er altijd zorg voor allen wat leer was, vervoede in blinden of stalen koffers op te leggen! Sul zijn die raagde scharnierde ook in hun gewone doen. Maar liet de baas de rugmand omhangen, naar de kuis grijpen. Dan zijn ze plotseling één en al vuur. Omdat ze vreemde, dat de jacht ook hun raagde wil vallen? Voor goed afgerichte jachthonden vragen de menschen heege samana, of betje gongol, ze rullen ze in tegen waardevolle zaken. Er zijn geen beter africhten dan de overlevende Poesan stammen op Bornoe. Vermoedelijk wel, omdat zij nog echte jagervolkjes zijn. Op jacht vallen de honden de opgespoorde wilde vorken en herten aan, waarbij ze niet haastiek zijn, dat ze liever zwane worden opdoen dan af te slaepen! Ze houden het aangevalen dier zoodanig vast tot hun baas met kuis en kapesen komt om het af te maken. (Zie tekening). In het bosch heeft de Dajak zijn kledendoek tusschen de beenen doorgesnaaid.

Een overlevendheid van de Indische honden is deze, dat ze niet biffen, maar hollen en jaken. Menigen heeft de „gladkous“ om hun gjerat wel eens of meermaals in zijn leven naar onbewoonde eilanden veruensch!

De jagers doen hun stierste best de jacht te doen slagen, wat zeer begripelijk is! Maar hun methoden zijn in onze oogen zeer eigenaardig. Proben onder de jacht doen ze heel weinig, omdat grotten de baas op succes veruenschert. En dan spreken ze niet de gewone taal, maar de jagertaal. Soemige woorden mogen ze niet uitspreken. Daarom ontwijkt men ze, vertelt Dr. A. C. Kruit van „zijn“ Tharadjé (Bidden-Coloban). Houdt het de „Jurige“; bloed het „zje vocht“.

een hat heet „rast“; vuur noemt men „de rouie“; kapesen „troomel-
stok“; riet „mossesieren“, enz. enz. De woorderdijet is lang. Er
komt bij de jacht nog veel meer kijken. Maar alle handelingen hebben
tot doel zich zamen te veruocheren, de boesgesteren, de boesgesteren,
de menschen van het wild, niet te ontuocheren.

64. Naar de eeuwige sneeuw van Nieuw-Guinea.

Op het koude maanland wij den weg door het oerwoud zoeken. Het terrein was buitengewoon zwaar, needde we om niet in de ravijnen te vallen, ons aan talloze steenen vasthouden. Voor de zwaar beladen koeien was dit heel hinderlijk, maar het waren postgids Djakos, die voor geen kleinje waren vervaard. Om elf uur 's ochtends gebrachten wij meestal den warmen maaltijd; rijst met een stukje vleesch. Dit eenvoudige „steentje“ smaakte ons altijd als de maaltijd thuis, maar des heer koeien we heel weinig naar binnen krijgen, want de rijst smaakte sterk naar petroleum. Op expeditie is de rijst vooral in gebruikte petroleumkisten, eerst goed schoon gemaakt. Maar dat gebeurt wel eens met 'n „Franschen slag“. Weggevoerd konden wij die rijst ook niet, omdat onze voorraad krap was. En zoo maanland wij die lange dagen „petroleum-rijst“ eten.

Dit is een klein stukje uit het verhaal van Jungkars over zijn tocht naar het sneeuwgebirge op Nieuw-Guinea, die tochten tot deed had aanzien te krijgen met de bewoners, menschen, die nog troost een Europeaan hadden geëen en nog in het steentijdperk verkeerden. In geen enkel hadden de onderzoekers iets van bewoners gezien. Kleinlijk ontdekten ze een hutje.

Er was ook een soet pad, maar dit reukten wij kwijt en weer maanland wij niet kunnen. Bij en koeien om weg baren. Plotseling zagen wij sporen van menscheleke aanwezigheid, n.l. een behouden veldje. Men dient bij 't zoeken van aanzien met Papoos's in het Nieuwland uiterst voorzichtig te werk te gaan, want bij het zien der vreemde vreemde schakten ze of in het oerwoud of ze gaan schakten met hun gewaardijde pijlen. Op het veldje bevonden zich drie vrouwen met eenige kinderen. De vrouwen bleven getakking staan. Ze toonden zelfs toeziening, toen wij ze kuden en spijetjes voorhielden. Vooral toen die schitterende, hevig bevoerde artikelen in hun handen overgingen. De kinderen schreeuwden erbarmlijk, maar hiervan trokken wij ons niets aan. De verhoeding werd zelfs vreesachtig toen ik een oude vrouw een schitterend snier kuden om den hals hing. Met gebaren bekeken ze om dat ze ons twee witten hebben maar hun schik bij gelogen dorpje. De vrouwen daar waren eerst heeltemaal niet vreesachtig tegen ons, maar het duurde niet lang of elk spoor van vriendschap was verdwenen.

Tot wijns spijt kan ik er niet meer van vertellen. Ik raad elke lezerint aan om over de interessante verhalen der ontdekkingstochten op Nieuw-Guinea te lezen, o.a. ook het werk van den bekenden art-onderzoeker dr. H. J. F. Bijlmer: „Naar des achterhoek der aard“. Uit doorgelike verhalen leert men, dat „de wille in een Daarom“²² logisch denkt, maar goed en in elk opzicht zijn plaats (Midden-Celbes) der menscheleke waard is.

Het sneeuwgebirge op het bergste Nieuw-Guinea werkte verwonding als een magneet. Reeds in 1623 had Jan Carriens het van een zij opgemerkt. Maar men geloofde hem niet! Eeuwige sneeuw in de tropen, dat klonde niet! Immers op den hoogsten berg van Java, de Smeroe (3676 m.) konst ze niet voor. En hoe hoog maanland de sneeuwbergen op Nieuw-Guinea dan wel niet maanland zijn. Maar men bevestigde toch in den loop der jaren, in 1881 en 1888 kwamen er weer bevestigde britten en nu zeer bevestigde! Men namte expeditie uit, die van uit de kust lange groote rivieren met haar gewaardijde stroomveranderingen 't koeienland betrokken, daarbij geholpen door de handige en postgids Djakos. Vele waren de toeziening, een gevolg van diekten, het zware terrein, enz. Maar eindelijk, eindelijk in 1900 kwam men de eeuwige sneeuw aan den voet van 'n steilen oerwoud (de koeienberg). De expeditieleden waren in uitgeput om ook deelen koeienland te overvaren. Dit hakte in 1913. Het bleek, dat de Wühel-minstap 4730 meter hoog was. De hoogte van den bekenden Mont Blanc is 4810 meter. Eene der steunvoldigen, tuuten, verhoedende, Nederlandische onderzoekers!

Vertelt u eens iets over wilde beesten, h.v. krokodillen", vroegen mij eens een hoofd der school en een leeraar.

Op mijn reizen door Indië, waar ik plan 20.000 kilometer heb afgelegd, heb ik nooit een tiger gezien, één en één, eens de voetsporen van een menscheem en enkele indien een krokodil. Eens was heel dicht bij. Ik had het heel gemakkelijk kunnen filmen, maar ik heb dit niet opzet megalaten. Waarom?

Omdat de beschouwers er door gestijfd zouden worden in hun meening, dat Indië „vergreven" is van gevaarlijke dieren. Wat geheel onjuist is. Door de vele films van wilde dieren, de verhalen van jachtavonturen in het oerwoud in Iederen er van overtuigd, dat men in het bosch steeds op zijn pal vive moet zijn. Dat is ook zoo, maar een andere redener kan moet er voortdurend op letten niet over worden te straffen, niet vast gebonden te worden door doorns of er zich aan te bewegen. Doorkloppend moet men acht geven op heel kleine beetjes, de vaakverrege naar bloedzuigers. Een Dajak werkte eens op, terwijl hij bezig was zijn boom te zwaren van bloedzuigers, die er bij trouw aardingen: „In het bosch slacht ik die voor den mensch, alleen de bloedzuigers vallen hem aan". En juist die steringen vergallen met de doornstralen het vertijf in het oerwoud. De groote dieren verschuilen zich. Een heel heel enkele keer ziet men ze. Nu gaat men hier in patria gevechtbeeren. Stel eens, dat er in Ierland een dulle heid is en ergens bij de Zwarte Zee ook een. Is dit nu een bewijs, dat heel Europa er van vreesd?

Welnu, Indië strekt zich uit over een afstand van Ierland tot over de Kaspijische Zee in Azië.

Krokodillen komen op verschillende plaatsen in Indië voor. De bevolking vreesd ze niet. Ter illustratie een berichtje, overgenomen uit het Semarangische dagblad „De Locomotief", die het weer antwoorde van de te Madan (Sumatra) verschijpende „Dell Courant". „Een Maleisch meisje van vier jaar handde onder toedicht van huse moeder in de rivier bij huse. Ploetseling werd ze door een krokodil gegrepen. De moeder schreeuwde om hulp. Van alle kanten kwamen mannen toegesnel. Ganswaard sprongen ze in het water of in de passaven (bootjes). Ze slaagden er in het snelle naar een sandplaat in de rivier te drijven, driehonderd meter ver.

Met stollen en mannen wdden ze het beest aanvalfen. De vader sprong vooruit, een mes in de hand. Met enkele diepe steken maakte hij het af." Ik merk op, dat zoo'n beest met één slag van de staart een mensch doodt. „Het kindje werd zwaar gewond, leefde nog. Het werd noodwendig naar het toevallig dichtbij gelegen ziekenhuis gebracht, waar het door goede zorgen in leven werd gehouden."

Die krokodil was volgens de opvatting der dorpsbewoners geen gewaardijk die. Het had zich daarnaar vergist. Een krokodil, die bij

een kanoegang (dorp) haast, is immers niet gevaarlijk. Een bewijs daarvan was dit, dat het kindje kon worden gered."

In Indië beschouwt de bevolking op veel plaatsen het dier als haar beschermwant. Bij de Dajak zijn ze de dierseren der machtige rijksgoden. Ze hebben een menscheelike gedaante, maar reuzen die naar krokodil aan en op aarde te komen. Ze waken ook over den vogel.

66 Keien die als „mes“ dienst doen.

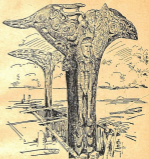
Ik zeef naar mijn zakken om een touwtje op langte te snijden. Het raasje bezaaid ik in een geschieden zakje met het oog op het wester, waardoor anders kostelijke vlieken in mijn jasje zouden ontstaan. Maar toen ik het rasje geopend had, had mijn Javanische chauffeur 't vraagstuk al zonder men opgelost, id. met behulp van twee keien. De een diende tot aanheft, de andere tot hamer. Hiermede had hij de vlieke van het touwtje op de juiste plaats verbrist. Ik heb mij heel vaak verbaasd over de groote handigheid van de menschen in den grooten Oost! Met welke geringe hulpmiddelen ze zich wester te behelpen om franks of merkwaardige voorwerpen te maken! Met behulp van stenen bijlen en vuur hielden de Papoens boormannen uit ons er prouwen van te maken die ze voorwerpen van kostelijk snijwerk. Een der merkwaardigste uitingen van handigheid zag ik op de verre Timorbar-eilanden, in het Oosten der Molukken. 't ar maakten de vrouwen van schelpen heel mooie armbanden. Pater Geortjens beschreef de fabricatie in „Het Indische Leven“, terwijl hij me ook een foto verzond.

„De schelpringen“, vertelt Pater Geortjens, „maken den trots uit van de Timorbarische vrouw. Ze worden gemaakt van het platste onderstuk van de musserchelp. De vries er naar is zeer groot, het scharbeel betrekkelijk gering, zodat een niet schelpringen tot de kostbaarste idiositeiten der vrouw gerekend wordt. De waarde wordt vooral bepaald door de wijfje van den ring, al weer vanwege de zeldzaamheid; men vindt zoo maar geen schelp, groot genoeg om er een ring uit te slijpen, die vlot over een welgevulde hovenarm schuift. Voor het slijpen wordt een gestel verzonnen, zoals alleen een inboersche tar beschikking heeft. De schelp wordt langs den bodem met een glaciend stuk klapperdop (kokosnoot) heen getruwd en afgeslagen. In het bakje op den voorgevel der toekering liggen er een paar. Een lange staak hangt in een bus. Hij is bezaaid vermenard met een zwaren steen, zodat het stuk schelp, dat onder de punt ligt, stevig op den steen wordt getrukt. Nu schuurt de vrouw het heele geval op en naar over den slijpsteen. Is het stuk schelp nu goed geslepen, wat heel lang duurt, dan wordt er in die schijf heel voorzichtig een gat gestagen, waartij de fabricante de loom loopt dat de rand breekt! Die opening maakt men nu groeter, rund en glad. Het geschiedt met een dun slijpsteertje. In een handoe gekleerd. Hiervoor is engeligheid noodig! De helderwitte ringen om de breuse armen doen haltergewoon frisch en vroedijk aan, ook de kleine kleuten staan ze levendig en leuk“.

Batavia.—Hollands is een verre reis. Ze komt heen en terug op ongeveer anderhalf maasd te staan. Ja, de afstanden in Indië zijn seld groot, dat zelfs de Indische man, gewend aan Java, er zich geen juiste voorstelling van kan vormen, tenzij hij de Batavia-voeten — zoo noemt men de duizenden eilanden buiten Java — beviel heeft. En dat zijn er heel weinigen! De toostanden in de Batavia-voeten zijn heel anders dan op Java! Ik haal als steek speekend voorbeeld Borneo aan. Op dat groote eiland zijn geen wegen, die Oost met West, Zuid met Noord-Borneo verbinden. Een reis van Bandjer-massin naar Pontianak is thans een onderneming, waarmee vele maasden zijn gemaakt. Gelukkig, dat men nu terug is er wegen aan te leggen. Om weer een voorbeeld te geven van de groote uitgestrektheid van Indië, merk ik op, dat de lengte der geprojecteerde wegen gelijk is aan die van den afstand Amsterdam—Boedapest! Ja, Indië is onafmetbaar groot!

Ik kom terug op Hollandia, de bestuursvestiging in het Costelijkste deel van Noord-Nieuw-Guinea. Op Amboin had ik gehoord, dat een gouvernementsbooter een tocht zou maken langs de Noordkust van Nieuw-Guinea om eenige ambtstieren gelykheid te geven een inspectie te maken. Ik vroeg den Gouverneur, den hoogsten ambtstier in het gewest, of ik mee mocht reizen. De toestemming werd verleend. En zoo vertrok ik in gezelschap van een vijfde mede-passagiers naar Maankwaai, de hoofdstad van Noord-Nieuw-Guinea. Daar voegde zich de hoogste ambtstier, de assistent-resident, die daar pas geplaatst was, bij ons. Hij wilde zijn gebied liever kennen. Hierna behoort ook Hollandia met het hoogste meerkwaardige Sentintier er dikte bij, ten minste volgens Indische begrippen; eerst een paar uur in de reesterboot, dan een paar uur wandelen, tenslotte een uurje in een Papoea-prauw. Nu had de assistent-resident geen wachters en er stamden 'n redelijke hooge golven in de baai, die wij over moesten steken. Aan „Appelen" in de baer mit had hij weging trek, omdat hij pas niet een geweest. Maar om ons allen een gezongen te doen, besloot hij den voor hem verzoeken trakt te ondernemen. Wij waren er erg mee in den schik, want de komst van den hoogen bestuursambtstier beleefde van de zijde der Papoea's een schitterende ontvangst! Wij hebben dien dag heel veel gezien en gesproken! De rotschen verkeerden tot voor enkele jaren nog in het steenstijpke, waren dus een paar duizend jaar bij ons in technisch ten achter. Op de bestuwing had ik zien een tweedel hoofdpalen van een vroegere groote hoofdvervoering. Aan die palen was de vloer bevestigd. Het dalgeplante vuurte er ook gedeeltelijk op. Het hout doper palen is ijzerhard, met een scherpe boven bij bijna niet te bevoeren. Welnu, de Papoea's hebben kans geden die boorstenmen, met de wortels naar boven in den bodem van het meer ge-

plaatst, met behulp van primitieve steenen werktuigen, te bevestigen met grillige figuren, kagelkopen en menschen. De beelden der figuren heb ik nooit kunnen afdrukken. De hoofdpalen zijn thans zoo goed als verbeeten, zoodat de heele cultuur der menschen ten offer is gevallen aan vreesde invloeden.

61. Meer dan duizend rijstsoorten op Java.

Op Java kosen meer dan duizend soorten rijst voor. Het ligt voor de hand, dat de Javaansche landbouwer al die varietaten niet kent. Maar elke Javaan van eenige ontwikkeling kent van een tiendal de eigenschappen tot in de fijnste bijzonderheden, n.l. van die soorten, welke in de allerbeste omgeving willen gedijen, en dan ook goed, dat zijn kennis die van den deskundigen landbouw-adviseur weertreft. Dit heeft verband met het feit, dat elke strook zijn eigen stiel wat grondsoort, klimaat, regenval, jaargetijde, hoogteligging, het voorkomen van ziekten, enz. betreft. De Javaan past zijn gewas aan de omstandigheden aan, in begripstelling met zijn collega hier. Deze kent een goed soort gewas en maakt de omstandigheden ald, dat hij een goede opbrengst oogst. Maar met zijn methode bevelit de Javaan toch, dat zijn opbrengst die van alle andere tropische landen weertreft. De Japanner bevelit betere methoden, maar ten koste van zwaar werk en geld, dat Japan door hooge rechten den vroeër meest ingespaan. Dit neemt niet weg, dat ons Bestuur zijn best doet de noodvaderlijke methoden van den Javaan te verbeteren. Op de proefvelden bereiden de deskundige landbouw-adviseurs hooger opbrengsten tot 80 pct. toe. Maar, zegt mijn voorlichter, de heer v. d. Veen, in zijn belangrijke brochure „De Indische cultuur op Java“ (een der bekendste uitgaven van het „Nederlandsch Instituut“): „de Javaansche landbouwer is conservatief, hoewel niet zoo erg als zijn Nederlandsche collega“.

Waarom doet ons Bestuur zoveel moeite om de opbrengst der rijstvelden te verhogen? Omdat rijst op het te dicht berekende Java ons zeer voornaam voedingsmiddel is en er een te kort dreigt, teggenvol van de angstwekkende toename der bevolking. Hoe komt dit? Dit is vooral een gevolg van het feit, dat elke Javaan jeug trouwel en kinderen een groote zegen acht. Per eeuw tel men op Java plm. vijf gesachten, tegen hier plm. drie. Vijftig echtparen brengen nu vijf gesachten, zamenend dat elk drie kinderen groot brengt, plm. 750 kinderen voort, tegen hier plm. 300 Dit is de oorsaan daar het gerd geweest. Maar heel, heel vele sterven door oorlogen, hongersnooden en besmettelijke ziekten. Het Bestuur bracht vrede en rust; droeg zorg voor goede vervoergelegenheden, bracht voedsel waar hongersnood dreigde; het bestreed ziekten waaraan vroeger ongetelde millioenen sterven. Dit was het geval vooral met pokken. Bekende arden en bestuurs-ambtenaren organiseerden een systeem van kopp-kersting, dat nergens in de tropen zijn gelijke vindt!

Een sland, dat insidie hooge rijstopbrengsten uitdinkt, is het bekende Bali. De Balinezen hebben hun sland ongetoewerd tot den ruchtig rijstveld, een kust voor de zegen. (Zie beskening). Men lette

op het tusschertje door vrome Balinezen voor hun Goden openricht in verband met den oogst, want het zijn dezen, die hun het goddelijke voedsel brengen.

Eensde hier laat de wijze waarop de Indonésien zich voedt te verstaan even. Ook in Indië is deskundige voorlichting noodig. Het „Instituut voor Volksovervoeding“ behaft er zich mee. Ter illustratie een voorbeeld. Op Amboin, een sland in de Molukken, is sage het hoofdvoedsel. Sagokoloppen, zoo noemt men de massieven, die sage vinnen, treden naar een slandje in de buurt waar veel sagokoloppen groeien. Onder het sagokoloppen velden ze zich met sage en een vischje. Dit voedsel is onwettig. Het bevat niet de noodige vitaminen en vet. De massieven worden niet en gaan naar huis. Dan gebruiken ze naast sage het vet van een boornacht (de konard) die rijt is aan de groenevichte vitaminen. Ze bereiden en knappen weer op. Dan gaan ze weer naar den overval en worden weder niet. De noodtigitte kringloop herhaalt sich. Degeplike vraagstukken van groote betekenis, voor een bevolking van ruim 70.000.000 sieden, bestudeert hooftgewoon Instituut. Het kan in zijn vrij kort bestaan reeds op belangrijke resultaten toegen.

Het leven der Papoea's van Zuid-Oost Nieuw-Guinea is doordrenkt van den eeredienst der deema's (geesten). Alles is uit die deema's ontstaan: de mensch; zon, maan en sterren; de zee; alles wat groeit en leeft. Die deema's veranderen zich in oerogelieven, sago-palmen, bamboe, rotan (Spansich riet), afstammend naar nuttige planten.

Talrijke grootachtel plechtigheden viert de Papoea's ter ere der geesten inzake alles wat voor ze van belang is, als vlechtcransjet, jaert, sneelochten. In het bijzonder voor die van barometrische ziekten. Deze vrees moet in tegenstelling met andere, als er een barometrische ziekte woelt, overvalt den sterfchen veldtoone schrik. Dan treden ze voorgaderingen, zinnestanden, die dagen en uren, nachten en nachten duren, waarbij ze de ziektegeesten verzoeken haer te gaan. Ze ontstaan gewelddige paritiedransen, die in de lucht zware wolken vormen, op uren en uren afstand zichtbaar. Hiermee meenen ze de vreeselijke geesten in een bepaalde richting te kunnen drijven. In spreuk van jaren geleden.

Gebede genootschappen waren bepaalde wijzen van den deemadienst. De gewoonten en gebruiken, daarbij in acht genomen, werden streng bewaard en geheim gehouden. Jaren en jaren heeft het gezind om zij die beschaving in die streken binnentren, de Patua, die geheimen min of meer leerles bewaard, waart op het verklappen stand de doodstraf! Maar niet alles was geheim. Dit was het geval met de openbare bijeenkomsten, een kjeris van klank en kleur! Toen in 1912 een der genootschappen zijn jaarlijkse groote bijeenkomsten hield, verteld Peter Verbeeren, deden ze de deema's den beschietelijken ziekten uitgedaaid. Op hoogst indrukwekkende wijze. Te midden van de grootste stilte kwamen op het vlakke wijde strand de maanfiguren zij der handdragers aangestopt. Allen in één lange rij, allen even rustig, allen in dezelfde uniform: hoofd en haarverlengels glanzend zwart, het lijf tot de knieën met roet ingesmeerd. Over de borst bleek kruisbanden met zwarte strepen doorweven, voeten en knopen tot de knieën ingesmeerd met bleegrijke klei. Zoo trokken ze naar het diep waar de besouers de tank overmannen de ziekte-deema's weg te bidden tot ver buiten de grenzen van het land.

Bij andere bijeenkomsten spelen de Papoea's carotale overlevingen over het ontstaan van planten. Elke boom, elke plant, elk dier heeft zijn eigen deema. Ze worden voorgesteld door herantlich verschillende figuren. Spreken doen de coördinaties daarbij bijna niet. Maar die te spreken zijn de wonderbare veranderingen, die duidelijk den aard der geesten aangeven, (bv. de slang; het kalkkalf, den harned met maan en sterren. (Zie tekening).) Januarij gezog het plaatselijke niet toe dan dit artikel met meer dan één der interessante deemafiguren te illustreren.

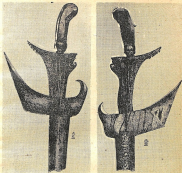

In het begin van deze eeuw ondernam een zoon van den „Kron-
besleuning“ Krupp een wereldreis om daarmede zijn opvoeding te
voltoeien. Hij bezocht ook Java, waar hij kennis maakte met den
bekenden arts dr. Groneman, de man, die zich heel veel moeite gaf
voor een krijtende kunst; het maken van pauerkrissen nieuw leven
in te blaazen. Die krissen werden gemaakt van ijzer of staal met
pauermetaal. De Javanische smid smeedt enkele staven er van uit
tot één lange. Die staaf deelt hij in stukken, waarvan hij weer één
staaf maakt. Deze bewerking herhaalt hij vorige malen. Na heel veel
smeeden, kappen en wringen ontstaat eindelijk het krommet, dat, na
te zijn gebaad, gepolijt en na behandeling met zwavel-arsenik en
citroensap heel fijn geaderde teekeringen op een zwarten achter-
grond vertoont. Het smeden duurt veel tijd.

Pauermetaal werd verkregen van meteoren (vliegende sterren).
Het was zeer duur en kostbaar, even zwaar als een ijzerstaaf,
konste tot 110.— toel Groneman, die wist, dat het meteor-ijzer
nikkal bevat, spook er over met een apotheker, die hem aarzelend en
veraflicht nikkal te bestellen om hiermee een proef te nemen. Gron-
man wilde er voor en verzocht zijn collega een proefrekening uit
Europa te laten komen. Die geschiedde. Het metallisch nikkal komt
in den vorm van kleine doekjes voor in den handel voor. Deze
reukten werden uitgesmeed tot dunne stroepen. Dit is een zeer tijd-
roovend werk. Groneman liet dit zijn goed zien. De zoon van den
groeten industrialist merkte op, dat men het in de fabriek van zijn
vader veel in evenwel seconden kon doen als de smid er uren voor
nodig had. Als de dokter het goed vond, wilde hij dadelijk schrijven
om een flink voorraad nikkalstroepen te zenden. Met dit vriendelijk
aanbod waren de dokter en smid erg in hun schik. En zoo werden
in 't vervolg de kunstige krissen gemaakt met nikkal van Krupp.

De pauerkrissen zijn zeer kunststukken! Het gebruik van mete-
ormetaal voor wapens komt, men ik, in de heele wereld alleen voor
op enkele plaatsen van Nederlandsch Indië. De figuren er op stellen
bladen en bloemen voor. Jareer genooij zijn zo op de reproductie
niet te zien; zij zijn te fijn! Elk metaal vereischt een andere wijze van
doorvermoeien, wat heel veel zorg en vakmanschap slacht. De smid
stond indertijd in hoog aanzien. Nu nog werden op Java tien groeten
veroord. De Javanen stroomt er bloemen op, brandende vóórloer. Aan
het wapen schrijft hij bovenstaande krachten toe: „alwetbaar-
heid, bekrandtheid, materiele wijsheit. Het is immers gemaakt
van metaal, dat uit den hemel is gevallen en heet dus „Jovanen-
sche kracht“. Dit afgedrukt van het heil, dat hij aan hard metaal toe
sl magische (toover)kracht toeschrijft.

Thans is de kris pronk- en statuswapen, smidstoken. In de voor-
name Javanische familie is de oude kris een dierbaar erfstuk der

voorvaders. Groneman is heergestaan en met hem de bevoorren-
waardige edele smidkunst. Ik las in de „Locomotief“ (beland Ja-
vesch dagblad) van 28-12-38, dat er nog maar één wapensmid is,
die zo nog leeft. Hij is de kunstenaar van een onbekend vóórloer
in de fierbewerking. Deze tradit (thans de smidkunst nieuw leven
in te blaazen door het laten vóórwaardigen van gebroederswapens als
brilspijers).

Op de Indische afdeeling ziet U de figuren door een kunstenaar
in het metaal gedruven, dat de schone vóórloer. De kris neemt een
belangrijke plaats in het maatschappelijk en godsdienstig leven in
en te een acht Indonesisch vóórloer, dat volgens op aarde andere
vóórloer en de aandacht van velen heeft getrokken: kunstenaars
en geleerden. en dat voor dezen nog steeds een belangrijk vóór-
loer van staal vormt!

71. „Humane" straffen.

De mensch bestaat al honderdduizenden jaren. Verreweg het grootste deel van dien tijd leefde hij als „wilde", als „barbaar". Nemen wij aan, dat wij dien heelen langen tijd zouden kunnen omzwerven in vijftig jaar, dan wordt dit barbaroedontijdspek voorgesteld door het getal 43! De mensch konde in dien tijd geen vestingen, hij zocht rond, leefde van de jacht en in het wild groeiden veeën. Huisdiereu, als hond, paard, koe, kip, leunde hij niet, want hij had ze nog niet gecreed. Zijn bestaan was dus uiterst moeilijk! Langzaam begint het beschavingstijdspek aan te breken. Dit tijdspek — tot heeden — wordt voorgesteld door het cijfer 616, of hemaal maanden! Volgens de aangenomen maatstaf is de schriftkunst, dit kostelijke middel ter verspreiding van beschaving, zes maanden oud; kunst en architectuur, schilderkunst, muziek, finale letteren brengen het niet verder dan drie maanden; het christendom tot 10 maanden; de drukpers tot veertien dagen; de stoommachine tot zeven dagen; oceanischepen en spoortreinen tot twee à drie dagen; electriciteit tot één dag; vliegmaschine, radio en onderzeeboot tot een paar uren. Deze voorstelling ontleend aan een werk over maascherkunde is wellicht wat overdreven, maar ze illustreert op treffende wijze, dat onze beschaving nog jong is, onvolgroeid of met andere woorden onvolmaakt!

Bekendt men dit, dan verschijnen veel handelingen in een heel ander licht, ook die van vorige eeuwen geleden. Het oordeel er over is billijker, menscheilijker. Dit beclacht ik bij de bestudering der vraagstukken, die opkomen als men kennis neemt van de wijze waarop de European de inheemsche bevolging van Azië, Australië, Noord- en Zuid-Amerika, Afrika heeft behandeld. Die behandeling was, om het nu eens rijklijk te zeggen bestachtig en vreed. En dit alles uit macht maar goddelijk geweld! De European reede daartoe het recht te hebben, want de bewoners der landen waren immers „wilden", half wilde dieren, waarbij menscheilijk behandeling niet op haar plaats was. De European leedde die volken niet alleen lichamelijk, maar ook geestelijk, gander dat hij hiervan eenig besef had. Men ontziet hun alle levenslust. Dit maakte ze moedeloos, terroergerigden. Ze koeliden weg uit verdriet en geestelijke afkeer. Ik taal één voorbeeld aan. De Europeanse heerscher stelde wettten en reedingen vast. Overtreddingen strafte hij. Natuurlijk maar hij reede. Op sommige zware vergrijpen stond h.v. de straf van verlamming naar verre, onbedernde streken. Die straf was bestemaal niet human, want ze stond gelijk met langzaam geesteljk dood martelen. De gestrafden leedden de scheiding van hun geboortegrond, hun dorp, hun kinderspeelen niet verdragen. Ze slijfven, nu geestelijk zwaar te hebben geleden. Het daarde gurelden tijl eer de Europeanse bestuurders leedden beseften, dat hun straffen veel te zwaar waren, dat ze geen

rekening hadden gehouden met de goddeloosette overtuiging, zoo heel anders dan de hurre. Zoodra men dit besefte, trek h.v. onze Regering de straf van verlamming in. En mag de heer Papoea (als bewaking), niet meer in Andon (Melisiden) zijn straf „zittenden", de sympathische Dajak van Barroes niet meer te Korrabaja (Java).

Er is meer het openleggen van landerenden, de jacht naar petroleum en goud gaat voor de inheemsche bevolging met de grootste gevaaren voor geest en licham gepaard. Pla de alkoholische jaren is men zich dit, vooral door de actie van europeis-verkeedigen, bewust geworden. Op Nieuw-Guinea h.v. dreigt geveel! Maar onze Regering waakt! De beschavingsgenen maalt langzaam, maar ze maalt! En de laatste weken van het Maie jaar — de hierboven — in vermeldt tempe!

72. Te midden der goudgele rijsthalmen . . .

Het is geen geheimheid, dat de Javanen het levenslicht aanschouwen in de vrije natuur te midden der goudgele rijsthalmen en vrolijk oogstende vrouwen.

De rijst neemt in het geslachtenleven van den Javanen, den Balinezen, den Dajak, den Toradja, een slechts enkele volken van den omstreken grooten Indonesischen Archipel te noemen, een overwegende plaats in. Aan den arbeid op het rijstveld neemt iedereen deel: mannen voor de zware werkzaamheden, vrouwen voor de lichte. Als de oogsttijd daar is, blijft geen vrouw thuis. Ook de zwaaiende moeder niet. Met het zwaaiende hooven gezwaaid gevuld.

Voor overal een milieusamenleving in Indië is rijst het hoofdvoedsel. Miskunt de oogst, dan is er voedselgebrek, honger! Wel is de Reijering er omziedelijk bij te helpen en te steunen, maar hoelang goed maken, wat de natuur — insectenverast, siekten, plagen, droogte, overvloedige regens — heeft bedorven, dat kan ze niet!

Ook het onheil af te wenen, kanden de menschen offerbreven, nemen ze tal van formaliteiten in acht. Ook op Java. Vooral op Bali zijn ze van groote betekenis. Na de teekening, waarop u een Balinezen ziet, die zegen voert zijn rijst afkomstig. En voor de z.g. „ambachtelijke“ stammen als Toradja's (Midden-Celabes) en Dajaks (Borneo) zijn die offers en formaliteiten van nog groter waarde!

Kruif vertelt er van in het mooie tijdschrift „Wolanda Hindia“ van 1933 tot 1934. Ik neem er iets van over. „Die offers en plechtigheden worden in het geheel der menschen. Onze voorvaders geloofden vele eeuwen geleden aan den kosmosgeest, de Indonesische thans nog aan den rijstgeest. Ze stellen zich de rijst voor als een persoon, als een vrouw, die kinderen baart: de aren met korrels. De mensch in het algemeen ontdekt dingen van welke hij afhankelijk is. Hij wenscht die niet te ontbreken. Waar de Indonesische rijsteter, zoo afhankelijk is van het voornaamste voedingsmiddel (rijst), ligt het voor de hand, dat hij haar ziel, haar geest ontdekt, haar heilichheid bespeut. Doed hij dit niet, de zal nou het rijstveld verlaten, de aren zouden leeg korrels dragen! Dus zou de bewoner van Midden-Celabes één jaar lang honger lijden, althans eenige jaren geleden toen er nog geen beemster was, wegen ontbreken. De rijstgeest kan ook vertrokken zijn, toen de rijst al korrels had gezet. Maar dan worden ze niet, stikken geen langer! Men eet er van zowel men kan, maar na een half uur eischt de maag weer voedsel. En dan is de heide oogst hinnen een paar uren op! Met de noodkornge gevuld!“

De menschen beschouwen de rijst als een individu. Geen individu heeft in zichzelf voldoende levenskracht om in leven te blijven. Ze moet gevoegd worden aangevuld. Hiertoe dienen de offerbreven.

Ook de rijst heeft ze dus nodig. Bij die feiten versterkt men de levenskrachten van den mensch door hem te beschikken met het krachtige levensop-bloed. Bij het planten van rijst besprenkt men de plantjes of de maai met bloed, zoo mogelijk met dat van het steeke diert, het varken. Bij het maaien der rijstkorrels laten de vrouwen der Toradja's de lange haaren los hangen. Dan zal de rijst even snel groeien als het haar, zóllen de stengels even hoog opschieten als het wakkertige haar!

Ik kom nog even terug op Bali. De bevolking heeft al eeuwen lang uit zichzelf den rijstgeest tot zoo heilige ontvinding gekend, dat de opkomst der wetten veel groeter is dan die op Java, waar ze toch al die van alle andere tropische landen overtreft.

73. Het wilde zwijn en de zwijnenjacht.

Het heet een varken, een zwijn, een echt zwijn". Met deze woorden begroette de Kaja-Kaja, een noemt men den Papoes, die Zuid-Oost Nieuw-Guinea bewoont, zijn oepengeroep, den grooten voorkeedjager. Die begroeting klinkt in onze ooren alssterling en ruis. Maar men dient te bedenken, dat de Papoes tegenover de dierwereld heel anders staat dan wij, en dat het wilde zwijn met zijn geweldigen muil, waarin verwarflijks slagstanden prijken (zie teekening) een zeer sterk en weet dier is, voor dezen jager een hoogst gevaarlijk tegenstander. Vandaar dat een overwinning op een dergelijk dier een echt bravouraakt is! Een dikkos doorbijten is voor het beest b.v. een kleinigheid!

"Een overwinna is de wildernis", vertelt pastur Gwartens in zijn mooi boek "Orde der Kaja-Kaja's". Is een ontzagwekkend tegenstander voor den Kaja-Kaja met zijn onbekalpen wapens. Voor den eending zou het zelfs roekeloos zijn den strijd in open kamp te wagen. Gewoontlijk trekt men er in algemeene kledjacht op uit, waarbij de handen dapper inschakelen. Vuurwapens kent hij niet. Hij jacht met pijl en boog, met lens voor den een vlijmscherp kamicoepaantje, pijl een vlijmscherp — de coesuris lijkt veel op een struikroep, maar hij is kleiner — of katoercoep-hoof. De kamicoer is een dier voor den een een middel aan den buik. Hierin woort het zijn jong men. Verder is hij begerust met een vlijmscherp wapen, het heet te vergelijken met een kamicoerij gonder met, gemaakt van stevig rotas (Spaanisch eik). Een varkenjacht is een echte sport, waarbij de jager vooral zijn overwinning dankt aan hetwil, op overkomen vonds voorverrijheid en kracht! Bij het gebruik van gewoent wapen gaat het er om, den hoepel over den kop van het geande beest te halen en het er mee of omver te trekken, of staande te houden. Met een lang tel of een kamicoer komt ons het met zijn knoots naar te slaan. Dit is het gewoent coepantje. Alle spieren trillen van overvrijde kersche-impensing, als de steving van een snakkend (rudderd) kerkpaard. Het katoercoercoer heet. Den jager de zoge! Soms echter ook de nederlaag. Gruwelijk gekwaent stijgt de wasser gewende dan naar. Dan is het dreevig thalacoer. De steving is gedrukt, wort er te een kranige man minde op het dorp heet zoveel kriter in. Gewoentlik brengen de jagers een filikant hult mee. Van weere kan men ze zien aankomen. De vangen welke ze vlijmscherp afpakken, dragen den roem der heiden reeds vooruit. De plukken op het hoofd, de vliegen aan den armant (de jagers dragen een dreevig roof van rotan aan den linkerhandenarm, die dient om den slag van de hoepens op te vangen) klinken en dalen op de maat van den lichten, vortkrachtigen stap. Mowwewerk hebben ze verricht en ze gerdelen van het bevestijn, dat ze het voorwerp zijn van overvrijde, stille bewondering."

Bij de Dajaks van Borneo speelt het varken een voornams rol bij de goddelijke plechtigheden. Zijn bloed heet groote magische kracht (soeverkracht). Menchen b.v. smoot men of toe is om hun kracht, gezondheid, enz. te schenken. De lever dient om den afloop van belangrijke te onderscheiden plaatsen, als bakkenhoore, enz. te voorspellen. Deskundigen kopalen die uit de ligging der lobben, de aanwezigheid van ginsten, enz. De slagstanden heetten soeverkracht. De Dajak van wien ik den hand kocht, waarnaar de teekening is gemaakt, verkerde mij, dat de eigenaar op jacht steeds getuk zou hebben, altijd met een schieten. Hij lood hem mij te koop aan, omdat hij er afstand van, noedte de koopcoer-boog was: f 20.—. Het er bij getoekende katoercoercoer dient om een goed idee van de groente te geven.

74. De Kaviaar-express.

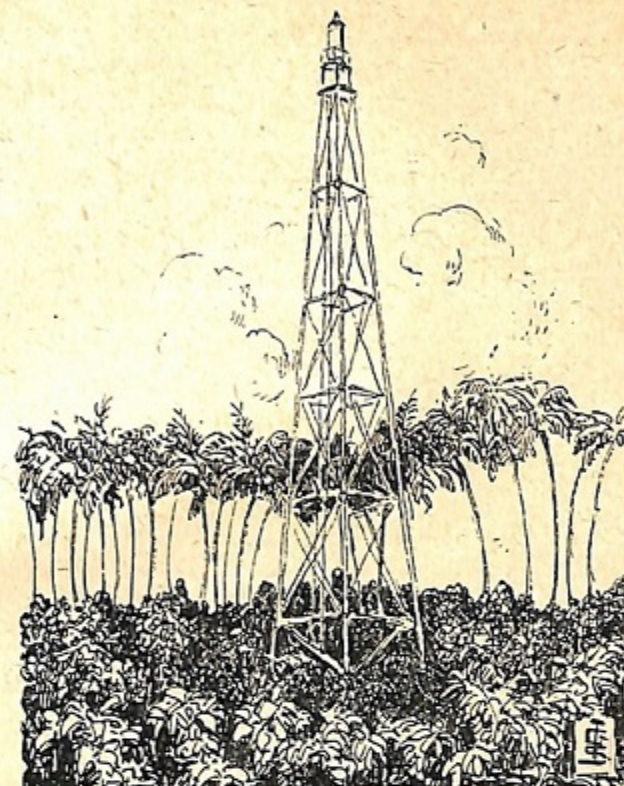
Met de ingesneden kusten, diepe baaien en prachtige reeden als ligplaatsen, is vooral het schip het aangewezen middel voor vervoer van goederen en menschen in Nederlandsch-Indië, het enorme eilandrijk met zijn 75.000.000 bewoners. Nergens in de wereld bestaat er een scheepsmaatschappij, die de rol van vervoer zoo goed en op zóó veelzijdige wijze vervult als de alombekende „K.P.M.” (Koninklijke Paketvaart Maatschappij).

ón haar meer dan vijftigjarig bestaan mag zij op een veelbewogen leven terugzien. Zij dient het bestuur, de landsverdediging, den productenhandel, de post, het verkeer. Haar vloot telt 146 stoomschepen van velerlei typen, schepen die in grootte wisselen van 14.000 tot 55 register ton (één register ton is 2.83 m³.) Van het laatste type bezit ze er maar twee stuks. Zij bevaren ondiepe rivieren. De grootste schepen doorklieven de oceanen op hun tochten van Indië naar Australië, Afrika, China, Thailand, Philippijnen. In onzen archipel bezoeken zij ongeveer 500 havens en reeden.

Voor al in het Oosten van het uitgestrekte eilandrijk vervult de maatschappij een bijzondere rol. Wij laten, om dit te illustreeren, een aanhaling volgen uit het gedenkboek „Een halve eeuw Paketvaart.”

„Een groote menigte Chineesche handelaren uit de groote havensteden reist mee. Zij koopen op de eilanden copra, rottan, enz., enz., op. Door uitstallingen aan boord of langs den weg brengen zij de door hen meegevoerde kledjes, kleren, snoeperijen, snuisterijen bij de bevolking aan den man. Die kooplui slapen aan dek op een bank te midden van hun in kisten en balen meegevoerde goederen. Een Chineesche kok vaart mee om het eten te koken, dat aan den Chineeschen smaak voldoet. Op de talrijke verre eilanden en eilandjes, de archipel telt er pl.m. 30.000, waar verbindingen over land of moeilijk of onmogelijk zijn, is het de K.P.M., die de menschen met de buitenwereld verbindt. Zij vormt het contact met Java en het verre moederland. Eéns per maand, soms twee of vier keer brengt zij de post, brieven, couranten, tijdschriften, nieuws; de onontbeerlijke „blikjes” Westersche artikelen. Tientallen heel kleine kustplaatsjes soms met een steigertje met een pakhuis, vaak gelegen aan prachtige, diepe baaien of inhammen, maar meestal aan een min of meer aan wind of golfslag blootgestelde reede, waar de boot ten anker gaat, bezoekt de K.P.M. Daar wonen de eenzame bestuursambtenaren, de zendingen, de paters, de enkele andere pioniers. Zij tellen de dagen, de uren vóór de komst der boot en na het vertrek. Hun leven is geheel ingesteld op de K.P.M. Voor de inheemsche bevolking is de bootdag een feestdag, genoemd naar den naam van het schip!”

Hooge eischen van stuurmanskunst stelt de vaart door een met eilanden bezaaide zee, langs breede rivieren met hun vele ondiepten en zandbanken, die telkens van ligging veranderen. Langs druk

bevaren routes wijzen groote of kleine vuurtorens den weg. Zij staan vaak op de met palmen begroeide stranden (zie teekening) op heel eenzame eilandjes soms, alleen bewoond door den lichtwachter met zijn helpers. Op de niet bewoonde stranden ontsteekt de Europeesche of inheemsche bestuursambtenaar, tegen den tijd, dat hij een boot verwacht, vaak een stallantaarn. En dergelijk licht reikt niet ver. Maar de gezagvoerder kent den weg, zoodat het hem van groot nut is. Als het brandt Want de westmoesson met zijn zware regenbuien, zijn fellen wind, dooft de lamp wel eens.

Tot slot een stukje K.P.M.-humor. Op de Oostkust van Sumatra ligt de visschersplaats Bagan Api Api, na Bergen (Noorwegen) een der grootste vischsteden ter wereld. Ze voert tientallen millioenen kilo's gedroogde en gezouten visch per K.P.M. naar Java. Met een bijzondere voor dien dienst ingerichte boot. De atmosfeer op die boot is verre van aangenaam! Het personeel der maatschappij noemt dit schip verzachtend: „de Kaviaar-express”!

De natuurmens ziet zich zijn goden voor als verrschen. Menschen gaan op jacht met honden. Dus doen de goden dit ook. Grootse, zijde boeven zijn het, met slangenvede oogen. In de lucht dreift men ze te hooren blaffen, met als crans vooruuders de gaarden hoorden hrischen, wanneer Wotan in een wilde jacht over een veldes jong. Maakt een boersettelijke ziele veel slachtoffers onder de natuurmenschen, dan honden hun goden met de honden een menschenjacht.

Honden zijn voor de menschen van groote betekenis, voor het verkrijgen van dierlijk voedsel zijn ze onontbeerlijk voor ze. Wilde vorken en herten leveren hun het vet en het vleesch. De honden sporen de dieren op in de widdernis, honden ze vast tot de jager met hem of keuren komt om ze af te rukken. Al te laat worden doet de natuurmens zijn trouwe helpers niet, tenminste de Dajak niet. Doorloopen hebben ze honger, loopen ze in huns raad op voedsel te zien. Bij zijn maaltijden, in zijn oogen een heilige handeling, wenscht de Tureddia van Midden-Celebes niet te worden gestoord. Daarom jaagt hij de honden „de deur“ uit, beter gezegd, de trap af, die toegang geeft tot de paubening. Die trap bestaat uit een ingeloopte, los liggende boomstam. Hij haakt dien in of loept hem om. Nu kunnen de honden niet meer in huns hoorn, zoekt men rust heeft onder het riet.

Tal van zaken moet de natuurmenschen in acht nemen bij zijn honden. Een voorbeeld: den hond van den loopket afhouden, want hij op voedsel aant, of wanneer hij likt, zegt de bekende Dr. A. C. Kruyt in „Wolanda Hinda“, dat mag men niet met de vlakke hand doen, maar alleen met de vuist, in de toegelopenen hand houd je iets vast, en doe na later op de jacht, als de gedagen hond een vorken of een hart opkijkt en jaakt, ook dat over vastgehouden worden! Zijne-rijge groenten mag de hond niet eten, want dan zal hij op jacht een gegroep die gemakkelijk weer laten slippen alst het glad was. Op jacht praal men weinig, omdat dit de kans om success te hebben, vermindert. En het watige, dat men sproeit, geschiedt in een bepaalde tijd. Tal van woorden zijn taboe (verboden). Een hond heet: „de harige“; honds haat: „vocht“; slaper: „sagertochter“; water „de rivier“, enz. enz. Die lijst is heel lang. Op jacht noemt de vader zijn zoon mee. Hij wijdt daarom in in alles wat met de jacht samenhangt. Ook de gewoenten van het wild. Heel veel moet de jongen leeren eer hij een goed jager is!

De heer J. G. Sina, van militair- en burgerlijk gezaghebber van Zuid-Celebes vertelde mij, dat de meest geliefde sport van Zuid-Celebes, het land met zijn vele, wijde grasvlakten, de hertenjacht is paard in. Uitsluitende ruiters als ze zijn, toeren ze dan hun belevensheld in het rennen. Honden met haren en stekelen gevende

drijvers, jagen bij een door de grooten van het land gegeven jacht. Jacht de herten uit het bosch naar het veld, waarop een tent voor de genoodigde gasten is opgericht. De jagers zijn met hun slange paardjes aan den reuf van het bosch opgesteld. Ze zijn gevraagd met een korte lams, waarvan het zijdele aan den hals van het paard is vastgemaakt, terwijl de strik los, op een paffelje aan het benedeneinde van een hars is gebonden. Wanneer de herten te verschijn, dan rennen de jagers er op af. Ze waarden in volen van de strik om den loop van het hant te slaan. (Zie teekening). Laat dit, dan gijst de strik van de hars. Het goed geschouerde paard steet onmiddellijk stil, de strik trekt dicht. De jager loert de hars om en steekt het heilig springende hart dood. Dit alles onder hartstoelelijk gillen en geschelden der vele jagers en drijvers.

De heer Sina vertelde verder, dat de jagers bij die woeste rennen op een los kussentje zitten en zich vasthouden door de groote teen van beide voeten in de oelen van de voerpoten van hun rieder te haken. Rijden ze stapvoets, dan laten ze het een heel afhangen. De vromen in Zuid-Celebes verpluimen zich ook te paard, waarbij ze op een of meer vastgebonden kussentjes zitten. Hoe hoover ze op den maatschappeliken ladder staan, hoe meer kussentjes loven sloop.

Inhoudsopgave:

47.		48.
1.	Klapperboornen	4
2.	Koffieplanten	10
3.	Rubber en guttapercha	12
4.	„Deutsche Brinken“ in Indië	14
5.	Kleurvering	16
6.	Milieu-activiteit	18
7.	De Javaansche koopman	20
8.	Het onderwijs	22
9.	Rechtspreek	24
10.	Indië	26
11.	In de binnenlanden	28
12.	Kotjan in den archipel	30
13.	De Medische Hoogeschool te Batavia	32
14.	Samarang als handelsstad	34
15.	Zoog en schiet komt de Dajak niet	36
16.	Het moederrecht	38
17.	Chakra en waterleiding	40
18.	De molines van Amboin	42
19.	De Chinezen in Indië	44
20.	Pasar malen	46
21.	„A Lands plantestuin bij Buitenzorg	48
22.	Heugel onderwijs	50
23.	Het heiligdom van den Tamiarawan	52
24.	De goddiak	54
25.	Krokodillenvangst	56
26.	Borneo, het land der „Dajaks“	58
27.	Een „vreesde“ manier om iemand te welden	60
28.	Indische kikkers	62
29.	Friese toer op de Indische taafel	64
30.	De Javanen eet vleesch, weinig vleesch	66
31.	Beschermers	68
32.	De Indische zeevaart	70
33.	De tropische boornvered	72
34.	Kwade raad is soms duur	74
35.	De arid	76
36.	Olievulvaten en ethere zwaarvaten	78
37.	Hail is bekend... om zijn verlies	80
38.	De „Apenberg“ nabij Padang	82
39.	Een hoogst merkwaardig beest	84
40.	Bescherming van moeder en kind onder het hals	86
41.	Indische fecesdigen	88
42.	Javanisch Nieuwjaar	90
43.	Sago is verschroet	92
44.	Waar de Monbarawa in zoo uitbreidt	94
45.	Wat „schon“ is in Indië	96

46.	Lastige bijen	98
47.	Visschen met veegf	100
48.	Mangrove en zilverrijger	102
49.	Getrokken vromt	104
50.	Edele menschevrienden	106
51.	Het veldingsprobleem op Java	108
52.	Achtregers uit de Kist	110
53.	Een nacht in de rivier	112
54.	Paradijsvogels	114
55.	Het hantieren van pijn en hoog in Indië	116
56.	In den oertijd	118
57.	De neushoornvogel behoort tot de merkwaardigste vogels in Indië	120
58.	Jongelingshuizen	122
59.	Gardiooris	124
60.	De krijgsdienst der schiedschrijvers	126
61.	Als de ziel zich van het lichaam scheidt	128
62.	Oud-Indische heiligdommen	130
63.	Het oriënteren van jaarthonden	132
64.	Naar de onzorgige zee van Niene-Gubies	134
65.	Indië wondt niet van wilde beesten	136
66.	Kalen die als „vrom“ dienst doen	138
67.	Afstanden	140
68.	Meer dan duizend rijstsoorten op Java	142
69.	Bi de Doorn's	144
70.	Krisen	146
71.	„Hanses“ straffen	148
72.	Tevreden der grondige rijstrijnen	150
73.	Het wilde rege en de zelfrijst	152
74.	De Kaviaar-express	154
75.	De jacht in Zuid-Celebes	156

Bladwijzer

voor onderwerpen, foto's en personen
Samengesteld door mej. F. J. Tillemans

DEEL I

A

Aardappelziekte Batavia 83.
Aardbeving Amboen 1893, 118; — Paloe 24.
Aardewerk rassen 40.
Afsat en Zending 112.
Adhikara M. Saratra, bijz. verhooren 54; — M. Saratra, re-
gerz 54.
Adrian, Dr. N. 52; — en echtgenote 4.
Aerts, Monsgosur 18.
Afdelingen in Indië 42.
Agra's 129.
Alpengebied 113.
Amboen en noordwesten 118.
Amfibieën en jonge gewassen 18.
Amperon (Lorok). Museum ter herinnering aan 1894 104.
Apo Rajar 40.
Aros eilanden 48.
Augustus 21, van de Honderdjarige 28.
Auto-ongeluk Mina 20.
Auto's getrokken door karbouwen 28.
Autosicht Theor 142.
Autoverkeer op Java begin dezer eeuw 38.

B

Bakar 28.
Bali 54.
Bambusplanten 38.
Bambusrijpheid 40.
Bambuswoud en waterleiding 42.
Bandjir op Baroe 128.
Barometer, niet gebruikt in Indië 62.
Bataak en onderwijs 62.
Bataaldarden 28; — en dorpen 20; — en woningen 24; — magt bij
woningen 20; — woningen en magt 26.
Bataks en economische handel 32; — en zending 32; — origine der
62.
Bataksche Bank 68; — woefels 42.
Begravingplaatsen op Soeraba 112.
Begravingen in Indië 118.
Bekawa 68.
Belooftheid der „nikke" 81.

Donnie waarnem naar geen raad wist 22.
Douchegewerk op Flores 133.
Douxar en wagen 58.
Douxarsambleren en reizen in primitieve streken 88; — en toewijding 126; — in de Buitergewesten en op Java en aan omringelde taak 102; — op toernde 102.
Eilanden 22; — en deplas 22.
Ema 14.
Emanoch's hoofd 96.
Evolvoeren in het bosch 120.
Evolvoes op Romeo 128.
Eksosmoleider op haken omgeving Hollandia 148.
Hoedvergiftiging douxarsambleren 84.
Hoednagers 129; — 140.
Horen, de grootste der wereld, bezocht aan — 144.
Hoerinnen als handelaars 93; — als zeevaarders 20.
Hoerinnen als eksosmoleider 148.
Horec og 123.
Brief zonder woorden van Poeman en van Apo Kajana 140.
Hokkemaest 28.
Buitergewesten een onverkendelijke naam 104; — en wagen 20.
Hokner, Dr. H. J. T. — en zijn Papoeasche gesterou 122.

G.

Geest 172.
Gezondte van Nook, Palembang 128.

H.

Haandels 126.
Hakjes op reis 126.
Hakjes 64; — Debo 82; — en woningen 30; — in de tropen 12.
Hak en hygiëne 16; — het hand van tabak, rubber, palmolie 16.
Hakstel en geestog 10.
Haren (heilige) Mentawai 64.
Harenharen „Mentawai“ 64.
Harenharen Soerabaja 184.
Hak, het „moderne“ Soekon 43.
Hakkerende minnischheid 126.
Hakgala 24.
Hak van den raanch 114.
Hakkerstanding M.-Coloban 78.
Hakhand 40.
Hak en boze hak 122.
Hakkers uitgeweken naar Nw.-Guinea in den oorlog 1914/18. 42.

I.

Iaktparen te paard op Soerabaja 15.
Ikonomische volghagen Bataks 88.
Embarkoeren in de Buitergewesten 124.
Embargoes Java 120.
Eindich (Flores) 81.

J.

Jaktboek 24, Nw.-Guinea 63. (2de opmerking bl. 170 onder aan).
Jakt-eilanden 120.
Flores 24; 80; — en geleideerde maren 26; — en groote heitweg 30; — en mijnverruideke 24; — en natuurleken 38; — en volkspel maatsijftek 34.
Jaktboekjes 28.
Fort de Koek 24; 145.

Foto: aantog van den weg van Oerostale naar Kwandang (Nrd.-Coloban) 96; — aangehoeliet of brief Apo Kajana 141; — aarlevensreizen Dorobhai (Nrd. Nw.-Guinea); — aarlevensreizen Sakler 41; — aarlevoring groote weg Flores 27; — aarlevins Minsangkoeba 12; — administrateurshuis Wajide (Nrd. Nw.-Guinea) 82; — auto-orgehik Nias 21; — autogont 2d.-Coloban 42; — bestrafing openbare — Medan 17; — bestrafing Sidi Nias 113; — bestrafing 29; — bestrafing van het fort Arabon 115; — Batakische Bank 69; — bestrafingsreizen door een rivier gedragen (Soerabaja) 127; — bestrafing van Heli met bestrafing 122; — Beugreusche maatsijftek te Pave Pave (W.-Coloban) 51; — boom over den weg op Soerabaja 21; — bestrafing 2d.-Guinea 21; — Batakische priester behandeld een deke 27; — Batakische priesteren gesont een deke 103; — Baken van Ijor 22; — de grootste bloem der wereld, de santboom Rafflesia Arnoldi op Sumatra 145; — draagtoel (sak-sak) op Minsko (afdelingsoep ten Westen van Nias) 127; — schippen Dr. Adriani 9; — hoogambtelijk te Fort de Koek 111; — Kruit 2; — embarkoeren in de Buitergewesten 102; — gradi (water-kruit) 122; — geest op Debo 124; — geest op geleide van een vijver in het heilverblijf Mentawai (Lombok) 107; — geest op woning en klapperparrank in de buurt van Hollandia 149; — graf Soerabaja (beur Walkabook) 113; — gerven op Soerabaja 72; — haarklappen door goerie (onderhoor, godedienstverandering) op Flores 66; — handels- en reisreize Nrd. Nw.-Guinea 82; — handen van leprozen 19; — hals Minsangkoeba, reizen 22; — hals Minsangkoeba, oude stijl 22; — halsje lepra kolonie Lao Si Minsko met patiet en leider kolonie 19; — halsjegeest Nias 127; — halsjegeesthalsje Bataklanden 82; — halsjegeesthalsje 2d. Nw.-Guinea: de vruchtstapel waaronder de heilje (behalven word (foto Pave Gaartjen) 61; — ingang deep Mentawai 63; — inspectie door de hoogste bestrafingsreizen 96; — inwendige fort Makassar 29; — jonge Tinoroeren 142; — karkouze als lastoer (Soerabaja) 125; — karkouze als trek- (ter Sakler) 123; — karkouzegeest woadgen Flores 122; — karkouze te Minsangkoeba (Nrd. Nw.-Guinea) 127; — karkouze te Minsangkoeba (2d. Nw.-Guinea) 127; — karkouzegeest op Flores 122; — karkouze 122; — karkouzegeest in werding (Sumatra) 121; — karkouzegeest Minsangkoeba (Nrd. Nw.-Guinea) 31; — K.P.H.-dag (hart karkouze) 103; — ingewingsheid Apo Kajana met schrik-beeld 122; — maatsijftek Flins 37; — maits beveren 22; — Minsangkoeba, geest op — 21; — Mentawaders met boog en hals

115; — reisgevoelmaat Langgipet met Mensiegraaf Aarts, gaster en reukjes 11; — met een puntor langs de Zakkoat van Flores 81; — moeloe, oerle — Ternate 47; — manuskripten offioelen Ternate 47; — rijgvoormoederboek Flores 25; — reu-horenvoge 153; — paalwoningen (Boeginezen) 81; — paard, het moelste op Soembura 75; — te paard door Toradjaland (van Raute Pao naar Palope) 89; — Papa I Woente, de groote man van Midden-Celebes 33; — Papoedakaten 43; — Papoea-vrouwen neesen afscheid van verbratersen 39; — Papoea's met gureldjergale 71; — Papoea's van Nrd. Nw.-Gulinea, omgeving 59; — pastoraalgraven (Oegerwereld) Paloe (N. M.-Celebes) 63; — Pastorie Laramoeka (Flores) 133; — pleister Hilliten 23; — port E. Celebes 45; — prauwje met vork Nrd. Nw.-Gulinea 33; — rad voor het opvoeren van bevoelingsvrouer Minsangkabu 111; — reede van Doba 49; — riviergracht Paloeboeng 139; — rijkste Toradjaland 77; — roes 49; — seende (muziek-instrument) Koepang (Timor) 109; — steenen palen voor karkou-ven bij doedeleest Toradjala (Midden-Celebes) 39; — steenen grils als zijplaten bij de dieropvoedingen op Poeloe Tello 147; — straden door Karo Bataks gemaakt 87; — sulkanalen Timor (baart van Koepang) 87; — Tu Lasa, de opvolger van Papa I Woente 66; — te paard door Toradjaland van Rauté Pao naar Palope (M.-Celebes) 89; — Timoreen naast boes met steen en aftenplaten 133; — trijping droegen in de zon 71; — vertaling bij Bataks 37; — veldbeveiging Soeraba 77; — vich, groete — op Kassar (Molukken) 87; — vledende vrouw Flores 25; — vroue, Paloe met zonnescherm 25; — vrouwen onpittes coesvredities 153; — vuaraken 23, Nw.-Gulinea 117; — waekhaetes, openbare — Medan 17; — watermerkmal 87; — weefschiede der Zending, Bataklanden 83; — weefwerk Flores, vrouw met moede doek 25; — weegang Tobal—Tasarak (met de auto door de rivier) 99; — wegviker 23, Celebes 45; — weest-moensel te Koepang (Timor) 109; — wervende vrouw op Flores 51; — woning een-eend te Donngala (Celebes) 93; — woning met petroleumblikken als binnepot Minsakasa 135; — woning met schoren M. Nias 53; — woning met voorouderbeelden, M. Nias 53; — woning Sertalinger (bij Hollandia) met bliksew-afleider 149; — woning Toradjala M. Celebes 78; — weningen Karo Bataks 37; — weningen Toba Bataks 37; — weningen van (oor 13; — weningtoestanden Medan 37; — goren weningen 13; — zendingshospitaal Minsakasa 138; — zedel van steen Poeloe Tello 53; — zeurvrouen Koepang (Timor) 20; — zout-winnen Letti 33; — Zuid Niasers in adakostum met Euro-peesch jongste 107.

Fotografieren in Papoea woning 42; — met blinde (tekst paschro-matische) platen 144.
Fotografien Japansche 143.

G.

Gemeente en ambtenarij 14.

Gerel (waterkrak) 152; — verdreven door 152.
Geurijena 63.
Geo 14.
Gedienstige „Jekenen“ 90.
Gevoeng Api (Flores) 81.
Graven op Soeraba 72.
Grot bij Lemoe (D.-Borneo) 140.

H.

Haar, nagels enz. en hun wonder krachten 94.
Haarknippen door priesteren en de betoelaris 84.
Hagedis en magische krachten 32.
Harnsch dokter 68.
„Hart koppe“ in de Buitengewesten 106.
Hasselt van — Jr. 43.
„Hekenen“ zijn meer gedienstig 90.
Hellige voorwerpen in de Oera, Mentawai 63.
Hekoen 114.
Hirako 154.
Hoesle, groete te Paloe (Celebes) 62.
Houderlijanen Mentawai 63.
Hollanda (Nrd. Nw.-Gulinea) 148.
Houddekel Rof 142.
Hooge boomen in de Bataklanden 96.
Hoopdied in de Bataklanden 96.
Honde in Indische groete steden 138.
Houten C. J. v. — als cacaofabriekant 152.
Houtvogel 10.
Huisbedden (Oost Nw.-Gulinea) 38.
Hutapel 154.
Huzelle Papoea's (nie bij Bataks) 60.
Huyghe Bataklanden 37; — 68.

I.

Inde een vaag begrip, hier en te Indé zelf 104; — en uitgestrekked 20; — te groot 44.
Inde en oerbewolking 30.
Industrialisatie en gevoren voor bevolking 136.

J.

Jacobson E., de natuurkennar 144.
Japan en Nw.-Gulinea 136.
Japansche 43.
Japansche fotografieren 143.
Jappen (Nrd. Nw.-Gulinea) 84.
Jeren 64; — en wegeemat 30.
Jevuan en grotkracht 34; — en voregloosheid 34.

K.

Kakar Djaké 66.
Kakas — hellige — Bataks 132.

Paardenselend 72.
Pachang 50.
Palaengsche Eeuwlanden en hun natuur 133.
Pajeti (Soeraba) 72.
Palembang 128.
Palings, Heilige — op Lombok 106.
Palmsuiker, het voornaamste voedingsmiddel op Roti 142.
Paloë (Celebes) 24; — de droogste plaats wellicht van Indië 62.
Pagu 1 Woente 92.
Papoea's als dwergachtigen 28; — en ligged 28; — en verbanning 28; — van Nrd. Nw.-Guinea 131.
Papoevrouw als gastvrouw 122.
Paradijsvogelacht 48; — Nrd. Nw.-Guinea 148.
Paradijsvogel 48; — en rijkdommen 30; — en mode 70; — Nw.-Guinea 31.
Parakroer 48.
Pareliesters 48.
Paranggrahan 10; — Oogergelagenheden) 138; — afstammende te Pale 62.
Petroleum 22-Sumatra 128.
Petroleumvelden in Indië 124.
Petroleumvelden 24-Sumatra 22.
Poeiau Tello 52.
Poenarboef 140.
Poisain 140.
Polynesische gewassen 128.
Ponken over rijkdom 44.
Poetrikkies 76.
„Ponken" langs den postweg 126.
Postweg Java 126.
Prate en vegetabilisering 30.
Prinsen der Papoea's, Noordwest Nw.-Guinea 84.
Prinses van der Papoea's 84.
Piketer op Lombok en niet gehouden beloften door toeristen 106.
„Ponker", Vocht met een — langs de Zuidkust van Flores 80.

8.

Sakker 40.
Sarris (matten) 116.
Schadelijke Bataks 66.
„Schepers" van prinsen 84.
Schietor 42.
Schrikbeelden voor ingergelagenheden Ago Rajas 131.
Serampang 16.
Seslankmeer (O. Nrd. Nw.-Guinea) 88.
Sera's 48.
„Sinarvi" en haar agerijk werk 96.
Soeraba 72; — en wegen 20; — steenhouwers 112.
Soembava 14, 74.
Steenhouwer 62.

Soemen als steenhouwers Ago Rajas 114.
Steenhouwers volken in Indië 112.
Straden door Karo-Bataks gemaakt 66.
Suk-helen van 30.
Sukker maken 88.

T.

Taal getrokken taalkenntis der Europeanen 58; — getrokken kennis der taal en bescreefling menschen 28.
Tandkennis, Getrek naar — en onderlinge misverstanden 164.
Tandkroelen en volchtigheid Nias 52.
Tatoo 114.
Tentoonstelling 68.
Ternate 48.
Tinar en mossem 108; — zoutwinen 52.
Tivervoer Hilbon 22.
Tjandomeer 81.
Taal 10.
Tocristenventra 54.
Tollet inheemische bewijzingen 58.
Tondoro, meer van — 124.
Toevenaar, priester 114.
Toreljo's 8.
Torsandieren, Mentawai 64, 65.
Trijang 70.
Tuberculose en ongeestfide woningen 12.

V.

Vader en moederrecht, Minangkabau 130.
Varkens en waterplanten 128.
Varkensacht 42.
Verbanning, een vreeslijke straf voor primitieven 28.
Verboek, Dr. R. D. M. — 118.
Verzamling voor natuur 154.
Verwantchap van Europeanen en Polynesische volken 120.
Visschen met falkoks 28, 86; — harponneeren 28, 86; — met een vlieg 46.
Visschen Japaneze 48.
Visscherijders Mentawai 62.
Visschwerk 24.
Visschvrouwen 128.
Visschvrouwen Nw.-Guinea 84.
Visschen in Indië 48.
Vissch 142.
Vissch Palembang 128.
Visschen 128.
Visschvrouwen Palembang 128.
Visschverzameling Java 120.
Visschen en visschvrouwen 10.
Visschvrouwen Minangkabau 134.

Volkvoeding Java 24; — suiker en vlees 86.
Volksleiden 24.

Voorzittersterren Nias 52.

Vruchtbaarheid en vulkanen 24.

Vulkanen en vruchtbaarheid 24.

Yansen, Prof. van — 8.

Yamvelden door Djajka en Pajosa's 116; — in moedijk 117; —
Mahakkam (Borneo) 117.

W.

Wahiti (Nrd. Nv.-Guinea) 42.

Waterleiding en inboerschen 66.

Waterkrachten Minsangkatoe 118.

Watervoorziening Sardjarnasin 62.

Werkkunst 24.

Wetels, de rasale — verduijnen 90; — Palembang 126.

Wetvoorspellingen 62.

Wetweten 114.

Wegen: Buitengewesten 26; — ori gortien 44; — in Indië, hun betee-
kenis 44; — Java 20; — Java en steenslag 93; — Soerba 20.

Wegverkeer op Java 66.

Wegverkeer 44.

Westerfeld, D. J. W. 16.

Wesen in de Buitengewesten 56.

„Wikkelen“ en conservatiens 32; — en inboerlingen zijn bekeerd 81; —
gesteld op goede methoden 72; — gewone methoden 122; — zijn
er niet 123.

Woningn Ploran 122; — Hollandia en omgeving 143; — Mirabano
134; — Minsangkatoe 12; — Nrd. Nv.-Guinea 42; — Ternate
(paleis van den Sultan) 46; — Toraja 32, Celebes 78; — van
jaar 30; — van jaar Dato 48.

Woningvoorzieningen in de groote steden 16.

Z.

Zeeperuw Nrd. Nv.-Guinea 121.

Zeevarenden, Koene — 50.

Zeevlechten en „stevens“ 81.

Zeevoedselgebruik 120.

Zelfverkoopsbaarheid Bataks 68.

Zending en adel 132; — en Bataks 82; — en beschavingswerk 10; —
en ontwikkeling van Indië 8; — en organisatie zielezuchtgezonden
68; — en zegerijde artikel 94; — op Soerba 72.

Zout 22; — met jodium (zegen korep) 22.

Opmerkingen: de foto op blz. 41 heeft geen betrekking op de forest-
loek, maar op een herzeijgzaamheid. De foto op blz. 49 is
veelmalen opgenomen, ook op blz. 103.

DEEL II

A.

Aandag waterleiding suikerfabriek (S.V.A.) foto 251.

Abstanden in den archipel 18.

Agri's 16, 76.

Alcoholstambuk Borneo 124.

Alariditien 70.

Arakhoef (Saratra) handjir foto 49; — en extra treks 64; — foto 82.

Apokajan 88.

Arakhoefen in regentaten 8.

B.

Bali (korpshuis) 20.

Bali's Pajon 113.

Bamboe en haar vruchtbaarheid in Indië 122.

Bandjir (S.V.A.) foto 207; — in de Arakhoef (Saratra) foto 48.

Bandjir 48, 108; — en de Djajka 48; — en vruchtbaarheid 108; —
in de Arakhoef (Saratra) 48; — onderweg 16.

Bandjoeng—Sataks 112.

Bango 64.

Bandjir 70.

Batjakala (Mokumretaradeti) 90.

Belevaart naar Mekka 62.

Begeven bij de Djajka 64; — van een voorman Chinese foto 23.

Beleving (korpshoeders) 82.

Berawa 65.

Berawa — Dr. de naar bekende verdelingspartij 36.

„Beschouwen“ en hun beteke invloed 93.

Beschaving; beginnende en doorgaander 116; — brengen op
Tasikhar 120; — en Europeische naties 152.

Beschavingsarbeid en dokter 17.

Beschrijving primitieven 68.

Bewoners Tasikhar foto 111.

Blaaschjen en kotallipochen 108.

Blaaschjen der Djajka 32; — en gewerkoep 32; — maken foto 33; —
Pomant 23.

Blikvoerspoeder en fotografieren groot 40.

Bloedzuigen 16, 76.

Bowarian (den Haag) 122.

Borneo floran 28.

Borneo's binnenland; doctorenziste 54.

Beschproducten 60, 122; — vervoer Nrd.-Celebes foto 61.

Bruikhoed (Chinese) foto 22.

Bruikhoed (Chinese) 56.

Bruikhoed 26.

Buitengewest 72.

G.

Chineesch graf te Kediri (Java) foto 28; — Tjap-Go-Meh — feest foto 78; — tooneel (West-Borneo) 128.
 Chineesche begraafnis 34; — drank 78; — graven en spoorwegaanleg in China 22; — graven en weggevoering Semarang 25; — graven in Soerabaja foto 74; — graven pleine 28; — moeder met kinderen foto 56; — tempels 154; — tempels foto 158.
 Chinesen 96; — en opkuddeveem 72; — in Indië 24, 58, 72; — in Indië en meermalen beëindigen overleden achtigjarige 58; — — moderne 96.
 Choleza 24; — en bedevaart 62; — te Groningen 30.
 Clacht-centrale (Indische) 29.
 Confucius 194.
 Copra 124; — drogen in de zon, foto 135.

H.

Dagblad de Locomotief 21.
 Dajak en krijgsvelding 24; — en moderieelde 28; — staat geen familiestukken af 28; — van zeer hooge geboorte in krijgsvelding 27.
 Dajaks en blaasroer 22; — en familiestukken 28; — en hun dooden 64; — en krakerwerk 24; — en landbouw 114; — en mandaren 28; — en wapenen 28; — en zwaard 24; — zwerende 16.
 Dajakisch bestje foto 5.
 Deema's (Z.N. Guineë) 126.
 Dell 94; — en hygieëne 24.
 Diergelykheid 146; — Hinderktempel foto 147.
 Djatiroto 112.
 Druktoegang 126.
 Duitler en beschavingsarbeid 72.
 Diktrevissies in Borneo's binnenland 16.
 Doep: heest getelegen — op Java 147.
 Dorpskuis (buis) 56; — Minsangkaban foto 21.
 Dorst lessen op cultuurondermering foto 95.
 Druide 82, 85, 82, 102, 110, 126.
 Drinkwater 18.
 Drogenschuur voor tabak (H.V.A.) foto 157.
 Druipsteengrot bij Tandjoeng Bédab (G.-Borneo) foto 41.
 Duifkennis foto 137.
 Druipsteelkens foto 117.

I.

Imperveel bij Papoea's, N.O.-Guineë 74.
 Eerste Nederlanders in Indië vestiging 12; — woonhuizen 12.
 Eramshaven 84.
 Eropgevoeren kornen Indië niet 84.
 Extra trein besteld 84.

F.

Familiestukken staat de Dajak niet af 28.
 Feestvleeding der „edde" Fatawa 65.
 Finsen in het bosch 17; — op Borneo 28.
 Flores (weg door — getraseerd door officier Lemaux) 158.
 Forten 126.
 Fort de Koek 84.
 Foto: aanleg waterleiding sulfenfabriek H.V.A. 151; — Aankloof 82; — handje (H.V.A.) 107; — handje in de Aankloof (Semarang) 49; — begraaven van een voorman Chinees 22; — beleving (dorpbechaar) 89; — blaasroer maken 22; — boschprode-tervervoer Ned.-Celebes 61; — bruidheid (Chineesch) 97; — Chineesch graf te Kediri (Java) 22; — Chineesch Tjap-Go-Meh-feest 78; — Chineesche graven in Soerabaja 79; — Chineesche moeder met kinderen 56; — Chineesche tempel 55; — Chineesche tooneelstuk 128; — copratrojen in de zon 125; — Dajak van zeer hooge geboorte in krijgsvelding 27; — de groote weg op Java's Oosthoek 9; — dierpels Minsangkaban 91; — dorst lessen op cultuurondermering 95; — droopstenaar voor tabak (H. V. A.) 157; — druipsteengrot bij Tandjoeng Bédab (Borneo) 41; — duff deema 137; — dwangarbeiders 117; — gelede van het leeuwde van een sulfenfabriek (H.V.A.) 143; — gekidnalande vlech 143; — grafhuis 65; — Hinderktempel Diergelykheid 147; — hoofdhaar afkaren Apo Rajan 121; — hoogsprongen Meer 18; — hulpeberg (H.V.A.) 113; — huichstalling (H.V.A.) 142; — insupien tegen frankoetsen Tanihar 137; — krijgsvelding met leeuwde (H.V.A.) 129; — leeuwde Tanihar 24; — Japan buitensland schoolje N.O.-Guineë 73; — onderwijzvervoering N.O.-Guineë 73; — karkassen met jongetje 81; — karkassen pleegende 81; — kinsplanten 46; — kop van een grove Tanihar 127; — krotten Soerabaja 82; — laboratorien sulfenfabriek (H.V.A.) 143; — ledere 153; — maatschepen in schelp Tanihar 103; — mandaren 27; — Mandarieren en hun gewoeten 53; — Mandarische woning 109; — Minsangkaban-druisch bestje 62; — Modere (moderne) 96; — nek van een huis Tanihar 108; — oliepala (H.V.A.) 125; — olievontje 21; — onderwijzvervoering 67; — ontginnig overveel (H.V.A.) 118; — oed Dajakisch bestje 5; — oed Indisch huis Soerabaja 12; — oude en nieuwe wottinge te Soerabaja 45; — onderwech huis Soerabaja 78; — pastie in de kleen 77; — pas algebrand bosch bestemd voor rijstbouw (Apo Rajan) 151; — pleegstufje (H.V.A.) 151; — pirat verschepen 58; — Poeran in de deuropening sloop woning 77; — Poeranstufje 56; — Poeranroer in vestvleeding 47; — potterstufjes Tanihar 103; — roegschepen Tanihar 137; — roeten verschepen 55; — rubberfabriek Semetes (H.V.A.) 123; — rijststufjes Apo Rajan 118; — rijststufjes Tanihar 103; — rijstgen (bontschouf, bontvegen) 27; — schikpad 109; school 67; — schoolkinderen van een sulfenfabriek gaan naar school (H.V.A.) 143; — sigaretstufjes 125; — sterven trap Tanihar 87; — sterkenkruisje

71: — sakkiettransport (H.V.A.) 139. — tabakscroonster 101; — tabakveld Deli 88; — tabaksmoedden (H.V.A.) 138; — Taboe — op Tandjar 87; — Tandjarbarisvoren 83, 111; — bergkarakters 61; — landbouw met bodekoop Mabaikan (Baroe) 21; — transport sakkiet naar de reizen (H. V. A.) 141; — verplaatsbaar restaurant 41; — vissen Tandjar 137; — waterhals Tandjar 83; — waterverkooppen Soerabaja 11; — wekkerslappen 57; — wervelstiel en boom 119; — waven Tandjar 53; — vishelplandjes 148; — woning in Soerabaja's waterland 19; — zingende visch 144; — zinkenruis 26, Nw.-Guinea (Oloha) 117; — zinkenruis in het akkerveld van Dr. Harvoets 86; — zingende vrouw Tandjar 127.

Fotografieren en bezemen 125; — in het bosch 17.

Foto's Dofforen 13.

Fransoos en wondermiddel 127.

G.

Geestesveroring (Zd. Nw.-Guinea) 156.

Gebouw sakkien (Nw.-Guinea) 134.

Gebiedskende visch, foto 145.

Gebak portia 132.

Geurtjen Peter 21, 85, 82, 88, 102.

Gevoel op blaasroer 31.

Gevoelen, die snel verduigen 137.

Gevoel 134.

Goede auto 194' 44.

Grafiek foto 48.

Groentebain — petroleumklokken als — 19.

Groendruet met mandjes 113.

Groeninge, doelra te — 10; — toelatingsexamens voor het gymnasium 89.

Groete weg op Java's Oosthoek foto 8.

Groete Nw.-Guinea 74.

Grot bij Tandjong Rabbé 46.

H.

Hadi's 62.

Hairsoeide 61.

Handelsonderwijs 65.

Handigheid der Indonesiërs 92.

Harde leven der vrouwen, Nw.-Guinea 74.

Hekserij 115.

Heuvelstad bij Semarang 28.

Hinkse catheden D'Agglatana 148.

Hoofdhaar afschoren Apo Rajan 194 121.

Hoogopringen op Nias 15.

Huisvesting 44.

Hulpbrug 112; — (H.V.A.) foto 113.

H.V.A. 106, 118, 122, 132, 134, 138, 140, 142; — plankmarkt 130.

Hygiene op Deli 94.

Hijckshelling (H.V.A.) foto 138.

I.

Indisch museum Leuzwarden 21.

Inspaken tegen Fransoos, Tandjar foto 127.

Instituut voor volkerkunde 68.

Inrijdingsoorten 134.

Irrigatiekleding met kunstwerk (H.V.A.) foto 139.

Isorandsten Tandjar foto 86.

J.

Jonghepeltjes 14.

K.

Karlsruhe en de Javaasche taal 81.

Karlsruhe met jonghe, foto 81; — ploegwed, foto 81.

Kartel 62.

Ketelapoken en blaaslijke 108.

Kerkertjen, verwoerde, Java 42.

Kiss 94; — planten foto 98.

Kindersterfte Nw.-Guinea 74.

Klambos (manakietruet) 91.

Konkoes 98, 99.

Konkoes en sigarettenfabriek 100.

Kokoroten 134.

Kop van een penne, Tandjar foto 127.

Koppenseliden Apo Rajan 88; — betekenisk, foeten 124; — Horro 88.

Kruiswerk Apo Rajan 120; — Dajaks 24.

Kruisdrillen 76.

Kuerten Soerabaja 61.

Kruiswegge Sakk Papoea 12; 113.

Kuyst, Dr. A. C. — 36; 108.

Kuystkleding en Dajak 25.

Kuystrijtjes 120.

Kuystie 65 „wilder" 126.

L.

Laboratorium sakkietfabriek (H.V.A.) foto 143.

Landbouw en Dajaks 114.

Larong 23.

Leiden: museum voor volkerkunde 28; — schenking aan het museum 28.

Leross 120.

Lichamen en ziel 114.

Littelenkietsoenge, Nw.-Guinea 56.

M.

Magische betekenisk spelen 14; — toekers en paagd 86.

Maistampen in schelp Tandjar foto 103.

Makirik 126; — en verplaatste kerpompe 58; — en veeding 152.

Marskruis der Dajaks 26; — foto 27.
Menschelijke achoren Taniibar 126.
Mentawai-eilanden 108.
Mentawaien 102; — en hun prauwtjes foto 103.
Mentawaiische woning foto 109.
Merokok's 76.
Midden-Sumatra 96.
Mieren (ruifje) 30.
Moeletheide en Dajak 28.
Moeraplanten voor wopgestantelen 4.
Môhamedanisch bedrifs foto 63.
Mokor (broekruis) foto 21.
Mosses en roeten 102.
Mussen (Indische) 92.
Mussen, Indië een groot — 122; Indië te Loosduin 24; — voor
Volkenkunde Leiden 28.

N.

Natuurmens en zijn zorgen 131.
Natuurweten 18.
Nis; heugspringen 12; — sport 35.
Niwa-Gulies 129; — beschavingwerk 74; — aangevoed bij Paposa's
74; — grootte 74; — heide leven der vrouwen 74; — kinder-
sterfte 74; — ziekten 74.
Niddoktoren 70.
Nips 18.
Nok van een hals Taniibar foto 103.
Nollen, Pater 126.

O.

Oeraud en betoelens voor zijn bewoners 60.
Okpalm (H.V.A.) foto 128.
Olies en vetten 124.
Oliarzen 30; — jaht foto 31.
Oliarzenkinderen 92; — uit N.O. Bornes 92.
Onderwijs 69; — en Zending 67; — handje 69; — volke 69.
Onderwijsvoering foto 67; — Mr.-Gulies foto 75.
Onhandige Karupansen 92.
Ontgaten van oeraud door H.V.A. 118; — foto 119.
Ontmoeting met karbare 81.
Oogstfeest Bornes 124.
Ornametkunst en oogstfeest Olferra Nemes 24.
Oud-Indisch hals Soerabaja foto 11.
Oude en nieuwe woningen Soerabaja foto 42.
Oudwestsch hals Soerabaja foto 78.

P.

Pauze en magische tekens 26; — het koutpauze in Indië 26; — op
Bornes onbruikbaar 42.

Pedagogische Boekenkinderen 66.
Perrandelen en Wassenkinderen 94.
Pieror in de kluis 76; — foto 77.
Piposa's en tabak „van de volkeren" 102; — en Ueberinger 32.
Pisdriljewege(jacht) 98.
Pis algebrand broec bestemd voor rijstbouw (Apo Kelen) foto 121.
Piters Capanjen 58.
Pitolakrubbikken als groentekruid 18.
Plo-rie naar Chineseche graven 22.
Ploien 144.
Ploienarbeid (H.V.A.) 120; — in Indië 120.
Ploienarbeid (H.V.A.) foto 121.
Ploiet 24; — venschepen foto 25.
Ploiet in de douaneprang van zijn woning foto 27.
Ploienarbeid foto 29.
Ploienarbeid in feestbedriving foto 42.
Ploien 16, 46; — en blaasroer 23.
Ploien's 28.
Ploiengeties 120.
Ploienkinderen 102; — Taniibar foto 103.
Ploienarbeid in waterland 19.
Ploienarbeid dienst beschermd 98.

R.

Ragen in de trappen 122.
Ragenscherm Taniibar foto 122.
Rajen en wapens Indië 20.
Rajenarbeidkinderen op Java 42.
Rajenarbeid 128, 140, 142.
Rajenarbeid 76.
Rajen, H. de — (arts) 17.
Rajen 24; — venschepen foto 25; — wandelstok 24.
Rajen 122; — (bevolking) 122; — fabriek Soerabaja (H.V.A.) foto
123.
Rajenarbeid en witte mieren 20.
Rajen en hals „26" 120; — en zending 109.
Rajenarbeid (drage) 120.
Rajenarbeid Apo Kelen foto 118; — en magische figuren 118.
Rajenarbeid Taniibar foto 103.
Rajenarbeid 14.
Rajenarbeid 42.
Rajenarbeid beschryfend 26; — tentwagens foto 27; — tentwagens 26.

S.

Sage als wendingarbeid 61; — klappen 61.
Sagearbeid 42.
Sagearbeid als klappengeties 102; — als ringen 102.
Sagearbeid met het museum te Leiden 28.

Schildpad 105; — eieren 104.
 Schoel foto 67.
 Schoelkinderen van een suikerfabriek gaan naar school (H.V.A.)
 foto 141.
 Schoonje buitenland Nw.-Guinea 73.
 Semsang Bodjongache weg 12; — en bevelstad 23.
 Serawak 96.
 Sigarettenhouder foto 126.
 Singoh in de tabak 52.
 Sinta, J. G. 144.
 Sintergoeding en vissen 144.
 Slammars en voeding 69.
 Slangot: gekidrakonde — 144.
 Slangerakiden 144.
 Soerabaya: woningtoestanden 78.
 Soekal werk door sigarettenfabriek 106.
 Sorventis reizenen bij Borneo 26.
 Spelen der jeugd 34; — hun magische betoelonds 14.
 Spoorwegaanleg China en Chinesche graven 22.
 Spel op Nias 23.
 Steerkolonijden 70; — foto 71.
 Suikerfabriek (H.V.A.) inwendig 140.
 Suikerriet transport (H.V.A.) foto 138; — naar de molens (H.V.A.)
 foto 141.
 Sumatra's waterland 18.

T.

Tabak 105, 106; — Dajaksche met peper en salie 184.
 Tabakschuur, afbreken 52.
 Tabaksorteerster foto 101.
 Tabakveld Deli foto 53.
 Tabaksoedibiden (H.V.A.) foto 157.
 Tabak, de — 86; — op Tandarbar foto 87.
 Tandervliet Mentawai 103.
 Tandarbar 120; — bewoners foto 83; — bewoners, dorpen, vish-
 vangst 85; — en zijn ijdele jonge mannen 110.
 Tandarbarrenen als ivorshandlers 92; — als wevers 92; — en mode 82.
 Tatonaga: Ettecken — Nw.-Guinea 56.
 Technische wonderen 22.
 Tongolo (Chinesche) 154.
 Tongkawan vruchten foto 41.
 Torsieten 21; — kowelen schimmels 22; — rest 21; — rest in de
 Papoasche kouten 21.
 Torsals, vissen met een vlieger, 68.
 Tjap-Go-Melhele (Chinesche) foto 73.
 Toilet der Apo Kajans 126.
 Toonchigjer (Chinesche) 129.
 Toertrakken 14.
 Toerfossen — op Tandarbar foto 87.

V.

Vader is geen „Vader“ 81.
 Van Haurer en zijn werk 86.
 Veelvouwen gesonten 127.
 Verkeer in den archipel 18.
 Veplandbaar restaurant foto 43.
 Vestiging der eerste Nederlanders in Indië 12.
 Vetten en olie 134.
 Vetrakken 83.
 Visschen en sintergoeding 144; — Tandarbar foto 127; — „singere“
 144.
 Vichvangst met fakoh 68; — met sero's 68; — met vliegers 68; —
 Tandarbar 86.
 Vliegers 14.
 Voeding en slammars 69; — en vish 68; — ziekten (malaria) 152.
 Volksoonderswij 66.
 Vrochture 20.
 Vrochtbaarheid Jass en veldzen 147.

W.

Wapens der Dajaks 26; — en reizen door Indië 20.
 Waterhalen Tandarbar foto 33.
 Waterland pruwverkeer 10; — Susuma 18.
 Waterleidings 10.
 Waterwerkopers Soerabaya foto 11.
 Wederwerkopers Nw.-Guinea 55; — foto 57.
 Wefak, Indische 50.
 Wegwaanleg Borneo 8, 156; buitengewesten 8; — Semarang en
 Chinesche graven 22.
 Wegerdevelleten met resemplanten 8.
 Wereldiad en toren foto 129.
 Wetenschap en tabak 101.
 Wewen Tandarbar foto 20.
 Wichelen 148; — plankjes foto's 149.
 „Widen“ en kouten 128; — en mode 82; — leven niet weteloes
 126; — op Borneo 44; — sijn gesteld op hun uiterlijk 128.
 Witte molren 25; — en rijckshandlers 20.
 Woontakken der eerste Nederlanders in Indië 12.
 Woonttoestanden in groote steden 20, 78.
 Woning in Sumatra's waterland, foto 18.

W.

Wierhonger der Papoas's 32.

Z.

Zedelies, inboersche 18.
 Zedelingen en zielezang 34.
 Zedling 86, 88; — en beschrijving 86; — en rijstverbeur 109.
 Zekerkats 84, Nw.-Guinea (China) foto 117.

Ziektenlijst in het ziekenhuis van Dr. Servoets foto 34.
Ziektenberg 28.
Ziekten No.-Galen 74.
Ziel en lichaam 114.
Zorgen van den natuurnoemch 131.
Zuurstof (vloeibaar) te Halle Pipen 42.
Zwaard der Dajaks 26.
Zwervende Dajaks 26.
Zwervende vrouw Tanimbar foto 127.

DEEL III

A.

Aanpakken en vooruit te komen 60.
Acanthostictis Tijebos; — en plantsoenlijke Javaan 48.
Aclat 24.
Ademhalingswerktuig 102.
Adelard; Dr. N. 28.
Aer bijeen (opraakwater) 505.
Afstanden in Indië 142.
Along along 8.
All, de trouwe bediende 20.
Aluminiumbrijen 42.
Alon Alon 14.
Arnhem; — rijt-egoket; — gebruik van vitriolen 143.
Arndtten 87.
Angkor 74.
Apen; — en kinderropen; — en knallen; — en kroesjellen 82.
Apesberg 82.
Apothekersverklaring in Indië 81.
Aréngales; — als brand; — als moeder; — heeft een ziel 84.
Aréngales; — als ruffige boom; — bij de Tobakstelen 87.
Aréngalesloof 25.
Asoerogen; — en vruchtbaarheid bodem 110.

B.

Bakar 96.
Bakl express 80.
Bakas 31 Apl Apl 158, 65.
Bak 64.
Bak als rijstland 142.
Bak en varkens 80.
Bantjak op reis 88.
Bantjakoesin 140.
Bantjakrief 112.
Bantjak als cultuur 28.
Bantjak en hard werken 26.
Bantjakplanten 72.
Bervoets 21.
Bewoeningswerk en plaatsen 21.
Bewoeningsteraaner als leider 80.
Bewoeningswerken 102.
Bewoeningsteraaner op Java, oorzaken 108.
Bewoenders en een bestuur, verspreid 28.
Bivak naar bloedzuigere 112.
Bivak; plaats van — uitroeken, Borneo 112.
Blasbaly 74.

Blauwe 117.
Bloed als versterkingsmiddel van rijst 191.
Bloedrank 56.
Bloedvloed 112, 126.
Boerenscheer; — als uitdijktoren; — bij volle maan; — hotelletje 120.
Boeg en pijl 116.
Boech; het — 126.
Boehemischen; — huid en goddeloos Dajak; — vaagen 68.
Boerische tuin Buitenzorg 48.
Boer; belegen — 64.
Brief in het woud met boederschap 112.
Bron IJongeberge 43.
Bjan op Bornoe; aantal van — in bivaak 38.
Bismarck; honingvlanen 26.
Bijmer, Dr. H. J. F. — op Nieuw-Guinea 134.

C.

China, aankomst met Java 64.
Chinesische districten N.W. Bornoe 44.
Chinesische feestdagen; — tempels; — verdraagsaardheid 88.
Chinesische vaderverering 86.
Chinezen als inkommerschieten 44.
Chinezen en goed N.W. Bornoe 124.
Chinezen en varkens 80.
Chinezen, hun aard 41.
Cholera 302.
Cholera, de periodieke rustveroorzaker; — en rogen 40.
Christoffel 104.
Contactus' geboortedag, viering — 88.
Conventione bij den Javanen 142.

D.

Dajaks als zeevaarders 31.
Dajaks; — begraven; — dissertatie over; — hun priesters; — orijnt beoefend; — van buiten en van binnen; — zielechtig 38.
Dajaks Midden Celebes; — en begraven; — en rondverreide ziel 128.
Darmoman; Dr. K. W. — 126.
Dansen; — en de Europeanen; — en gedichtverreide Javanen; — op Java 129.
Deerna's op Zid. Nieuw-Guinea; — en Bistuan; — en ethnografische literatuur; — en grootsche fonsten; — en mythen; — en pater; — en wonderboeren; — en Zending 118.
Deerna's op Zid. Oost. Nieuw-Guinea; — dienst 144.
Dell en geschiedkundig 26.
Dell en tropische gezondheidsoorg 31.
„De Locomotief” 146.
Diet van den Javanen 64.
Dierensamen 128.

Djadjidjengrat 59.

Dorst 8.

Duikje 52.

E.

Eenrijge ansuur op Nieuw-Guinea 124.
Eenreik; Nieuwe van — 106.
Erfbegifting, bevelen 51.
Etiquette en „eliken” 113.

F.

Feestdagen; — en hun betekenis 88.
Fennema, Dr. E. — en diens monument 31.
Fennema, Dr. B. — verdronden in Poesoeer 30.
Fluiten (hellige) Papeen's N. Nieuw-Guinea 122.
Folkertsen 104.
Fort de Kock 39.
Fris; arendet 203, Celebes 87; — aelgalm 91; — Balines met varkens 81; — Balinesch offer op het rijstveld 151; — Basahpang 112; — bekorplant 73; — bevelingswerk 102; — bivaak in het woud 112; — blaasoverprijes van verghl voorsten 117; — bron IJongeberge 43; — bjenboen 58; — Chineesch pelsje van papier gemaakt 48; — Dajaksche vrouwe (Apo Najan) getatoeerd 61; — daarna versterkt: bevel met manen en sterren 148; overpoort in naar Chineseche tempel 89; — guldvlankar 145; — overpoort in naar Chineseche tempel 89; — guldvlankaruster Bal 68; — goudvlechtsk Benstrang, feestelijk verlicht 41; — 73; — gymnastiekonderwijs op de Serembahononderwing (Dell) 23; — hantpauze als poort voor soering en en milt gezaghebber te Poesoek Tjaloek (Bornoe) 102; — H.B.S. Benstrang; opening als een — 51; — hantverlicht op 24-October 137; — hant, Dajaksche — 123; — jager (Dajak) met hond 132; — Javanisch medele met nigetoerd jongetje op de „Witte Kreis Kokoek” Bantiga 137; — Javanische danseres 123; — Javanische timmerlieden 32; — Javanen met verpleegsters 71; — koffiedoorvlechts (robusta) met blaren en vruchten 11; — krokodil 57; — krokodil op het land getrokken 137; — Makassarische zeevaardige prauw 71; — mangrove kooch 103; — Mirangkabatsche vrouwen in feestbedding 39; — nassaap 84; — neesborerwagel 121; — nieuwe kamping Tomadjanden 29; — nipa 58; — offer van de zee, Java's soereldat 67; — orang 620; — palm; — bevelen in hoedverwing Bentaniseer 141; — paterkrijden 147; — paradijs 81; — Papeen van Zid. Oost Nieuw-Guinea met hoeg 142; — pastoorwijing Serang 25; — paus' maken invlijding 47; — Poesoeer (M. Celebes) en overtocht 31; — repentinstalste Korak (Java) 25; — ruberhulrich 13; — rijkertappen 13; — rijstgje met Batalesch paard 27; — rugberending 93; — sassaak, met rijstveld; — met tempelje op Bal 141; — schapenringen nipa 128; — schuldier 127; — strakke 77; — steerwagelgje 135; — straathou-

deltar 21; — strand met Mappelboomen 7; — tabak; de Thun-
barische — 52; — taal van een wild verken op Borneo 153;
— tempel (voet aem) 342. Nw.-Guinea 223; — tempelachtor
151; — Tilman, J. — en leest in de Toradjlanden 26; —
Toraadjanden; — leest van de bevolking 29; — veraan van
Koranda (taandje bij Flores) 83; — vichungen Java's Zuid-
kust 331; — vliegende klidder 63; — vulkaan, werkende 131; —
vurtoeren te stakke der paloes 183; — vijf in 's Lande
Plantestaal Balfornog, Java 48; — werkliedenverdragen op een
cultuuronderneming 15; — zeevarend-geern 119; — zieletocht
55; — zielestip 65; — zilverreiger 183; — zwing van den
„Landraad“ 25; — zwaakverget 73.

Frische later; — reuk 64.

Frische waterland; — het 103.

Friesland's roem 64.

G.

Gehelne gesontschappen op Z.O. Nw.-Guinea 144.

Gesontoraden op Java 43.

Geurtiers 82, 138, 152.

Gevoelen; ingevoerd of overgenomen?; — overgenomen van elkaar
116.

Gierzaligen 23.

Giddefrij; Meeuwe — 34.

Giden als menschen 156.

Goud en Djakische capitulanten; — en verdweene (kisten) 124.

Goud op N.W. Borneo; — en Chinesen 124.

Goudland; het gehelezoene — 124.

Goudkoorts te India 124.

Grat; hetij — en geringe stak 74.

Groentekweeken; — en prijzen 34.

Gruerman 144.

Gutta percha 12.

H.

Hangtoerige 103.

Hedonen zijde goddeling 24.

Heden 24.

Hekkerij 28.

Hertenacht op Z.O. Celebes 157.

Hofmans 72.

Hoflijkheid; Javaansche — 14.

Hollands 122, 140.

Honden 156.

Honden Maffen niet, zo janken 152.

Hongersnoeden 103.

Huis; wilde — 113.

Huigwinen op Borneo 73.

Hoogschool; medische — te Batavia 22.

Hoogschool; technische — te Bandung 34.

Hospitaal 75.

Houtrijwerk op Java 26.

Huiden van krokodillen, slangen, varanen 84.

Huiselijkheid voor vrouwen, die naar Indië gaan, in Den Haag 86.

I.

Ijzergedroeg; Iren — 41.

Immering en bijen 38.

Indi geen apend 82.

Indi's bewaans, ontgrepen door Nederlanders en de gevolgen 86.

Indi's groote; — zeevaart voorheen 70.

Indi's uitgetrektheid 42.

Irenting 142.

Indisch Nieuwjaar 83.

Indiust voor Volksoeding 143.

Indiust voor Volksoeding en sago 92.

Indiust voor Zeevaarderij 92.

Iredijkingsfeesten op Z.O. Nw.-Guinea 144.

J.

Jacht en gewoonten 132.

Jacht en te nemen maatschappien; — verboden woorden; — op Z.O.
Celebes 154.

Jachtvonden; — en honger; — en Poenang; — op Borneo 152.

Japan en rijk 142.

Java; — toernering bevolking, verroeken 142.

Javaansche landbouwtrieder conservatief dan zijn Hollandsche
collega 142.

Jongelien; — aankomst Papoea's in het steentijdperk; — tocht op
Nw.-Guinea 134.

Jongelienverdragen Nw.-Guinea; — en heiligdommen 122.

Jongeliedram 116.

K.

Kangoeroe 152.

Kapel en Papoea's N. Nw.-Guinea 122.

Kartel 50.

Kat; wilde — 10.

Kauwogen 12.

Kawakoe espresso 152.

Képing 64.

Keramt 74.

Kiëren; — in Indischland; — boom; — „vliegende“ 62.

Klappersacht 116.

Klapper als drinkfontein 8.

Klederen en truijelij 19.

Klederoog 16.

Kloet; meer en waterland 110.

Kloet; uitbarsting 1203 en hulp aan bevolking 104.

Kloet; uitbarsting 1202; 120.

Kloot; (vulkaan) beruchte 108.
Koele, de — is een heer 88.
Koffie (Arabica —; Liberia —; Robusta —); — en Zanding 10.
Koffieën 10.
Kokkie en markt 30.
Koloniaal Instituut 142.
Koppersmeden 24.
Kostu Gedang (Sumatra's Westkust), het intellectuele centrum 28.
K.P.H. en handelaren op reis; — in den archipel en er buiten 124.
Krocodil is een mensch 26.
Krocodillen-eieren; — jongen; — vleesch 85.
Krocodillenbuiden; — vangen 26.
Krocodillen vallen een reuzige man; — zijn blootverwanten; — zijn
derooven der riviergoden bij de Dajaks 136.
Krupp's zoon maakt een wereldreis 146.
Krupp's zoon laat rijkdom plantjes pletten voor paneechrienen 146.
Krupp, Dr. A. C. — 28, 30, 124.
Kruut en rijkdom. M. Celebes 120.
Kruut, Mearou — en rooijenskruid 25.
Krijgsmacht en schatker 124.

L.

Landskrocodil 84.
Lever en wisketen (Dajaks) 132.
Ley; S. v. d. — 32.
Liefdeswerk; raedich — en pioniers 23.
Lim-Darpana; Mearou — en haar werk 32.
Loewak 21.
Loestoffen 102.

M.

Malaria 23, 28.
Malaria en noodlottige gevolgen van nietre bestuursmaatregelen 28.
Malaria en verduijnen Grieksche beschaving 28.
Malaria en woning 18.
Malaria; noodlottige invloed op geest en lichaam 18.
Marsboom en afvoer water 24.
Mangrove boom 102.
Mandjau meer 42.
Mandrijns schoonheid 93.
Mandjowari 143.
Margot; Zuster — 12.
Markt; betrekking voor de bevolking 34.
Markt en verspreiding wereldkruis 20.
Markt (pasar) op Java 20.
Marktgeboue, centraal — ingewijd 34.
Medijman en ziektebehandeling 128.
Meljoewandertje (Javaansch) 80.
Menschken; het — samenkomst tot 30 jaar 148.
Meracker vrienden 107.

Mevou; konstmattige — 108.
Minggoebau; — en bevolking; — en dring naar onderwys 28.
Minggoebauers en Chinesen 28.
Missontanden door onschiktheid 82.
Moeder en kindje 87.
Moederrecht 28.
Mossing 21.
Mont Blanc (4810 meter) 125.
Musketen en makaria 82.

N.

Natuurreschoon in Indië 42.
Nesamap 82.
Neuhorrevogels; — en Apo Rajans; — en mesten; — en persont-
cette kracht, siegheld, slimheid; — en aravel; — op Borneo; —
voeren en hun betrekking voor Dajaks 120.
Neuhorrevogelsreis en veranderingen op kokers; op passagen 121.
Neuhorvua, Prof. Dr. A. W. 18.
Nieuwjaar; Javaansch; — dag bepaald door Meteorol. Instituut 91.
Nipa en signatuur; — en stuk 28.
Nipapala; — en musketen 91.

O.

Obergrepen Indië en gevolgen 86.
Onderwijs en bevolking Minangkabau 28.
Onderwijs; handels —; hooger—; middelbaar —; oriz 20.
Onderwijs; lager — 22.
Onderwijs; lager — en raselijkheid vrangtoek 23.
Overschiktheid bij Nederlander 26.
Oorlogtoegeweerd 104.
Overschijven van landstreken voor bevolking groot geveer 140.
Opstand op Borneo gedempt 104.
Orang outan; — huil en gedultig Dajak; — vangen 28.
Osmbruggen, Mr. F. D. E. v. — 24.
Overbevolking van Java en koloniale 102.

P.

Pand; Batakuch —; — en godskent 25.
Pajaksombed 29.
Palavetjen op Eibar 96.
Pamer op Java 26.
Pamer; — krissen; — smid 146.
Pandaibon; betrekking — voor bevolking 91.
Pandaibon en koopjes samsidra 28.
Papoesche vrouwen; — zogen bijgetjes 81.
Paradijsvogels; — en hun naam; — leverd naar Europa gebracht
1822, 114.
Paradijsvogels — ijdel en pronkziek; — drey licht niet uitgemeed
115.

„Paris breekt“, moet werk van R. Voorhoeve over paradijsvogel-
 licht op Nis-Gidien 114.
 Passer en wat er te koop is 23.
 Passar malen; — als centrale Jaarmarkt 45.
 Patriciërs; plaatselijke — niet ontwikkeld 41.
 Planten en „levende jongen“ 103.
 Plantentuin; 's Lands — Buitenzorg 48.
 Planten zoeken in fruit en hier 72.
 Poerok Tjaho 104.
 Poëzie 108.
 Poëzieontwikkeling 71.
 Poëziën 140.
 Possemoer en vluchtelingen 100.
 Priesters en ziekenbehandeling 124.
 Primitieven en behandeling door Westering 148.
 Producties rubber 12.
 Pruis 53.
 Pijl en hoog; — ik probeer te schieten, een Paposa-jachtie licht me
 vierkant uit 134.
 Pijl en hoog op Tinar en springende matren 117.
Q
 Quant. De — 104.
R
 Raad, oederden 122.
 Ratten, pest en wering 18.
 Rechtbank en onverschillige beklagde 25.
 Rechtspraak 24.
 Regent en Resident; — installatie Kerdj (Javan); — Javanische 14.
 Reigers; zilver —; — en hofde 102.
 Reizen en huis Bestuursarrangementen 20.
 Reizen in de Buitengewesten 30.
 Religieusovertuigen en voorzichtigheid geboden 126.
 Rindsoerwring 112.
 Ringen slijen 138.
 Rindsoerwring van plonze 25.
 Rubber 12.
 Ruyter; Michiel de — geeft zijn gasten een leze 116.
 Rijst; — aantal soorten; — als voedingsmiddel; — eischen bij het
 verbouwen; — verbetering der cultuur 142.
 Rijst; — en gedachtenwereld Javan; — en offerfeesten; — in een
 artikel 151.
 Rijstbouw 108.
 Rijstbouw hooge graad van ontwikkeling op Bali 151.
S
 Sago; — als vervoer; — bevat geen vitamines 52.
 Salangaren 78.
 Savak's (natte rijstvelden); — en gyzakken 108.
 Scheef ontkeerd bij Dajak 26.

Schärer, H. — 105.
 Schelpen tot ringen slijen 138.
 Scherpsinnigheid natuurvolken 117.
 Schiedler en krijgsaand; — en ruygen van melken 124.
 Schiedler; taraklon zoepier 122.
 Schoonheid, natuurlijke 54.
 Semarang 41.
 Semarang, de groete handelsstad 34.
 Semarang en de koninkstad 48.
 Sentralineer 123.
 Sentralineer, naar het —; wendingen en hoofdstellen 140.
 Sigaretten; goedkope — 25.
 Siam Temarogong 105.
 Singapore 80.
 Sisa, J. G. 192, 197.
 Slap en „goed“ of „slecht“ 60.
 Slag, „slagende“ 61.
 Slagen en plotseling ontkenen 60.
 Slendang 16.
 Sliefvoer groote rijkere Baroe 94.
 Slijk; omz. dorps-; — betekenis in primitieve maatschappij 75.
 Slikke 76.
 Soerabaja, openmarkt door J. Carsten in 1628, 155.
 Soemen bij en peuzen maken 128.
 Soerabajasen 102.
 Soer; Pa van der — 107.
 Soedjant; — in de Baroe E.O. Baroe 125.
 Soekri—Cohen Stuart; Mevrouw — oprichter teleconscriptie
 Semarang 52.
 Straathandelaar 20.
 Straffen, „Javanse“ —, die niet kunnen wesen 148.
 Sumatra's Westkust; toeristenland 58.
T
 Taal; — en betekenis; — en vertaal; en zij gekendheid der
 Indoesachen; — noodertal 22.
 Taboe; de — op Tandjar 52.
 Tachteler 128.
 Tachtelieren 52.
 Tachtelieren; — betekenis voor Dajak 61.
 Technisch personeel; opleiding — 29.
 Teekeningen die bij foto's.
 Temarogong Siam 105.
 Tempels; — op Midde-Java; — restaureren; — wachters 126.
 Tejsman, Joh. Elias — 48.
 Tjesso, Dr. — 72.
 Tjhadis 43.
 Tjhadier 41.
 Teleschepen; Chinesche — 44.
 Toets (vluchtweig) 101.

Toradjaeilanden en samenwerking Bestuur en Zending 28.
Toradja's (M. Celebes); — en doodendans; — en hiernamaals; —
opvatting over hun leven 128.
Touwtjes „snijden” met een steen 138.
Treub, Prof. Melchior — 48.
Tropen en Europa 12.
Tweelingengeboorte 24.

U.

Uitgestrektheid Indië 42.

V.

Vacanties 60, 88.
Varken; — beteekenis van zijn bloed bij Dajaks 153.
Varken op Nieuw-Guinea 122.
Varkens opkweken 80.
Varkenstand en magische kracht 153.
Varkensvet, de Basapboter 113.
Verbanning een zeer zware straf 149.
Vereeniging voor Natuurmonumenten 126.
Vergiften in bloed; — in maag en darmkanaal 117.
Verpleegsters; Javaansche — de pioniers 32.
Visch 66.
Visch (gedroogde) en bijen 98.
Visschen met vergif 100.
Visschers; Javaansche — offeren aan de zee 66.
Vitaminen; — gebrek op Ambon 143.
Vliegenvangende bloemen 72.
Vloedbosch 102.
Voeding; gebrekkige — Java; — op Ambon 143.
Voedingsvraagstuk 108.
Voedsel; dierlijk —; — voedsel tot zich nemen is een heilige hande-
ling 156.
Vogel, Dr. de — en sterftestatistieken van Semarang 40.
Voorhoeve, R. — en zijn mooie boek „Parijs beveelt” 114.
Vroedvrouwen: — Javaansche — 32.
Vrouwen te paard op Zd. Celebes 157.
Vruchten, Indische — 34.
Vuur en prauwen maken 138.
Vuur ouderdom 132.
Vuurtorens 155

W.

Wallace brengt de eerste paradijsvogels naar Londen 1852, 115.
Wegen in de Buitengewesten 140.
Wekken door Javaan 60.
Wetten en „wilden” 24.
Wetten mondeling overgeleverd 24.
Wichelen met halswervels grootvader; — met overledenen 52.
Wichelen met lever door Dajaks 153.

Wilde „beesten” in Indië 136.
„Wilden” zijn menschen als wij 134.
Wild varken en Kaja Kaja; — jacht door Kaja Kaja 152.
Wilhelminatop (4750 meter) 135.
Wille 33.
„Witte Kruiskolonie” Salatiga 107.
Wodan op jacht 156.
Wolanda Hindia 70, 74, 88, 105, 150, 156.
Woning der Dajaks 36.
Woningvraagstuk; — en pest; — en ratten 18.
Wortels; ademhalings — 102.
Woud; tropisch — en waarde voor den mensch 84.

IJ.

IJzer beteekenis 77.
IJzerhout 104.

Z.

Zaag onbekend bij Dajak 36.
Zeelieden; Indische — 70.
Zeeschepen; Indische — 70.
Zeetuinen Ambon 42.
Zending en Bataks 26.
Zending en invloed ten goede op ontoelaatbare gewoonten 24.
Ziekenhuis Deli 33.
Ziekenhuis voor misdeelden te Batavia 32.
Ziekten (besmettelijke) en godenjacht 156.
Ziekten; — besmettelijke; — wegzenden door Chineezen; — wegzenden door Dajaks 54.
Ziektevlotje 54.
Zondebok 54.
Zwaluwnesten; eetbare — verzamelen 78.

STICHTING INDISCHE DOCUMENTEN

Openbare Leeszaal
GRONINGEN